

**Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων
Πρόγραμμα Σπουδών Τουριστικών Επιχειρήσεων**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**“Ο αγροτουρισμός ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης
μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής και
περιβαλλοντικής ταυτότητας της υπαίθρου.”**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Αντώνης Φραγκούλης

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

Μαργαρίτα Ευδούς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός αποτελεί την ταχύτερα αναπτυσσόμενη παγκόσμια βιομηχανία με τεράστιες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Μερικοί από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση αυτή είναι η οικονομική ευμάρεια που διαθέτει ένα αυξανόμενο ποσοστό κατοίκων του πλανήτη, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς και των μέσων ενημέρωσης. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, το 60% των παγκόσμιων μεταφορών, το 10% της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας και πάνω από 200 εκατομμύρια θέσεις άμεσης ή έμμεσης απασχόλησης γίνονται για τουριστικούς λόγους(www.unep.fr/tourism). Ενώ οι προβλέψεις του ίδιου οργανισμού ανεβάζουν τις αφίξεις τουριστών σε παγκόσμια κλίμακα στα 1,6 δισεκατομμύρια ως το 2020 (763 δισ. το 2004) (Unesco-Unep 2008). Στην Ελλάδα ο τουρισμός είναι από τις πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες και οι επιπτώσεις από την αποτυχία ή την επιτυχία της ετήσιας τουριστικής κίνησης επιδρούν σημαντικά στη καθημερινή ζωή όλων μας και επηρεάζουν την εξέλιξη του γενικού εθνικού βιοτικού επιπέδου. Αγροτουρισμός θεωρείται και προωθείται ως ένα σημαντικό «εργαλείο» για την αγροτική ανάπτυξη στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα, εισήχθη «επίσημα» μέσω επιδοτήσεων της Ε.Ε. σε Έλληνες αγρότες ή συνεταιρισμούς γυναικών στη δεκαετία του 1980 και από τότε έχει αυξηθεί σημαντικά. Η εργασία αυτή εξετάζει τη φύση του ελληνικού αγροτουρισμού, τα αποτελέσματά του για τους αγρότες και αγροκτήματα και την οικονομία καθώς και τις απαραίτητες προϋποθέσεις που χρειάζεται για να ευδοκιμήσει.

Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή του αγροτουρισμού, στη συνέχεια γίνεται μια αναφορά της παγκόσμιας τάσης του τουρισμού και ακολουθεί μια ειδικότερη θεωρητική ανάλυση εστιάζοντας στον εννοιολογικό προσδιορισμό του αγροτουρισμού, στα στοιχεία που τον συντελούν καθώς και στις πρώτες μορφές που παίρνει. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις μορφές του, τα μοντέλα που εμφανίζονται και το προφίλ του κοινού που επιλέγει τον αγροτουρισμό. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις επιπτώσεις του τουριστικής ανάπτυξης και πιο ειδικά στις επιπτώσεις της του αγροτουριστικής ανάπτυξης. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση της Αειφορίας και στη συνέχεια παραθέτονται οι προϋποθέσεις για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζοντας περιπτώσιολογικές μελέτες κάποιων αγροτουριστικών μονάδων σε διαφορετικά μέρη της Ελλάδας μπορεί ο αναγνώστης να αντιληφθεί τη διαφορετική οπτική της αγροτουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Με το σχέδιο παρεμβάσεων και το θεσμικό πλαίσιο στήριξης που παρουσιάζονται στο έκτο κεφάλαιο αναπτύσσονται προοπτικές και δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στον υπαίθριο χώρο με εξειδίκευση τα κοινοτικά προγράμματα και τις δράσεις στην περιοχή της Ελλάδας. Στο έβδομο κεφάλαιο επικεντρώνεται στα βήματα που πρέπει κάποιος να ακολουθήσει για τη δημιουργία μιας νέας αγροτουριστικής μονάδας. Στο τέλος παρουσιάζονται τα προσωπικά συμπεράσματα κι οι προτάσεις. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγραφούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις και τα βασικά βήματα για τη δημιουργία μιας αγροτουριστικής επιχείρησης σε ατομικό επίπεδο. Το θέμα αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο γενικότερο πλαίσιο της αγροτικής ανάπτυξης και της ανασυγκρότησης της υπαίθρου.

ABSTRACT

Tourism is the fastest growing global industry that has huge impact on the environment. Some of the reasons that contribute to this growth are the economic prosperity that has an increasing proportion of the planet, the development of the public transport and media. According to the statistics of the Global Organization of Tourism, 60% of the global transportations, 10% of the Global Economy and over 200 million direct and indirect employments exist because of Tourism. While estimates of the same Organization raises the tourist arrivals worldwide to 1,6 billion by 2020.(763 billion in 2004) In Greece Tourism is one of the most important activities of the Economy and the impact of the failure or the success of the annual touristic movement affects the daily life of all of us and influences the development of the overall national living standards.

Agritourism is considered and promoted as an important "tool" for rural development in Europe. In Greece, was first "officially" appeared in the 1980s through EU subsidies in Greek farmers or women's cooperatives and since then has grown significantly. This diploma examines the nature of Greek agrotourism, its effects on farmers and farms and the economy as well as the necessary requirements to succeed.

Initially in the first chapter there is a throwback agrotourism, then there is a mention of the global tendency in tourism and then follows a specific theoretical analysis focusing on the conceptual definition of agritourism, the elements that contribute to it and the first forms it takes. The second chapter refers to the forms it takes and to the models shown and the profile of the people who select agritourism. The third chapter is a reference to the impact of tourism and the way most especially agritourism and then listed the objectives may be achieved. The fourth chapter is a theoretical approach to Sustainability and then lists the conditions for sustainable tourism development. In the fifth chapter by presenting case studies of some agro units in different parts of Greece the reader is able to figure out the different point of view in agrotourism development in Greece. The project interventions and the institutional support framework presented in the sixth chapter develop prospects and development potential of rural tourism in the outdoor area specializing Community programs and actions in the area of Greece. In the seventh chapter focuses on the steps that someone should follow to create a new agritourism unit. At the end presents the personal conclusions and proposals. The purpose of this paper is to set out the necessary conditions and basic steps for creating an agritourism business individually. This issue is of particular interest in the broader context of rural development and rural reconstruction.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής μου διατριβής με τίτλο “Ο αγροτουρισμός ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ταυτότητας της υπαίθρου” στο τμήμα Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πρόγραμμα Σπουδών Τουριστικών Επιχειρήσεων του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Κρήτης την χρονική περίοδο από τον Νοέμβριο του 2013 μέχρι τον Απρίλιο του 2014.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον καθηγητή μου κ. Φραγκούλη για την εισήγηση του θέματος καθώς και για την βοήθεια του σε όλη τη χρονική διάρκεια.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τους φίλους μου και ιδιαίτερα την οικογένεια Χουστουλάκη για την ψυχολογική και τεχνική υποστήριξη που μου παρείχαν καθ’ όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας.

Ηράκλειο, Απρίλιος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Περίληψη.....	2
Abstract.....	3
Ευχαριστίες.....	4
Περιεχόμενα.....	5
Κεφάλαιο 1^ο Βασικές έννοιες και ορισμοί της φύσης του Αγροτουρισμού	
1,1 Ιστορική Αναδρομή του Αγροτουρισμού.....	8
1,2 Σύγχρονες Τάσεις Παγκόσμιας Αγοράς Τουρισμού.....	10
1,3 Εννοιολογική προσέγγιση του Αγροτουρισμού.....	11
1,4 Τα στοιχεία του αγροτουρισμού.....	12
1,4,1 Ο χώρος.....	12
1,4,2 Ο άνθρωπος.....	12
1,4,3 Το προϊόν.....	13
1,4,3,i Υπηρεσίες.....	13
1,4,3,ii Προϊόντα.....	13
1,5 Οι παράμετροι οι οποίες κατά κύριο λόγο συγκροτούν την τοπικότητα στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού.....	16
Κεφάλαιο 2^ο Μορφές & Μοντέλα & Στόχοι Αγροτουρισμού & προφίλ των ανθρώπων που τον επιλέγουν	
2,1 Μορφές Αγροτουρισμού.....	17
2,1,1 Κύριες μορφές Αμιγή Αγροτουρισμού στην Ελλάδα.....	17
2,1,2 Κύριες μορφές Σύνθετου Αγροτουρισμού στην Ελλάδα.....	18
2,2 Στόχοι Αγροτουρισμού.....	18
2,3 Μοντέλα Αγροτουρισμού.....	19
2,4 Προφίλ των ανθρώπων που επιλέγουν τον Αγροτουρισμό.....	19
Κεφάλαιο 3^ο Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης	
3,1 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της τουριστικής ανάπτυξης.....	20
3,1,1 Επιπτώσεις στην οικονομία.....	21
3,1,2 Επιπτώσεις στην κοινωνία και τον πολιτισμό.....	21
3,1,3 Επιπτώσεις στο περιβάλλον.....	22
3,2 Πλεονεκτήματα & οφέλη της ανάπτυξης του Αγροτουρισμού.....	24
3,3 Οι δυσμενείς επιπτώσεις του αγροτουρισμού.....	25

Κεφάλαιο 4^ο Αειφορία & Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη

4,1 Αειφορία.....	26
4,1,i Αειφόρος Ανάπτυξη.....	26
4,1,ii Ιστορική Αναδρομή.....	27
4,1,iii Αειφορικός Τουρισμός.....	28
4,2 Προϋποθέσεις Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.....	29
4,2,i Συνεργασία.....	31
4,2,ii Τοπική Συμμετοχή.....	32
4,2,iii Εκπαίδευση.....	33
4,2,iv Ποιότητα.....	36
4,3 Συστήματα Διαχείρισης Ποιότητας.....	36
4,3,i Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης.....	38
4,3,ii Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη.....	38
4,3,iii Εγγυημένα Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα.....	39
4,4 Ελληνικά Προϊόντα με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης.....	39

Κεφάλαιο 5^ο Αγροτουριστικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα

5,1 Γυναικείος Αγροτικός Συνεταιρισμός Αμπελάκια.....	42
5,2 Κατάλυμα ΕΝΑΓΡΟΝ στον Αξό Ρεθύμνου.....	44
5,3 Παραδοσιακός Οικισμός Βάμος στην Κρήτη.....	45
5,4 Η Μηλιά στο Νομό Χανίων.....	50
5,5 Το παραδοσιακό Κρητικό χωριό ΑΡΟΛΙΘΟΣ.....	53
5,6 Ξενώνες Θαλώρη, Καπετανιανά, Κρήτη.....	56
5,7 Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών ΠΑΡΑΚΟΙΛΩΝ Λέσβου.....	58
5,8 Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών “Η Αρχόντισσα του Αιγαίου”.....	59

Κεφάλαιο 6^ο Φορείς υλοποίησης και θεσμικό πλαίσιο στήριξης των Αγροτουριστικών Προγραμμάτων στην Ελλάδα

6,1 Οι φορείς στην Ελλάδα που συμβάλλουν στην ανάπτυξη και προώθηση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων.....	60
6,2 Χρηματοδοτικά Προγράμματα Αγροτουρισμού.....	65
6,2,i Άξονας 4 Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER.....	65
6,2,ii Επενδυτικός Νόμος 3299/04.....	67
6,2,iii Προγράμματα ΕΣΠΑ.....	68
6,2,iii,a Πρόγραμμα ενίσχυσης “Πράσινες Υποδομές 2009”.....	68
6,2,iii,b Ενίσχυση επιχειρηματικότητας νέων.....	69

6,2,iv Ο Άξονας 3 του ΠΑΑ.....	70
Κεφάλαιο 7ο Βήματα για τη δημιουργία μιας Αγροτουριστικής Επιχείρησης.....	73
Συμπεράσματα.....	78
Προτάσεις.....	80
Βιβλιογραφία.....	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Βασικές έννοιες και ορισμοί της φύσης του Αγροτουρισμού

1,1 Ιστορική Αναδρομή του Αγροτουρισμού

Η απασχόληση του ανθρώπου με τη γεωργία υπήρξε βασική παράμετρος στη διαμόρφωση του ανθρώπινου πολιτισμού. Στη διάρκεια της μακρόχρονης ιστορίας του ο άνθρωπος υπήρξε, πρωτίστως, γεωργός. Μέχρι το έτος 1800, το ποσοστό του πληθυσμού που απασχολείτο στο γεωργικό τομέα σε χώρες όπως η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία κ.ά., έφθανε το 80% - 96% του συνολικού πληθυσμού. Στην Ελλάδα, μετά την επανάσταση του 1821, το ποσοστό της γεωργικής απασχόλησης ξεπερνούσε το 80% του συνολικού πληθυσμού. Σήμερα οι αγροτικοί πληθυσμοί των αναπτυγμένων χωρών παρουσιάζουν σημαντική μείωση. Έχει διαπιστωθεί ότι το ποσοστό των ατόμων που ασχολούνται με τη γεωργία τείνει να είναι αντιστρόφως ανάλογο προς την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Στη χώρα μας ο αριθμός των απασχολούμενων στη γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία μειώνεται σταθερά με αποτέλεσμα από 704.200 το 1998 να έχουν φθάσει στις 623.800 το 2002 (ΕΣΥΕ, 2003: 5). Εκτός όμως από την πληθυσμιακή συρρίκνωση οι αγροτικές κοινωνίες των ανεπτυγμένων κρατών του κόσμου υφίστανται σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές διαπερνούν όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων των αγροτών από το επίπεδο της οικογενειακής ζωής, μέχρι και το επίπεδο της καλλιέργειας της γης.

Η εμφάνιση του αγροτουρισμού ως ειδική μορφή τουρισμού τοποθετείται στη δεκαετία του 1960, όταν στις ΗΠΑ παρουσιάζεται η τουριστική δραστηριότητα «Farm and Ranch Hospitality» με τις παραλλαγές του γεωργικού τουρισμού «Farm/Ranch based tourism» και του αγροτικού τουρισμού «Hotel/Resort based tourism». Σήμερα, ο αγροτουρισμός στη διεθνή πρακτική έχει επικρατήσει παρουσιάζοντας τους ακόλουθους δύο βασικούς τύπους διακοπών:

- Ο πρώτος τύπος διακοπών με έμφαση στη γεωργική εκμετάλλευση “**farm house holidays**” που είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε χώρες όπου η έννοια «αγρόκτημα» είναι συνυφασμένη με τη γεωργική εκμετάλλευση (Αυστρία και Γερμανία) όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στη ζωή των αγροτών και με τις αγροτικές δραστηριότητες.
- Ο δεύτερος τύπος διακοπών με «κλίνη και πρωινό» “**bed and breakfast**”, που αφορά στη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζόμενων δωματίων σε εξωαστικούς μικροσυνοικισμούς ή σε αγροτικά καταλύματα (αγροικίες) που βρίσκονται μέσα στον αγροτικό οικισμό και παρέχουν φιλοξενία τουριστών σ' αυτό. Το σύστημα αυτό είναι διαδεδομένο σε χώρες, όπως Βρετανία, Ιταλία και Ιρλανδία.

Στις δύο αυτές μορφές αγροτουρισμού, οι τύποι καταλυμάτων που συναντώνται στην Ευρώπη είναι οι εξής:

- Κατοικίες προς ενοικίαση, ανεξάρτητες από την κατοικία της γεωργικής οικογένειας.
- Δωμάτια προς ενοικίαση, στην κατοικία της γεωργικής οικογένειας.
- Κατασκηνώσεις / κάμπινγκ σε αγροκτήματα.
- Αγροκτήματα εξειδικευμένα σε συγκεκριμένου τύπου φιλοξενία.

Η «βιομηχανία τουρισμού της φάρμας» είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη σε χώρες όπως Γαλλία, Αυστρία και Γερμανία. Μόνο στην Αυστρία υπάρχουν 28.000 φάρμες που προσφέρονται για αγροτουρισμό, (10% του συνόλου), ενώ στη Σουηδία και την Ελβετία το ποσοστό αυτό φθάνει το 20% (Anthorouliou, 1998). Στις χώρες αυτές το αγρόκτημα για τον επισκέπτη – τουρίστα αποτελεί χώρο διαμονής και παράλληλα χώρο αγροτικής δραστηριότητας. Ο επισκέπτης διαμένει στο αγρόκτημα και κατά τη διάρκεια της διαμονής του συμμετέχει στις αγροτικές (γεωργικές και κτηνοτροφικές) δραστηριότητες. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του αγροκτήματος στον αγροτουρισμό είναι ότι στο ίδιο χωρικό επίπεδο συνδυάζεται η διαμονή και η αγροτική δραστηριότητα. Η θέση όμως του αγροκτήματος δεν είναι ενιαία στο διεθνή χώρο και διαφοροποιείται ανάλογα με τη χώρα. Καταγράφονται δύο υποδείγματα αγροκτήματος, το **αμερικάνικο** και το **γαλλικό** (Moira, 2004).

Υποδείγματα Αγροκτήματος στο Διεθνή Χώρο

i. Αμερικανικό υπόδειγμα

Σύμφωνα με το **αμερικανικό υπόδειγμα** ο αγρότης έχει την κατοικία του και τις άλλες κτιριακές εγκαταστάσεις που εξυπηρετούν την αγροτική δραστηριότητα σε κεντρική θέση του αγροκτήματος. Τα γειτονικά αγροκτήματα απέχουν μεταξύ τους λίγα ή περισσότερα χιλιόμετρα. Ανεξαρτήτως της μεταξύ τους απόστασης τα αγροκτήματα βρίσκονται σε κοινωνικοοικονομική αλληλεξάρτηση αποτελώντας κοινότητα, την κοινότητα των αγροκτημάτων. Αυτός ο τύπος αγροκτήματος συναντάται στις ΗΠΑ και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

ii. Γαλλικό Υπόδειγμα

Σύμφωνα με το **γαλλικό υπόδειγμα** το αγρόκτημα, που περιλαμβάνει την κατοικία του αγρότη και τις λοιπές κτιριακές εγκαταστάσεις, εκτείνεται κατά μήκος ενός ποταμού ή μιας οδικής αρτηρίας. Έτσι, το αγρόκτημα έχει τη μορφή στενής και μακριάς λωρίδας γης. Η χωροταξική διάταξη των αγροκτημάτων αυτών ασκεί ευνοϊκή επίδραση στην κοινότητα, καθώς οι αγρότες βρίσκονται πιο κοντά ο ένας στον άλλον και έχουν πιο συχνή επικοινωνία. Αυτή η διάταξη των αγροκτημάτων αποτελεί παραλλαγή της κοινότητας των αγροκτημάτων του αμερικανικού μοντέλου και χαρακτηρίζεται ως γραμμική κοινότητα. Συναντάται στη Γαλλία και σε πολλές πρώην αποικίες της.

Στις χώρες της δυτικής Ευρώπης, όπως Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, αλλά και σε ορισμένες της ανατολικής, όπως Πολωνία, ο αγροτουρισμός είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος.

Στην Ελλάδα, όπως εξ' άλλου και στις νότιες χώρες της Ευρώπης είναι λιγότερο αναπτυγμένος.

Η σχετικά χαμηλή ζήτηση αγροτουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών από τον αστικό πληθυσμό, πέρα από τους τρόπους άσκησης της πολιτικής, οφείλεται επίσης και στην πρόσφατη ιστορία της ελληνικής κοινωνίας. Η αγροτική έξοδος, σε αντίθεση με τις δυτικές κοινωνίες, είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, γεγονός που σημαίνει ότι ο ελληνικός αστικός πληθυσμός διατηρεί ακόμη στενές σχέσεις με τον αγροτικό χώρο. Στις μεσογειακές χώρες η επικρατέστερη τάση ήταν πάντα ο παραθαλάσσιος τουρισμός. Τα διεθνή τουριστικά πρακτορεία επικέντρωναν το ενδιαφέρον των τουριστών, ντόπιων και αλλοδαπών,

περισσότερο προς τις παράκτιες περιοχές παρά προς τις ηπειρωτικές αγροτικές περιοχές, ενισχύοντας ακόμα πιο πολύ αυτή την τάση. Η επιθυμία του αστικού πληθυσμού για «επιστροφή στη φύση» και «εξερεύνηση ενός τόπου» ανέκυψε μόλις κατά τη δεκαετία του 1980, ως αποτέλεσμα επιρροών από το οικολογικό ρεύμα, καθώς και τον κορεσμό από το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Στη χώρα μας, οι πρώτες μορφές αγροτουριστικής δραστηριότητας έλαβαν χώρα το 1984, με την ίδρυση των πρώτων γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών (Πέτρα Λέσβου, Αμπελάκια, Αράχοβα, Μαστιχοχώρια Χίου). Το κοινωνικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην προστασία των απειλούμενων περιοχών και στην προσπάθεια να ανακαλύψει ο καθένας την ταυτότητά του μέσα από τις πολιτιστικές αξίες. Αυτό το ενδιαφέρον υπήρξε το κίνητρο για το σχεδιασμό της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Πολλοί φορείς πείστηκαν ότι η ανάπτυξη αρκετών περιοχών της χώρας μπορεί να στηριχθεί στον αγροτουρισμό και στράφηκαν προς αυτή την κατεύθυνση. Τόσο ο σχεδιασμός όσο και η διαχείριση του αγροτουρισμού έχουν έντονο τοπικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι γίνονται από τοπικούς φορείς και τον τοπικό πληθυσμό. Επιδίδεται αυτό που λέγεται « εκ των κάτω» ανάπτυξη δηλαδή το τοπικό ανθρώπινο μικρό αποφασίζει και διαχειρίζεται την ανάπτυξή του.

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται όλο και πιο συστηματικά οι ειδικές μορφές τουρισμού, που προσφέρουν τη δυνατότητα στους ταξιδιώτες να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητές τους και με προγράμματα εξειδικευμένων δράσεων, όπως είναι ο θεραπευτικός– ιαματικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο οικολογικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός κ.λπ. Έτσι, η χώρα αποτελεί πλέον έναν προσφιλή τουριστικό προορισμό όχι μόνο για διακοπές «κλασσικού τύπου», αλλά και για όσους επιθυμούν να πραγματοποιήσουν εναλλακτικές διακοπές, αναζητώντας εκτός από την ξεκούραση και την απόλαυση των αξιοθέατων της χώρας και τη μοναδική εμπειρία, που προσφέρουν η φύση και τα «προϊόντα» της, ο θρησκευτικός πολιτισμός της αλλά και οι εξειδικευμένες υποδομές της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας. Η φιλοσοφία του αγροτουρισμού βασίζεται κατ' εξοχήν στη διαπροσωπική, άμεση, ανθρώπινη σχέση μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του ταξιδευτή ο οποίος σύντομα γίνεται ο φιλοξενούμενος, ο φίλος. Στην Ελλάδα, η αξιόλογη γεωφυσική ποικιλομορφία, οι ανεξάντλητοι φυσικοί πόροι, τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά και η παράδοση, συνθέτουν ένα σπάνιο μωσαϊκό παραστάσεων, εικόνων και εμπειριών δημιουργώντας έναν τόπο ευλογημένο. Εδώ, οι λάτρεις του αυθεντικού, του ανεξερεύνητου, του ανεπιτήδευτου τουρισμού μπορούν να απολαύσουν ότι απλόχερα προσφέρει η φύση.

1,2 Σύγχρονες Τάσεις Παγκόσμιας Αγοράς Τουρισμού

- Η αύξηση του διαθέσιμου προσωπικού εισοδήματος ως αποτέλεσμα της βελτίωσης των όρων εργασίας και της αμοιβής των εργαζομένων και η συνεπαγόμενη αύξηση των δαπανών αυτών για διακοπές. Δηλαδή, σήμερα οι τουρίστες προτιμούν περισσότερα ταξίδια κάθε χρόνο, αλλά με λιγότερη διάρκεια (short-breaks).
- Η εμφάνιση νέων ειδικών και καινοτόμων μορφών τουρισμού π.χ. αθλητικός τουρισμός. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την τμηματοποίηση της τουριστικής αγοράς που στοχεύει στη καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και στη κάλυψη των ειδικότερων τουριστικών αναγκών.
- Οι σημαντικές αλλαγές που έγιναν στο τομέα της παραγωγής του τουριστικού προϊόντος όπου μικρές και μεσαίες τουριστικές επιχειρήσεις άρχισαν να συγχωνεύονται ή να εξαγοράζονται από μεγαλύτερες στα πλαίσια της παγκοσμιοποιούμενης τουριστικής αγοράς.
- Η αλλαγή του τρόπου διανομής του τουριστικού προϊόντος όπου υπάρχει η τάση για κάθετη ενοποίηση της αγοράς, δηλαδή παροχή υπηρεσιών σε όλο το φάσμα της από την έκδοση εισιτηρίου μέχρι την διαμονή στο ξενοδοχείο.

- Η εμφάνιση νέων τουριστικών αγορών που έχουν αισθητά χαμηλότερο κόστος προσφοράς υπηρεσιών και οι οποίες εκμεταλλευόμενες την εξέλιξη των αεροπορικών μεταφορών και την απελευθέρωση των περιορισμών στις αερομεταφορές, έχουν οδηγήσει στη διεθνοποίηση της τουριστικής αγοράς σε επίπεδο ανταγωνισμού.
- Η συνεχής αύξηση του αριθμού των τουριστών της τρίτης ηλικίας. Είναι γεγονός ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο κάθε χρόνο, γίνονται 200 εκατ. ταξίδια ατόμων τρίτης ηλικίας. Λαμβάνουμε υπόψη μας ότι παγκόσμια παρουσιάζεται το φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού και ότι το συγκεκριμένο τμήμα της τουριστικής αγοράς διαθέτει χρόνο και χρήμα.
- Η εισβολή νέων προηγμένων τεχνολογικών συστημάτων και οι δυνατότητες χρησιμοποίησής τους από τις τουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες στοχεύουν στην βελτίωση της παραγωγικότητας και της απόδοσής τους, δημιουργούν νέους τρόπους οργάνωσης και διοίκησης σε όλα τα επίπεδα της ιεραρχίας και συμβάλλουν στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων στο πλαίσιο μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης τουριστικής αγοράς.
- Η αλλαγή στο προφίλ του τουρίστα ο οποίος κατευθυνόμενος από την αύξηση των εμπειριών και γνώσεων του, αναζητά πλέον ένα εμπλουτισμένο και ποιοτικά αναβαθμισμένο τουριστικό προϊόν.
- Η εφαρμογή νέων μεθόδων marketing που συντελούν στην άμεση και έγκαιρη πληροφόρηση των τουριστών.
- Η εφαρμογή των νέων μεθόδων Διοίκησης και Οργάνωσης και στον τουριστικό τομέα παρέχει αποτελεσματικότητα στη δράση των τουριστικών επιχειρήσεων.
- Η συνεχώς θετικά μεταβαλλόμενη και ήδη έντονα αυξημένη οικολογική συνείδηση των τουριστών, η οποία είναι περισσότερο διαδεδομένη στους τουρίστες που προέρχονται από τις χώρες της Βορείου και Κεντρικής Ευρώπης, για τους οποίους το περιβάλλον είναι από τα σημαντικότερα κριτήρια στην επιλογή του τόπου διακοπών και του τουριστικού καταλύματος.

Οι παραπάνω σύγχρονες τάσεις εκ των προτέρων, επιβάλλουν τον αναπροσανατολισμό της τουριστικής πολιτικής προς μια άλλη κατεύθυνση που να ανταποκρίνεται περισσότερο στην οικονομική και κοινωνική δομή των χώρων φιλοξενίας και να συνδέεται με το στοιχείο της ποιότητας.

1,3 Εννοιολογική προσέγγιση του Αγροτουρισμού

Αγροτουρισμός είναι η εναλλακτική μορφή Τουρισμού, η οποία συνίσταται στο σύνολο των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την αγροτική παραγωγή και το πολιτιστικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και τοπική γαστρονομία, καθώς και την παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας και εστίασης σε χώρους ενοποιημένους ή μη με αγροτικές εγκαταστάσεις.

Είναι εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους, κύρια στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας, τόσο από την εκμετάλλευση των τουριστικών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια, πανσιόν, ξενώνες, camping), όσο και από την τροφοδοσία των τουριστικών μονάδων με προϊόντα τοπικής παραγωγής καθώς και με προϊόντα χειροτεχνίας-οικοτεχνίας τα οποία παράγονται επιτόπια στους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν επικρατήσει διάφοροι όροι οι οποίοι είναι κοινοί και διαδεδομένοι στις περισσότερες χώρες του κόσμου, αλλά στην πραγματικότητα αντιστοιχούν σε διαφορετικές και σύνθετες συνθήκες. Από τις διαφορετικές προσεγγίσεις και όρους που συχνά χρησιμοποιούνται οι σημαντικότεροι είναι οι εξής: Αγροτουρισμός (Agrotourism), Αγροτουρισμός (Agritourism), Τουρισμός στο αγρόκτημα (Farm tourism), Πράσινος τουρισμός (Green tourism), κ.α.

Ο Αγροτικός τουρισμός είναι εκείνη η μορφή τουρισμού, η οποία αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές που δεν έχουν κορεσθεί τουριστικά και προσπαθεί να συνδέσει την αγροτική με την τουριστική δραστηριότητα, με στόχο κάθε μία να ωφεληθεί από την άλλη και κυρίως να μην υποβαθμισθεί η γεωργία από τον τουρισμό.

Ο Αγροτουρισμός αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται από άτομα που έχουν ως κύριο επάγγελμα τη γεωργία στα πλαίσια της γεωργικής εκμετάλλευσης με σκοπό τη δημιουργία συμπληρωματικής απασχόλησης για τα μέλη της οικογένειας, την ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος, την προώθηση των παραδοσιακών γεωργικών προϊόντων που παράγονται στην εκμετάλλευσή τους ή και άλλων παραδοσιακών παρασκευασμάτων.

Ο Αγροτουρισμός περιλαμβάνει τις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται από αγρότες – μονίμους κατοίκους αγροτικών περιοχών που δεν έχουν όμως ως κύριο επάγγελμα τη γεωργία και οι οποίοι δημιουργούν μικρές αγροτουριστικές μονάδες παροχής υπηρεσιών και αγαθών, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής. Οι δύο όροι που περιγράφηκαν πιο πάνω εμπεριέχονται στον όρο αγροτικός τουρισμός, ο οποίος αποτελεί μια ευρύτερη εννοιολογική προσέγγιση και περιλαμβάνει όλες τις τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στον αγροτικό χώρο. Σήμερα οι όροι που χρησιμοποιούνται περισσότερο στην Ελλάδα είναι ο «Αγροτικός τουρισμός» και ο «Αγροτουρισμός» που **χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι.**

Ο Αγροτουρισμός συνθέτει μια νέα θεώρηση, μια νέα φιλοσοφία που φέρνει τον άνθρωπο πιο κοντά στη φύση κι επιχειρεί να τον συμφιλιώσει πάλι μ' αυτήν. Απευθύνεται σε ανθρώπους που αποζητούν μια διάξεδο από τη ρουτίνα της καθημερινότητας του αστικού μοτίβου ζωής.

1,4 Τα στοιχεία του αγροτουρισμού

Τρία είναι τα στοιχεία του αγροτουρισμού, η συνύπαρξη των οποίων είναι απαραίτητη για την ανάπτυξή του: - ο χώρος - ο άνθρωπος - το προϊόν.

1,4,1 Ο χώρος

Σε ότι αφορά το χώρο, οι υπάρχοντες σ' αυτόν αγροτουριστικοί πόροι καθορίζουν την ελκυστικότητά του, η οποία με τη σειρά της προσδιορίζει τη ζήτηση εκ μέρους των επισκεπτών –τουριστών. Το φυσικό τοπίο, η γεωμορφολογία της περιοχής, το γεωργικό τοπίο, η αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά και παράδοση, είναι στοιχεία του χώρου που μπορούν να ανταποκριθούν στο φανταστικό των επισκεπτών – τουριστών και να τους προκαλέσουν και προσκαλέσουν να τον επισκεφθούν. Αυτό σημαίνει ότι εάν ένας τόπος δε διαθέτει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο να είναι ικανό να κινήσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών – τουριστών, δεν είναι δυνατό να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός.

1,4,2 Ο άνθρωπος

Για να μπορέσει η τοπική κοινωνία και κυρίως οι αγρότες να αναλάβουν την υλοποίηση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων θα πρέπει να είναι σε θέση να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των επισκεπτών – τουριστών, οι οποίοι γνωρίζουν τι ακριβώς θέλουν και έχουν τα μέσα να επιλέξουν αυτό που επιθυμούν. Με άλλα λόγια θα πρέπει οι αγρότες, υπερβαίνοντας το ρόλο του παραγωγού που έχουν, να αναλάβουν και ένα δεύτερο ρόλο, σύμφωνα με τον οποίο θα προσφέρουν υπηρεσίες και προϊόντα υψηλής ποιότητας στους επισκέπτες – τουρίστες και παράλληλα θα πρέπει να τους πείθουν ότι τους προσφέρουν κάτι εξειδικευμένο που δεν μπορεί να προσφερθεί από άλλους. Ωστόσο, το μεγάλο

πρόβλημα των αγροτικών περιοχών και κυρίως των ορεινών και μειονεκτικών, που διαθέτουν και τους πιο ενδιαφέροντες αγροτουριστικούς πόρους, είναι η γήρανση του πληθυσμού τους, με αποτέλεσμα την αδυναμία εκ μέρους τους να αναλάβουν καινοτόμες πρωτοβουλίες και καινούργιους ρόλους που απαιτούνται από τον αγροτουρισμό, δεδομένου ότι εκλείπουν ή είναι πολύ λίγα τα νέα και δυναμικά άτομα. Έτσι λοιπόν η προώθηση του αγροτουρισμού στις περιοχές αυτές στηρίζεται κυρίως στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, ικανού να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του αγροτουρισμού και να αναλάβει την υλοποίηση αγροτουριστικών πρωτοβουλιών. Η εγκατάσταση νέων στη γεωργία μπορεί να είναι ουσιαστικής συμβολής στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού, αλλά και στην ανάπτυξη της υπαίθρου γενικότερα. Ο χαρακτήρας του αγροτουρισμού, σε συνδυασμό με τις δραστηριότητες που απαιτεί, τον καθιστά ιδιαίτερα προσιτό στο γυναικείο πληθυσμό της υπαίθρου, ο οποίος βλέπει σ' αυτόν όχι μόνο μια νέα ευκαιρία απασχόλησης, αλλά και τη δυνατότητα της αναγνώρισης και της βελτίωσης της θέσης του στην τοπική κοινωνία. Η βασική και συνεχής επιμόρφωση όσων θέλουν να ασχοληθούν ή ασχολούνται ήδη με τον αγροτουρισμό είναι η βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία, διοίκηση και εξέλιξη οποιασδήποτε αγροτουριστικής δραστηριότητας, είτε αυτή αναφέρεται στην προσφορά καταλύματος και εστίασης, είτε στο ρόλο του εμπυχωτή, είτε στην παρασκευή και διάθεση παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων.

1,4,3 Το προϊόν

Το αγροτουριστικό προϊόν είναι το τρίτο στοιχείο που είναι απαραίτητο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε μια περιοχή. Όμως για να γίνει αυτό, το αγροτουριστικό προϊόν αφ' ενός πρέπει να είναι υψηλής ποιότητας, αφ' ετέρου να είναι σαφώς διαφοροποιημένο από τα αντίστοιχα άλλων περιοχών. Το στοιχείο που το διαφοροποιεί είναι η τοπικότητα, η οποία έχει να κάνει με την ιδιαιτερότητα του χώρου και του τοπικού πολιτισμού. Στα πλαίσια της αγροτουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων, οι οποίες είναι ικανές να αξιοποιήσουν τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά της και να προσελκύσουν τουρίστες.

Το **αγροτουριστικό προϊόν** το διακρίνουμε σε:

- υπηρεσίες (εδώ περιλαμβάνεται η φιλοξενία και οι δραστηριότητες) και στα
- προϊόντα.

1,4,3,i Υπηρεσίες

Αναφορικά με τις υπηρεσίες, σε ότι αφορά τη φιλοξενία, θα πρέπει αυτή να γίνεται σε καταλύματα που αντανακλούν την τοπική αρχιτεκτονική και τον τοπικό πολιτισμό, με κύριο χαρακτηριστικό τη διατήρηση της προσωπικής σχέσης μεταξύ του φιλοξενούμενου και του οικοδεσπότη. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να αξιοποιούν τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής υποδοχής. Αυτό που πρέπει να χαρακτηρίζει τον αγροτουρισμό είναι η φροντίδα να δοθεί στον επισκέπτη η ευκαιρία για μια προσωποποιημένη επαφή, για ένταξή του στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον της κοινωνίας υποδοχής.

1,4,3,ii Προϊόντα

Σε ότι αφορά τα προϊόντα, αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε ως στοιχείο της παραδοσιακής κουζίνας που προσφέρεται επί τόπου στους τουρίστες, είτε ως προϊόν που θα αγοραστεί από τους τουρίστες. Για να μπορέσουν όμως τα παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα να προωθηθούν μέσω του αγροτουρισμού, θα πρέπει οι παραγωγοί να επιδιώξουν την εξασφάλιση της γνησιότητας και της ποιότητας των παραγόμενων στην περιοχή προϊόντων, καθώς και τη διαφοροποίησή τους.

Η γνησιότητα και η ποιότητα είναι αυτές που θα αποτελέσουν το συγκριτικό τους πλεονέκτημα και η διαφοροποίηση των προϊόντων θα προκαλέσει την αύξηση της ζήτησης. Όπως αναφέραμε παραπάνω το αγροτουριστικό προϊόν διακρίνεται σε υπηρεσίες και προϊόντα. Στην Ελλάδα, η αξιολογη γεωφυσική

ποικιλομορφία, οι ανεξάντλητοι φυσικοί πόροι, τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά και η παράδοση, συνθέτουν ένα σπάνιο μωσαϊκό παραστάσεων, εικόνων και εμπειριών δημιουργώντας μια τεράστια γκάμα επιλογών.

Αγροτουριστικές δραστηριότητες

Η διαδικασία του τρύγου και του πατήματος των σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού ή τσίπουρου, η διαδικασία μαζέματος της ελιάς και της μεταφοράς σε κάποιο παραδοσιακό ελαιοτριβείο για την παραγωγή του πολύτιμου ελαιόλαδου, η συγκομιδή εποχιακών φρούτων, βοτάνων, οπωροκηπευτικών, μανιταριών και κάθε λογής καρπών (κάστανα, καρύδια κλπ.) το θέρισμα και η μελισσοκομία είναι κάποιες από τις δραστηριότητες που μπορείτε να δοκιμάσετε. Κατά τη διαμονή σε μια φάρμα υπάρχει η δυνατότητα φροντίδας των ζώων (βοσκή, άρμεγμα, καθαριότητα) καθώς και η συμμετοχή σε τυροκομικές δραστηριότητες για την παραγωγή φρέσκου γιαουρτιού και τυριού. Επιπλέον, αν κάποιος ανήκει στους δραστήριους φυσιολάτρες υπάρχει η δυνατότητα να επίδοσης στο αγαπημένο του σπορ όπως κολύμπι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία, κυνήγι, ιππασία, κ.α.

Ο οικοτουρισμός είναι έννοια στενά συνυφασμένη με τον **αγροτουρισμό**. Ανάλογα με τον τόπο **διαμονής** και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής διατίθενται πληροφορίες για τη **χλωρίδα** και τη **πανίδα** της περιοχής, περιδιαβαίνοντας **εθνικούς δρυμούς, υδροβιότοπους** και **τοπία** μοναδικής φυσικής ομορφιάς. Ιδιαίτερη θέση όμως κατέχουν στον αγροτουρισμό οι δραστηριότητες που αξιοποιούν τα πολιτιστικά, θρησκευτικά, λαογραφικά, αρχιτεκτονικά και γαστρονομικά στοιχεία της περιοχής. Έτσι η αξιοποίηση για την δυνατότητα επίσκεψης και ξενάγησης σε παλιά μοναστήρια, εκκλησίες, γεφύρια, οινοποιεία, τυροκομία, εργαστήρια χειροτεχνίας, η συμμετοχή σε πανηγύρια και τοπικές γιορτές, στο μάζεμα της ελιάς ή του τρύγου, ακόμα και τα μαθήματα τοπικής κουζίνας, όλα μπορούν να προσδώσουν στον Αγροτουρισμό την ξεχωριστή τοπική ταυτότητα και να τον αναδείξουν σε μοναδικό προϊόν. Η γαστρονομία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ποιοτικής και ολοκληρωμένης παροχής του Αγροτουρισμού. Το φαγητό το οποίο προσφέρεται στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει πάντα να είναι καλής ποιότητας, ικανής ποσότητας και ποικιλίας, φτιαγμένο με τοπικά προϊόντα και παραδοσιακές συνταγές.

Στους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, που δραστηριοποιούνται σε πάρα πολλές περιοχές, πραγματοποιούνται **μαθήματα μαγειρικής** και **ζαχαροπλαστικής** με τις παλιές «συνταγές της γιαγιάς» για μαρμελάδες, λικέρ, κομπόστες, γλυκά του κουταλιού, ζυμωτό ψωμί, φρέσκα ζυμαρικά, **πίτες** και ό,τι προστάζει η **ντόπια κουζίνα**. Η παροχή δεν πρέπει να μπερδεύεται ποτέ με προϊόντα που μπορεί κανείς να βρει στην ευρεία κατανάλωση. Για παράδειγμα, ο κάτοικος της πόλης επιθυμεί να έχει στο πρωινό του φρέσκο ζυμωτό ψωμί και όχι συσκευασμένες φρυγανιές, μυρωδάτο σπιτικό γλυκό και όχι αγορασμένο από το σούπερ μάρκετ. Οι νοστιμιές του τόπου, οι παλιές συνταγές της γιαγιάς, τα προϊόντα που φτιάχνονται από απλά φυσικά, φρέσκα υλικά και μας θυμίζουν τη ζεστασιά του οικογενειακού τραπέζιου, όλα όσα λησμονήσαμε με τον τρόπο ζωής της πόλης αποτελούν τον σύμμαχο μας στην επιτυχία του Αγροτουρισμού. Όταν μπορούμε να ενισχύσουμε τα προϊόντα, με αυτά της πιστοποιημένης βιολογικής καλλιέργειας, τότε προωθούμε ακόμα περισσότερο την ποιότητα στις παροχές μας. Παράλληλα είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι επισκέπτες που γεύονται τα εδέσματα και τα γευστικά προϊόντα ενός τόπου, επιθυμούν να αγοράσουν φεύγοντας αυτά που τους αρέσουν, ακόμα και να τα παραγγέλνουν τακτικά. Επίσης, στην Ελλάδα υπάρχει ένα ανεκμετάλλευτο δυναμικό που μπορεί να δημιουργήσει ένα εξειδικευμένο μοντέλο Αγροτουρισμού για κάθε περιοχή. Δεν υπάρχει λοιπόν κανένας τρόπος να μιμείται αντίστοιχα μοντέλα άλλα ούτε και να εφαρμόζει ένα συγκεκριμένο μοντέλο Αγροτουρισμού σε μια ενιαία κλίμακα. Είτε πρόκειται για καταλύματα, είτε για επιχειρήσεις ή για όποιες δραστηριότητες Αγροτουρισμού, η διαφορά έγκειται στο να ανακαλύψουμε τα μοναδικά, πρωτότυπα στοιχεία της κάθε περιοχής, τους πόρους που κανείς ακόμα δεν έχει αναδείξει ή δεν έχει σκεφθεί να αξιοποιήσει. Όσο πιο πρωτότυπα, τόσο καλύτερα αναδεικνύουμε τον Αγροτουρισμό στην ιδιαίτερη και ποιοτική μορφή του. Η φαντασία και η έρευνα παίζουν μεγάλη σημασία σε αυτή την προσπάθεια. Η αναβίωση των παραδόσεων του τόπου, τα ξεχασμένα έθιμα ή τα μουσικά ακούσματα, οι αρχιτεκτονικές τάσεις, οι παλιές τέχνες, τα μνημεία που σκέπασε ο χρόνος, η συμβολή των ηλικιωμένων να θυμηθούν παλιές συνήθειες, ιστορίες, ίχνη, μονοπάτια, συνταγές, παρασκευή ποτών. Τα πάντα στον Αγροτουρισμό έχουν σημασία και μόνο οι ντόπιοι μπορούν να τα εντοπίσουν και να τα αναδείξουν. Η χώρα έχει το μοναδικό προνόμιο να διαθέτει ανεξάντλητους πόρους που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή, σπάνια φυσική ομορφιά, ιστορία, παράδοση, γαστρονομία, αρχιτεκτονική, παραδοσιακές τέχνες, μουσική παράδοση, πολιτισμό, θρησκευτικά μνημεία, χωριά, παραδοσιακούς οικισμούς, βιότοπους, υγροβιότοπους, χλωρίδα και πανίδα, θρύλους, παραδόσεις, τοπικές γιορτές, πανηγύρια, θάλασσες, δάση, βουνά, μονοπάτια, φαράγγια, όλα σχηματίζουν ένα σπάνιο μωσαϊκό, ένα πολύχρωμο καλειδοσκόπιο παραστάσεων, εικόνων και εμπειριών δημιουργώντας έναν τόπο ευλογημένο. Το πλεονέκτημα είναι πως, η Ελλάδα απ' άκρη σ' άκρη διαφέρει. Είναι μια χώρα με μοναδικότητα και ανομοιογένεια κι αυτό στον Αγροτουρισμό δίνει το πλεονέκτημα ανάδειξης αυτής της μοναδικότητας. Με άλλα λόγια θα πρέπει να έχουν το χαρακτηριστικό της **τοπικότητας**.

1,5 Οι παράμετροι οι οποίες κατά κύριο λόγο συγκροτούν την τοπικότητα στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού

- Ανάδειξη μιας περιοχής (περιορισμένης έκτασης γεωγραφικά) ή ενός χωριού σε τουριστικό προορισμό περιφερειακής, εθνικής ή και διεθνούς εμβέλειας. Η διαδικασία αυτή συνοδεύεται από την ανάπτυξη των ανάλογων υποδομών και υπηρεσιών, των οποίων το κύριο χαρακτηριστικό είναι η ποιότητα.
- Εξειδικευμένο προφίλ τουριστικής ανάπτυξης στηριζόμενο σε κάποιο σημαντικό τουριστικό πόρο –ή ομάδα τουριστικών πόρων- ο οποίος υπάρχει στην περιοχή.
- Προβολή των ιδιαίτερων στοιχείων του τοπικού πολιτισμού, της ιστορίας, του περιβάλλοντος ή των παραδοσιακών προϊόντων ως διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών της ανάπτυξης της περιοχής, σε σύγκριση με άλλες περιοχές. Σε αυτό το πλαίσιο η τοπικότητα αναδεικνύεται συχνά το βασικό στοιχείο του μάρκετινγκ και της διαφήμισης της περιοχής.
- Αναβίωση και ανάλογη ανάδειξη και προβολή στοιχείων ή προϊόντων της τοπικής παράδοσης και του πολιτισμού, π.χ. βιοτεχνικές ή χειροτεχνικές πρακτικές, πολιτισμικές εκδηλώσεις ή δραστηριότητες, παραγωγή τοπικών παραδοσιακών προϊόντων κλπ.
- Προϊόντα τα οποία παράγονται με τοπικούς παραδοσιακούς τρόπους. Η τοπικότητα αυτή μπορεί να είναι άτυπη, μπορεί όμως να είναι και πιστοποιημένη. Περιπτώσεις επίσημης διαφοροποίησης των προϊόντων ενός τόπου από τα αντίστοιχα άλλων τόπων αποτελούν τα Προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), τα οποία παρουσιάζουν ορισμένα χαρακτηριστικά που οφείλονται είτε στο γεωγραφικό περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπινό), είτε στον τρόπο παρασκευής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΟΡΦΕΣ, ΜΟΝΤΕΛΑ & ΣΤΟΧΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ & ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΤΟΝ ΕΠΙΛΕΓΟΥΝ

2,1 Μορφές Αγροτουρισμού

Οι κυρίαρχες μορφές αγροτουρισμού σε διεθνές επίπεδο είναι οι διακοπές σε αγροκτήματα και οι διακοπές σε αγροτικά καταλύματα (αγροικίες) που βρίσκονται μέσα στον αγροτικό οικισμό.

Η Ελλάδα με τη μεγάλη οικιστική της διασπορά, με την πολυνησιακή της συγκρότηση, με την αποκεντρωμένη μνημειακή της τοπογραφία, με το εναλλασσόμενο τοπίο, με τις μορφολογικές της αντιθέσεις και με τις διαφοροποιημένες κλιματολογικές της συνθήκες, συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη μιας πλατιάς κλίμακας μορφών αγροτουρισμού.

Οι μορφές αυτές μπορούν να καταταχθούν σε δυο κατηγορίες:

Ο **Αμιγής Αγροτουρισμός**, όπου οι φιλοξενούμενοι πέρα από τον κύριο προορισμό τους (διακοπές - ανάπαυση), ασχολούνται είτε με αγροτικές εργασίες κατά κανόνα στο αγρόκτημα (περιποίηση ζώων, άρμεγμα, τυροκομία, θερισμός, τρυγητός, λιομάζωμα, οπωροκηπευτική, μελισσοκομία, κτλ.), είτε και πολλές φορές παράλληλα, με ψυχαγωγικές δραστηριότητες, από αυτές που τους προσφέρει το περιβάλλον της αγροτικής περιοχής (κολύμπι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία, κυνήγι, ιππασία, κτλ.).

Ο **Σύνθετος Αγροτουρισμός**, όπου οι τουρίστες, πέρα από τις παραπάνω δραστηριότητες, που μπορούν να αναπτύξουν μάλλον περιθωριακά, ικανοποιούν κύρια, κάποιες προσωπικές ανάγκες τους, που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής, όπως για παράδειγμα τουρισμός υγείας, αθλητισμού, φυσιολατρίας, θρησκείας, πολιτισμού.

2,1,1 Κύριες μορφές Αμιγή Αγροτουρισμού στην Ελλάδα

- σε χωριά ιδιαίτερου φυσικού κάλους (ορεινά και μη) που προσελκύουν τους επισκέπτες, αξιοποιώντας την ομορφιά της τοποθεσίας τους.
- σε νησιωτικές ή παραλιακές περιοχές οι οποίες αξιοποιούν κυρίως τους θερινούς μήνες τον ήλιο και τη θάλασσα.
- σε παραδοσιακούς οικισμούς οι οποίοι έχουν να αναδείξουν μια ξεχωριστή αρχιτεκτονική που προσελκύει τον κάτοικο των τσιμεντένιων αστικών κέντρων.
- κοντά σε προστατευόμενες περιοχές, όπως εθνικούς δρυμούς και υδροβιότοπους οι οποίες εκτός από φυσικό κάλλος, αναλαμβάνουν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις των επισκεπτών σε θέματα οικολογίας.
- σε καταλύματα συνεταιριστικής μορφής, όπου τα μέλη των συνεταιρισμών, κυρίως γυναίκες προσφέρουν προϊόντα δικής τους ή τοπικής παραγωγής και αυθεντική φιλοξενία.

2,1,2 Κύριες μορφές σύνθετου αγροτουρισμού στην Ελλάδα

- σε περιοχές με ιαματικές πηγές, γνωστές ως λουτροπόλεις, όπου σε ειδικά υδροθεραπευτήρια οι τουρίστες υπόκεινται σε κάποιες θεραπευτικές αγωγές, σε ένα συνδυασμό αποτοξίνωσης και σωματικής χαλάρωσης.

- σε ορεινά χωριά στην περιοχή των οποίων λειτουργεί οργανωμένο χιονοδρομικό κέντρο, που αποτελεί το στοιχείο έλξης των τουριστών.
- σε αγροτικές περιοχές με αθλητικές εγκαταστάσεις, όπου προσφέρονται όλες οι δυνατότητες για ανάπαυση και άθληση.
- σε κατασκηνωτικούς χώρους (camping), που βρίσκονται στον περίγυρο αγροτικών οικισμών με τους οποίους συνδέονται οικονομικά κοινωνικά και πολιτισμικά.
- για παιδιά μικρής ηλικίας, που πραγματοποιείται σε παιδικές κατασκηνώσεις με αθλητικές εγκαταστάσεις, πλήρη φιλοξενία και προσφορά μορφωτικού, ψυχαγωγικού προγράμματος.
- σε κέντρα διερχομένων τουριστών που βρίσκονται σε ειδικούς κόμβους και δέχονται περαστικούς για να τους προσφέρουν φιλοξενία
- σε αγροτικές περιοχές όπου υπάρχουν πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Οι διακοπές στις περιοχές αυτές συνδέονται με πνευματικές ενασχολήσεις.

Όλες οι παραπάνω μορφές αγροτουρισμού στην Ελλάδα εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές, οι τύποι των καταλυμάτων είναι κυρίως δωμάτια εντός της οικίας της αγροτικής οικογένειας ή καταλύματα που αποτελούν προέκταση της κατοικίας, είτε τέλος ανεξάρτητα της οικίας δωμάτια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών.

2,2 Στόχοι Αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός στοχεύει σε δύο παράλληλους στόχους:

- Να δώσει τη δυνατότητα στον τουρίστα να περάσει ήρεμες διακοπές μέσα στη φύση, έξω από το πλαίσιο του ανεπτυγμένου τουρισμού, μέσα σε ένα φιλόξενο κλίμα που δημιουργεί η ίδια η φύση και οι άνθρωποι της
- Να ενισχύσει τον επαγγελματία του αγροτικού εισοδήματος με την εκμετάλλευση καταλυμάτων και την τροφοδοσία των επισκεπτών, των καταλυμάτων, με προϊόντα της ντόπιας αγροτικής παραγωγής και της τοπικής λαϊκής τέχνης.

Κάτω από αυτήν την οπτική γωνία ο αγροτουρισμός αποτελεί μια πραγματικά σημαντική μορφή τουριστικής ανάπτυξης που στοχεύει:

- στο συνδυασμό συνεργασίας των τριών τομέων της παραγωγής μιας χώρας (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς).
- στη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στη περιφέρεια.
- στην περιφερειακή ανάπτυξη και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της περιφέρειας, αφού η ύπαρξη τους αποτελεί σημαντικό λόγο δημιουργίας αναπτυξιακών έργων υποδομής και αναδομής.
- στην αποκέντρωση του τουριστικού κυκλώματος και στην ανάδειξη νέων περιοχών.
- στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών και οικολογικών επιβαρύνσεων .
- στην άνοδο του οικονομικού επιπέδου των περιοχών αυτών και στη συμπλήρωση του εισοδήματος των κατοίκων καθώς και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού.
- στη διασφάλιση και στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, έχοντας συγχρόνως θετική επίδραση στη συγκράτηση των πληθυσμών στον τόπο κατοικίας. Παράλληλα με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας επιβιώνουν συχνά επαγγέλματα που τείνουν να εκλείψουν και τέτοια στη χώρα μας

θεωρούνται αυτά που σχετίζονται με χειρονακτικές τέχνες, όπως η ξυλογλυπτική, η αργυροχρυσοχοΐα, η κεραμική, η υφαντική.

- στη διατήρηση, την διαφύλαξη, την προβολή και την αξιοποίηση της τοπικής κι εθνικής μας αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς.
- στη γνωριμία με τη φύση και ψυχολογική ικανοποίηση και ανάταση του τουρίστα από την επαφή του με αυτή.
- στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού με την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε περιοχές που μέχρι σήμερα παρέμεναν αναξιοποίητες, ενώ στη πραγματικότητα διαθέτουν δυναμική ανάπτυξης.

2,3 Μοντέλα Αγροτουρισμού

Ούτε ένα ούτε δύο ούτε τρία, αλλά έξι είναι τα αγροτουριστικά μοντέλα που αναγνωρίζονται διεθνώς. Κανείς δεν αρκείται μονάχα σε ένα.

1. Αγροτουριστικά καταλύματα

Μέσα σε περιποιημένα αγροκτήματα ή ακόμα και στο ίδιο το σπίτι του αγρότη που προσφέρει τους κοινόχρηστους χώρους του και κάποια επιπλέον κρεβατοκάμαρα για τους φιλοξενούμενους.

2. Καταλύματα ήπιων μορφών

Αγροικίες εκτός οικισμών, με λίγες ανέσεις, αλλά και ανεξάρτητες οικίες εντός παραδοσιακού οικισμού. Επίσης ξενώνες στην ύπαιθρο πλήρως ή μερικώς οργανωμένοι.

3. Καταλύματα σε παραδοσιακά κτίρια

Εξαιρετικής ομορφιάς και ιδιαίτερης τεχνοτροπίας παραδοσιακά ξενοδοχεία ή διατηρητέα αρχοντικά στην επαρχία, με ενοικιαζόμενα δωμάτια. Η ιστορία παρούσα.

4. Επισκέψιμα αγροκτήματα

Με ή χωρίς δυνατότητα φιλοξενίας ή εστίασης, τα επισκέψιμα αγροκτήματα είναι ότι καλύτερο για τα παιδιά: γνωρίζουν φυτά και ζώα, πέφτουν στις λάσπες και τρώνε με όρεξη τα καλούδια που πουλάει ο αγρότης.

5. Επισκέψιμα οινοποιεία

Ιδέα από τη Γαλλία που ταιριάζει «γάντι» στη χώρα μας. Οινοποιεία με δυνατότητα εστίασης και φιλοξενίας, με πατητήρια, αίθουσες γευσιγνωσίας και μονοπάτια στις φυτεμένες με αμπέλια πλαγιές.

6. Ήπιες επιχειρήσεις

Λαογραφικά μουσεία, ιστορικά αρχεία και ιδιωτικές συλλογές με σπάνια τεκμήρια, γιορτές τοπικών προϊόντων, πρατήρια συνεταιριστικών προϊόντων, ακόμα κι ένας παραδοσιακός γάμος, είναι ευκαιρία για συμμετοχή σε ένα δρώμενο μαζί με τους ντόπιους.

2,4 Προφίλ των ανθρώπων που επιλέγουν τον Αγροτουρισμό

Το είδος των τουριστών που επιλέγουν να κάνουν αγροτουρισμό ποικίλει ανάλογα των ενδιαφερόντων και του τρόπου ζωής του καθένα απ' αυτούς. Η Frochot (2005) σε έρευνα της έχει τμηματοποιήσει σε τρεις ομάδες τους τουρίστες αγροτικών περιοχών, στην προσπάθεια της να διαχωρίσει την κάθε ομάδα ανάλογα με το σκοπό και το όφελος που αποκομίζουν από τις διακοπές τους. Έτσι λοιπόν κατάληξε στις εξής ομάδες:

Οι αγροτουρίστες αναζητούν ξεκούραση, χαλάρωση σε ένα ήρεμο περιβάλλον, σε μια προσπάθεια να αποκοπούν προσωρινά από την αστική τους καθημερινότητα. Επιζητούν την επαφή με την φύση, προκειμένου να γνωρίσουν τόσο την αγροτική ζωή όσο και τους αγρότες, τους ντόπιους που θα τους μυήσουν σε ένα διαφορετικό και άγνωστο για πολλούς από αυτούς τρόπο ζωής. Θέλουν να απολαύσουν την αυθεντικότητα της επαρχιακής ζωής, την ανεπιτήδευτη φιλοξενία, την καθαρότητα του τοπίου και την καθαριότητα του περιβάλλοντος, τα παραδοσιακά, σπιτικά εδέσματα, να γίνουν κοινωνοί σε μια ζωή που έχει να τους πει πολλά για το κοντινό παρελθόν τους. Οι τουρίστες αυτοί θεωρούνται πολυταξιδεμένοι και έμπειροι. Είναι άτομα που έχουν ήδη γευθεί τους τουριστικούς προορισμούς με την μορφή του μαζικού τουρισμού και κορεσμένοι από το συγκεκριμένο πρότυπο, αναζητούν στον προορισμό μια νέα διάσταση, εντρυφώντας στην πολιτιστική και φυσιολατρική του υπόσταση αλλά και στην δυνατότητα για ανθρώπινη επαφή και επικοινωνία. Οι αγροτουρίστες ανήκουν σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα. Σε χώρες της Ευρώπης που ο αγροτουρισμός έχει παράδοση δεκαετιών, αποτελεί έναν τρόπο ζωής ο οποίος απευθύνεται σε όλη την οικογένεια και διεκδικεί το ήμισυ των ετήσιων οικογενειακών διακοπών. Τα νεότερα άτομα είναι αυτά που προτιμούν να συνδυάζουν το πακέτο αγροτουρισμού με «σπορ περιπέτειας», ενώ οι μεγαλύτεροι με πιο ήπιες δραστηριότητες, με περιηγήσεις πολιτιστικού, θρησκευτικού, λαογραφικού κλπ. περιεχομένου.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτουρίστα είναι ομοιογενή σε όλον τον κόσμο: άνθρωπος που έχει ταξιδέψει, αναζητεί την ποιότητα, την αυθεντικότητα και την επαφή με τους ανθρώπους της χώρας που επισκέπτεται..Είναι ενημερωμένος και συνειδητοποιημένος επισκέπτης και δεν ταξιδεύει σε μεγάλες ομάδες. Ο τουρισμός αυτός είναι πολύ πιο «προσωπικός» και δεν έχει κοινά με τον μαζικό τουρισμό. «Είναι άνθρωπος μέσου και υψηλού εισοδήματος που κυρίως αναζητεί το ποιοτικό έναντι του φθηνού , αλλά και τα αγνά υλικά και προϊόντα γαστρονομίας αντί της βιομηχανοποιημένης πολυτέλειας». Άλλωστε ο τουρισμός της υπαίθρου είναι σημαντικός και για τον εθνικό τουρισμό. Σε όλες τις χώρες του κόσμου το ποσοστό κυμαίνεται σε 50%.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν τέσσερις, τουλάχιστον, τύποι αγροτουριστών.

- **Ενεργητικοί**

Συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες και επιδεικνύουν ζήλο για καθετί που τους προσφέρεται.

- **Ονειροπόλοι**

Βολτάρουν στη φύση, απολαμβάνουν το τοπίο μέσω δραστηριοτήτων, ηρεμούν στην ύπαιθρο.

- **«Αγρότες»**

Είχαν ανεκπλήρωτη επιθυμία να γίνουν αγρότες. Ήθελαν πάντα να σκάψουν, να βοτανίσουν, να κλαδέψουν και να ποτίσουν αλλά είχαν γεννηθεί στα Πατήσια, το Μανχάταν, το Σόχο...

- **Χαλαροί**

Εκτός από ψάρεμα και γκολφ, αθλήματα που συνήθως δεν προκαλούν ιδρώτα, οι τύποι αυτοί αποφεύγουν κάθε έντονη δραστηριότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

3,1 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της τουριστικής ανάπτυξης

Όμως η τουριστική ανάπτυξη έχει προκαλέσει αρκετές θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, κοινωνία, πολιτισμό και το περιβάλλον τις οποίες αναλύουμε παρακάτω:

3,1,1 Επιπτώσεις στην οικονομία

Οι επιπτώσεις στην οικονομία αφορούν τα εξής ζητήματα:

- **Απασχόληση**

Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας και δημιουργεί συχνά πολλές θέσεις εργασίας. Βεβαία λόγω του εποχικού χαρακτήρα της λειτουργίας του συνήθως επηρεάζει και τα χαρακτηριστικά αυτής της απασχόλησης, η οποία είναι σε μεγάλο ποσοστό εποχική, ανειδίκευτη και περιστασιακή. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του στην ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης (τουριστικές επιχειρήσεις, εμπορικά καταστήματα κλπ). Τις περισσότερες φορές η απασχόληση στον τουρισμό συνδυάζεται και με παράλληλη απασχόληση σε κάποιο άλλο κλάδο της οικονομίας (π.χ. γεωργία, βιομηχανία), με αποτέλεσμα τη γενικότερη αύξηση των οικογενειακών εισοδημάτων. Στις τουριστικές περιοχές που λειτουργούν εποχικά, η πολλαπλή απασχόληση με επίκεντρο τον τουρισμό αποτελεί τον κανόνα για υψηλό ποσοστό του πληθυσμού. (Ανδριώτης Κων.,2003)

- **Περιφερειακή ανάπτυξη**

Σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός έχει συμβάλει στη ενίσχυση της ανάπτυξης περιφερειών αποβιομηχανοποιημένων, γεωγραφικά απομονωμένων, ορεινών και μειονεκτικών ή με υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα. Η ανάπτυξη του τουρισμού αύξησε τα εισοδήματα, την απασχόληση, τις επενδύσεις και διεύρυνε την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας, με αποτέλεσμα να σταματήσει η μετανάστευση και να βελτιωθεί το επίπεδο και η ποιότητα ζωής. Ειδικά στις περιοχές που διαθέτουν πλούσιους τουριστικούς πόρους, η ανάπτυξη είναι εξαιρετικά δυναμική σε ετησίους ρυθμούς. (Ανδριώτης,2003)

- **Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία**

Με τον τουρισμό υπάρχουν και θετικές επιδράσεις σε πολλούς κλάδους όπως βιομηχανία, βιοτεχνία, κατασκευές, υπηρεσίες, μεταφορές, εμπόριο, κατασκευές (Ανδριώτης,2003)

- **Φορολογικά έσοδα για το κράτος**

Οι επενδύσεις στον τουριστικό τομέα δημιουργεί νέες επιχειρήσεις με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα φορολογικά έσοδα του κράτους. Ένας άλλος παράγοντας είναι ο μεγάλος αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα, η πλειοψηφία των οποίων έχει υψηλά εισοδήματα και αντίστοιχη καταναλωτική δαπάνη. (Ανδριώτης ,2003)

- **Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης**

Παρατηρείται συχνά ότι ο τουρισμός δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος ζωής, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η ανάπτυξη του είναι μαζική και οργανωμένη. Συχνά επίσης, εξαιτίας και της ταχύτατης οικοπεδοποίησης, υπάρχει υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης, γεγονός που σχετίζεται και με τη γενικότερη τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων του, ιδιαίτερα στις περιοχές με μαζικό οργανωμένο τουρισμό, όπου υπάρχει και η μεγαλύτερη ζήτηση. (Ανδριώτης ,2003)

3,1,2 Επιπτώσεις στην κοινωνία και τον πολιτισμό

- **Κοινωνική δομή**

Αλλάζουν τόσο τα χαρακτηριστικά όσο και οι λειτουργίες της τοπικής κοινωνίας. Οι αλλαγές είναι περισσότερο εμφανείς σε περιοχές της υπαίθρου, σε γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές (π.χ. ορεινές κοινότητες η νησιά), σε περιοχές αγροτικές. Οι περισσότερες αλλαγές σε αυτές τις περιπτώσεις σχετίζονται με την επικράτηση παραγωγικών δομών που συνδέονται με τον τουρισμό και άμεσα ή έμμεσα οδηγούν στη διαμόρφωση μιας νέου τύπου «αστικοποιημένης» κοινωνικής δομής, όπου ο

τουρισμός κυριαρχεί σε όλα τα επίπεδα(δραστηριότητες, παραγωγική δομή, απασχόληση, λειτουργίες κλπ). (Ανδριώτης,2003)

- **Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα**

Τα υψηλά εισοδήματα και η μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή των τουριστικών επαγγελμάτων οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα με τελικό στόχο την απασχόληση στον τουρισμό ή σε επαγγέλματα σχετιζόμενα με αυτόν (εμπόριο, κατασκευές). Η κινητικότητα αυτή είναι εμφανής κυρίως από νέους και τις γυναίκες, αλλά σταδιακά τείνει να αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της κοινωνικής δομής των τουριστικών περιοχών, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης τους. (Ανδριώτης,2003)

- **Το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες**

Η επικοινωνία των ντόπιων με τους τουρίστες συγκέντρωσε το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών του τουριστικού φαινομένου ως ένα σημαντικό παράδειγμα των επιπτώσεων του τουρισμού στην κοινωνική συμπεριφορά και τις αντιλήψεις και αξίες των ντόπιων. Στο πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία επηρεάζεται από τον τύπο ανάπτυξης του τουρισμού, τις εμπορικές διαστάσεις αυτής της συνάντησης, τις διαφορές των πολιτισμικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τουριστών και ντόπιων. Σε ότι αφορά στα αποτελέσματα, αυτά συνδέονται άμεσα με το στάδιο της ανάπτυξης του τουρισμού π.χ. οπού ο τουρισμός είναι οργανωμένος και μαζικός η επικοινωνία «εμπορευματοποιείται» με αποτέλεσμα τόσο οι ντόπιοι όσο και οι τουρίστες να καταλήγουν σε μια σχέση εμπορικής συναλλαγής οπού ένας πουλάει και ο άλλος αγοράζει.(Ανδριώτης,2003)

- **Αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα.**

Η συνολικότερη στροφή των κοινωνιών οπού αναπτύσσεται ο τουρισμός σε παραγωγικές δομές και τρόπο ζωής με χαρακτηριστικά αστικοποίησης και εκσυγχρονισμού, επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη, και τα έθιμα. Τέτοιες αλλαγές έχουν παρατηρηθεί στις σχέσεις των δυο φύλων, στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, στην εκτίμηση της τοπικής παράδοσης, στα έθιμα, στις σχέσεις ανάμεσα σε άτομα της ίδιας κοινότητας, κ.λπ. Οι αλλαγές αυτές προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από τις νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές της υπαίθρου και έχουν αστικά χαρακτηριστικά. (Ανδριώτης,2003)

- **Εμπορευματοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης.**

Μορφές τοπικού πολιτισμού όπως π.χ. πολιτιστικές εκδηλώσεις, βιοτεχνικά προϊόντα χειροτεχνήματα κ.λπ. μετατρέπονται σε τουριστικά προϊόντα και πωλούνται στους τουρίστες ως δείγμα της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης ή ως αναμνηστικό ταξιδιού. Συχνά τα προϊόντα αυτά είναι πολύ χαμηλής ποιότητας και δεν αποδίδουν πιστά τα πραγματικά χαρακτηριστικά της τοπικής παράδοσης ή του πολιτισμού.

3,1,3 Επιπτώσεις στο περιβάλλον.

- **Συγκρούσεις γης**

Ο τουρισμός επεκτείνεται όλο και περισσότερο στο χώρο, με αποτέλεσμα να προκαλεί συχνά συγκρούσεις για την χρήση γης, που παρατηρούνται σε περιοχές με αγροτικές εκμεταλλεύσεις ή σε παραθαλάσσιες περιοχές. Και στις δυο αυτές περιπτώσεις παρατηρούνται συχνά φαινόμενα οικοπεδοποίησης, με αποτέλεσμα ο τουρισμός να απορροφά εκτός από τη γη, το νερό αλλά και τις επενδύσεις που είναι αναγκαίες για την παραγωγική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Μπορούμε ακόμα

να επισημάνουμε ότι στις τουριστικές περιοχές αναπτύσσονται παρόμοιες ανταγωνιστικές σχέσεις και με χρήσεις σχετικές με τη βιοτεχνία, τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες. Γενικότερα ο τουρισμός διεκδικεί διαρκώς περισσότερο χώρο για τις δραστηριότητες και τις υποδομές. (Ανδριώτης ,2003)

- **Φυσικό περιβάλλον**

Η τουριστική ανάπτυξη, με την επέκταση της στο χώρο της υπαίθρου αλλά και με την ανάπτυξη μεγάλης έκτασης και όγκου υποδομών, καταλήγει να επηρεάζει την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι επιπτώσεις αυτές είναι πιο δραστικές σε περιοχές που θεωρούνται οικολογικά «ευαίσθητες», όπως: παραθαλάσσιες περιοχές, ορεινές, υγροβιότοποι κ.λπ. Οι επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον αποτέλεσαν, εδώ και αρκετά χρόνια, αντικείμενο ειδικών μελετών που επισήμαναν την ανάγκη σχεδιασμού, προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. (Ανδριώτης ,2003)

- **Η φέρουσα ικανότητα τουριστικών περιοχών**

Με το ορό «φέρουσα ικανότητα» κάποιας τουριστικής περιοχής αναφερόμαστε στις δυνατότητες της κοινωνικοοικονομικής δομής και του περιβάλλοντος της συγκεκριμένης περιοχής να απορροφήσουν συγκεκριμένο όγκο υποδομών και αριθμό τουριστών. (Ανδριώτης ,2003)

- **Μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενοτήτων σε τουριστικούς πόρους**

Ο συνδυασμός του δομημένου (παραδοσιακοί οικισμοί) και του φυσικού (λίμνες, υγροβιότοποι, ποταμιά, φαράγγια) περιβάλλοντος διαμορφώνουν ένα ιδιότυπο τουριστικό πόρο που γίνεται πόλος έλξης τουριστών. Πρόκειται για την εξέλιξη που επιβάλλει την αναζήτηση νέων τρόπων σχεδιασμού και διαχείριση παρόμοιων περιοχών, οι οποίες αποτελούν περιβαλλοντικά και πολιτισμικά «ευαίσθητους» τουριστικούς πόρους. (Ανδριώτης ,2003)

- **Προβλήματα ανάπτυξης, λειτουργίας και διαχείρισης τουριστικών περιοχών**

Η αύξηση του αριθμού και των τύπων των τουριστικών θέρετρων στην μεταπολεμική περίοδο έθεσε ζητήματα λειτουργίας και διαχείρισης τους σε σχέση με το περιβάλλον, την χωροταξία και την πολεοδομία. Τα περισσότερα από αυτά τα ζητήματα έχουν σαν στόχο να διαμορφωθούν κανόνες και πρότυπα διαχείρισης, προστασίας και ελέγχου του συνθέτου περιβάλλοντος για τις περιοχές αυτές. Κοινή παράμετρος σε αυτές τις προσπάθειες υπήρχε η έννοια της αειφορίας και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. (Ανδριώτης ,2003)

Όμως ο τουρισμός μπορεί να έχει και θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον όπως:

- Συμβολή στην προστασία και αναβάθμιση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων μιας περιοχής λόγω της τουριστικής ανάπτυξης είτε άμεσα λόγω των έργων και πολιτικής ανάδειξης των πόρων της περιοχής είτε έμμεσα, όπως για παράδειγμα, οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες ανασύλωσης ή αναβάθμισης παραδοσιακών κατοικιών ή η δημιουργία πιέσεων προστασίας των περιβαλλοντικών πόρων λόγω μεγαλύτερης ευαισθησίας στα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος γενικότερα λόγω έργων υποδομής που δεν θα κατασκευάζονταν ή θα αργούσαν να κατασκευαστούν λόγω έλλειψης τουρισμού. (Ανδριώτης ,2003)

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ο οριζόντιος χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων περιπλέκουν ιδιαίτερα την αναζήτηση και κατάρτιση της κατάλληλης πολιτικής:

- Ορισμένα προβλήματα όπως **το νέφος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου** (παγκόσμια άνοδος της θερμοκρασίας) και η μείωση του προστατευτικού στρώματος του όζοντος, δύσκολα απομονώνονται, καθώς είναι αποτέλεσμα πολλών μικρών συλλογικών δράσεων. Η αντιμετώπιση τους ξεπερνά συνήθως τις δυνατότητες των επί μέρους πολιτικών και απαιτεί συλλογικές προσπάθειες τόσο σε εθνικό, αλλά και σε υπερεθνικό επίπεδο, φέρνοντας στο προσκήνιο το θέμα της παγκόσμιας συλλογικής ευθύνης, το ρολό των διεθνών οργανισμών, των εθνικών πολιτικών, τις σχέσεις βιομηχανικά αναπτυγμένων και αναπτυσσομένων χωρών κ.λπ.
- Για κάποια περιβαλλοντικά προβλήματα υπάρχουν ακόμη ασάφειες ως προς την ευθύνη διαχείρισης των πόρων όπως π.χ. στην περίπτωση ατυχημάτων ρύπανσης, στη ρύπανση του υπόγειου υδάτινου ορίζοντα κ.λπ. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών σχετίζεται με τη διάκριση μεταξύ δημοσιών και ιδιωτικών αγαθών, φέρνοντας στο προσκήνιο το ρολό του κράτους, τα δικαιώματα και τις ευθύνες των πολιτών.
- Άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν έντονα τοπικό χαρακτήρα (π.χ. ρύπανση), παρόλο που οφείλονται σε ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα (όπως ο τουρισμός) που έχει επιπτώσεις κυρίως στον τόπο προορισμού. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών επιβαρύνει ιδιαίτερα τις τοπικές κοινωνίες χωρίς να υπάρχουν απαραίτητα και οι αντίστοιχες άμεσες ωφέλειες, φέρνοντας στο προσκήνιο το ρολό των εθνικών και τοπικών φορέων, την κατανομή κόστους – ωφελειών μεταξύ δημοσιών και ιδιωτικών φορέων κ.λπ.
- Ορισμένα προβλήματα έχουν τοπικό και υπερτοπικό χαρακτήρα όπως π.χ. τα θέματα διασυνοριακής ρύπανσης, όπου η αντιμετώπιση τους περιλαμβάνει θέματα διεθνούς πολιτικής, διακρατικών και διεθνών σχέσεων, και συγκρούσεων με οικονομικό και πολιτικό χαρακτήρα (Ανδριώτης, 2003).

3,2 Πλεονεκτήματα και οφέλη της ανάπτυξης του Αγροτουρισμού

Ο Αγροτουρισμός επιδιώκει τη δημιουργία θετικών κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων και ανταποκρίνεται στην ανάγκη των αγροτών να αποκτήσουν συμπληρωματικό εισόδημα απασχολούμενοι με τον τομέα των υπηρεσιών καθώς και στην ανάγκη των κατοίκων των αστικών κέντρων να επιστρέψουν στη φύση.

Ο Αγροτουρισμός αναπτύσσει την τοπική κοινωνία, συμβάλλει στη συνέχεια της παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων, διατηρεί τέχνες που διαφορετικά θα είχαν εξαφανισθεί, συμβάλλει στην αναβίωση εθίμων και παραδοσιακών εκδηλώσεων, στη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αποτελεί ένα μέσο επικοινωνίας των απομονωμένων περιοχών με τα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά και προσφέρει νέες προοπτικές ζωής στους νέους των περιοχών αυτών. Μέσω του Αγροτουρισμού προβάλλεται η πολιτιστική κληρονομιά, η μοναδικότητα της κάθε περιοχής.

Ο Αγροτουρισμός προσφέρει στον επισκέπτη την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, την πολιτιστική κληρονομιά κάθε περιοχής, με σεβασμό στο περιβάλλον και την παράδοση. Δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή με τη φύση και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει.

Πιο συνοπτικά τα **Πλεονεκτήματα της Ανάπτυξης του Αγροτουρισμού** είναι:

- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία των θέσεων αυτών εργασίας είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.

- Αναβίωση, διατήρηση, προβολή κι αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η Αναβίωση, διατήρηση, προβολή κι αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μέσω της αναπαλαίωσης των παραδοσιακών κτιρίων, οικισμών κλπ.
- Τόνωση της οικονομίας της τοπικής κοινωνίας και ταυτόχρονα της οικονομίας όλης της χώρας. Στο τελευταίο συνέδριο του ΣΕΤΕ (Συνδέσμου Τουριστικών Επιχειρήσεων) μετά από μελέτη παρουσιάστηκαν στοιχεία που δείχνουν ότι κάθε 1€ που δαπανά ο επισκέπτης στη διανυκτέρευση στην περιφέρεια σε μικρή επιχείρηση η τοπική κοινωνία ωφελείται κατά 2,3€ ενώ αντίστοιχα κάθε 1€ δαπάνης σε επιχειρήσεις μαζικού τουρισμού η τοπική κοινωνία ωφελείται κατά 0,8€. Αυτό συμβαίνει γιατί οι μικρές επιχειρήσεις τροφοδοτούνται τοπικά και δεν αγοράζουν μαζικές ποσότητες υλικών από το εξωτερικό με αποτέλεσμα έσοδα να κάνουν κύκλο μέσα στη τοπική κοινωνία.
- Η πρόκληση αλυσιδωτών πολλαπλασιαστικών επιδράσεων στην οικονομία των τοπικών κοινωνιών λόγω της αυξημένης ζήτησης σε συναφή προϊόντα και υπηρεσίες.
- Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, οι οποίες εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συμβάλλουν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων καθώς και στη βελτίωση της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών.
- Η βελτίωση, προώθηση και διάθεση των τοπικών και των γεωργικών και βιοτεχνικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά έχουν ως αποτέλεσμα τη γνωριμία τους με το κοινό και την αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με το γεωργικό τομέα.
- Ο αγροτουρισμός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, που ως γνωστόν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού.
- Ο αγροτουρισμός δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή «κλίνης και στέγης» που συνήθως είναι κατάλληλα διαμορφωμένη σε σπίτια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής ή στην παροχή σπιτιών που διαθέτουν έναν αξιόλογο τοπικό χαρακτήρα, αλλά περιλαμβάνει και μικρές μονάδες παραγωγής, όπως πρατήρια διάθεσης ειδών λαϊκής τέχνης, οικοτεχνίες, χειροτεχνίες, μανάδες άθλησης – σπορ, οργανωμένα κέντρα εκπαίδευσης και παροχής ειδικών υπηρεσιών, ταβέρνες, εστιατόρια, παραδοσιακά καφενεία, αναβίωσης παραδοσιακών πολιτιστικών εθίμων κλπ. Ως εκ τούτου, ο αγροτουρισμός, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να αποτελέσει μια κατάλληλη στρατηγική για την τοπική ανάπτυξη και να συμβάλλει στην ενδογενή ολοκληρωμένη ανάπτυξη που δένει αρμονικά με τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες κάθε περιοχής και να αποτελέσει ουσιαστική αναπτυξιακή παράμετρο στα προγράμματα τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

3,3 Οι δυσμενείς επιπτώσεις του αγροτουρισμού

Όταν όμως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, δεν είναι αειφορική και όταν υπερβεί τα όρια αντοχής της περιοχής, είναι δυνατόν να έχει δυσμενείς επιπτώσεις που σε ακραίες περιπτώσεις μπορούν να χαρακτηριστούν καταστροφικές. Για τον Αγροτουρισμό είναι βέβαιο ότι, αν αναπτυχθεί άναρχα και υπερβολικά, το ευαίσθητο περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται, θα μολυνθεί, θα υποβαθμιστεί

και θα καταστραφεί. Και σε αυτή την περίπτωση δεν θα μπορεί πια να παράγει αγροτουριστικά προϊόντα και οι τουρίστες θα φύγουν αφήνοντας πίσω τους μόνο καταστροφές (Σφακιανιάκης, 2000).

Στην περίπτωση αυτή, οι επιπτώσεις αναφέρονται:

- Στην άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξή του σε βάρος της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, που προκαλεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.
- Στον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές εις βάρος της αγροτικής ζωής. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εγκαταλείπονται οι αγροτικές εργασίες προς χάριν ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους. Σκοπός του Αγροτουρισμού δεν είναι να αναπτυχθεί ο τουρισμός στις αγροτικές περιοχές σε βάρος της αγροτικής ζωής. δεν θέλει να κάνει τους αγρότες τουριστικούς επιχειρηματίες. Επιδιώκει να εξασφαλίσει μια βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος του αγροτικού εισοδήματος με μια πρόσθετη, παράλληλη και δευτερεύουσα προς τη γεωργική απασχόληση. δυστυχώς στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι η αγροτική απασχόληση περιορίζεται ή και μηδενίζεται, οι αγροτικές εργασίες εγκαταλείπονται προς χάριν ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους που είναι μικρότερο από το μακροχρόνιο κόστος της αλλοίωσης του αγροτικού χώρου και της αλλοίωσης του αγροτικού πληθυσμού.
- Στην αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών στις περιπτώσεις που ο αγροτουρισμός ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά «πρότυπα» των περασμένων δεκαετιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΕΙΦΟΡΙΑ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

«Στον πλανήτη υπάρχουν αρκετά για τις ανάγκες του καθενός αλλά όχι για την απληστία του καθενός». Γκάντι

4,1 Αειφορία

4,1,i Αειφόρος Ανάπτυξη

Για να συνεχιστεί απρόσκοπτα η τουριστική ανάπτυξη όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω θα πρέπει οι φυσικοί πόροι που στηρίζουν το περιβάλλον π.χ. παρθένα τοπία και καθαρές θάλασσες να είναι διαθέσιμα και να γίνεται ορθολογική χρήση τους με βάση τις αρχές της **αειφορίας**.

“Αειφόρος ανάπτυξη” νοείται το σύνολο των τοπικών παρεμβάσεων σε ένα χώρο, οι οποίες διασφαλίζουν τη μη εξάντληση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων του τόπου αυτού. Ο ορισμός που έχει δώσει η έκθεση της επιτροπής Μπρούντλαντ είναι “Διατήρηση της ανάπτυξης που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να αδυνατίζει την ικανότητα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους (WCED 1987)”. Η αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται στην οικονομική ανάπτυξη που σχεδιάζεται και υλοποιείται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα. Γνώμονας της αειφορίας είναι η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον, χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον. Η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει ανάπτυξη των παραγωγικών δομών της οικονομίας παράλληλα με τη δημιουργία υποδομών για μία ευαίσθητη στάση απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στα οικολογικά προβλήματα (όπως ορίζουν παραδοσιακές επιστήμες σαν τη γεωγραφία). Η βιωσιμότητα υπονοεί ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση με ρυθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίον ανανεώνονται, διαφορετικά λαμβάνει χώρα περιβαλλοντική υποβάθμιση. Θεωρητικά, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι η ανικανότητα του γήινου οικοσυστήματος να υποστηρίξει την ανθρώπινη ζωή (οικολογική κρίση). Σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στη μελέτη της οικολογικά ευαίσθητης ανάπτυξης αποτελεί το **πρωτόκολλο του Κιότο**, που υπογράφηκε το 1997 (ως συμπλήρωμα της Σύμβασης - Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές του 1992) και τέθηκε μερικώς σε ισχύ από το 2005. Ορισμένες από τις τάσεις και τα ζητήματα που απασχολούν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρώπη από τη δεκαετία του 1990 είναι: η προώθηση χρήσης «ενεργειακά καθαρών» μορφών μετακίνησης (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα), η «βιωσιμότερη» αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ο οικολογικός χαρακτηρισμός καταναλωτικών προϊόντων, η βιοτεχνολογία, η εξάλειψη φυλετικών και σεξιστικών διακρίσεων στον εργασιακό τομέα κλπ.

Συναφείς όροι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται με σχεδόν ταυτόσημη έννοια, είναι η **πράσινη ανάπτυξη** και η **πράσινη οικονομία**. Οστόσο πρέπει να τονισθεί πως η πράσινη ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και όχι στην οικονομική ανάπτυξη ενώ σχετίζεται, έως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τα πράσινα κόμματα της πολιτικής οικολογίας. Από την άλλη, η πράσινη οικονομία αποτελεί ουσιαστικά εφαρμογή των οικολογικών οικονομικών, μίας ετερόδοξης οικονομολογικής σχολής με παρεμφερείς προβληματισμούς, δίνοντας έμφαση στις ήπιες μορφές ενέργειας. Η αειφόρος ανάπτυξη, η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία, ανάμεσα στ' άλλα, μπορούν να αξιοποιούν και τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που παρέχει η επιστήμη των περιβαλλοντολόγων μηχανικών, καθώς και τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

4,1,ii Ιστορική αναδρομή

Ο ορός αειφορία εμφανίζεται για πρώτη φορά στην γερμανόφωνη δασική βιβλιογραφία στις αρχές του 18^{ου} αιώνα ως «Nach – haltigkeit» ουσιαστικό και ως «nachhaltig» επίθετο ή επίρρημα (οικονομική δασοκομία – οδηγία για καλλιέργεια αγρίων δέντρων). Στη βιβλιογραφία θεωρείται ως εφευρέτης της έννοιας ο Σάξονας δασολόγος Χ. φον Κάρλοβιτς, ο οποίος το 1713 χρησιμοποίησε πρώτος την έκφραση «αειφόρος» στην ακόλουθη φράση: «Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή, μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει». Η έννοια εμφανίζεται σαν επίθετο και τονίζει τη διάρκεια μιας επίδρασης ή μιας επιρροής, ενώ η λέξη «αειφόρος» δεν προϋπήρχε στη διάλεκτο των γερμανόφωνων χωρών. Ειδικότερα, ετυμολογικά, το ουσιαστικό «αειφορία» προέρχεται από το διαρκής, συνεχής, σταθερός και σημαίνει «κατακράτηση» δηλαδή αυτό που μένει πίσω». Ως δασικός ορός καθιερώθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα από τους Hurting, Karstrofer και είχε την έννοια της επιδίωξης μιας μέγιστης προσφοράς υλικών και μη υλικών αγαθών από το δάσος. Στα ελληνικά αποδόθηκε ο ορός αειφορία ή αειφορική κάρπωση. Με την πάροδο του χρόνου η λέξη αειφορία έχασε την έννοια του ειδικού επιστημονικού της ορού και απέκτησε την έννοια της λέξης – κλειδί με την

αναδιατύπωση της αειφορικής αρχής, κατά την οποία η αειφορία δεν σημαίνει μονό την διαρκή, σταθερή και σύμμετρη παραγωγή αγαθών, υπηρεσιών και επιδράσεων αλλά κυρίως την διατήρηση του δάσους ως ενός, λειτουργικού συστήματος. Για την τήρηση της αρχής της αειφορίας είναι απαραίτητη η τήρηση δύο άλλων αρχών, της διατήρησης του δάσους και της διατήρησης της παραγωγικότητας του εδάφους. Έτσι η αειφορία μετατρέπεται σε **αρχή διαχείρισης** και βρίσκει εφαρμογή όχι μονό στα δασικά οικοσυστήματα, αλλά και σε όλα τα φυσικά οικοσυστήματα και τους ανανεώσιμους φυσικούς πόρους. Πρέπει να τονίσουμε ότι όπως συμβαίνει και με το δάσος, για να τηρηθεί η αρχή της αειφορίας στην διαχείριση ενός οικοσυστήματος ως λειτουργικού συστήματος θα πρέπει να τηρηθούν η αρχή της διατήρησης του οικοσυστήματος ως λειτουργικού συστήματος και η αρχή της παραγωγικότητας του βιοτόπου. Για να εφαρμοστεί η αρχή της αειφορίας σε ένα π.χ. υγρότοπο θα πρέπει να διατηρηθεί ο υγρότοπος ως υγρότοπος αλλά και να διατηρηθεί επίσης και η παραγωγικότητα του εδάφους και του νερού. Εάν καταστραφεί ο υγρότοπος ή μειωθεί η παραγωγικότητα του εδάφους ή του νερού λόγω ρύπανσης ή οποιαδήποτε άλλης αιτίας, είναι αυτονόητο ότι δεν μπορεί να υπάρξει αειφορική χρήση των αξιών του υγροτόπου. Το ίδιο ισχύει για οποιοδήποτε οικοσύστημα. Η έννοια της αειφορίας έχει ξεφύγει από το πλαίσιο καθαρά δασοπονικής διαχειριστικής αρχής και έχει μεταβληθεί σε λέξη – κλειδί της κίνησης για την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ παράλληλα βρίσκει χρήση στην οικονομία (αειφορική ανάπτυξη, αειφορική χρήση) αλλά και στην πολιτική (αειφόρος σχεδιασμός κ.λπ.). Ο ορός αειφορία έχει αρχίσει να αποκτά τη διάσταση μιας φιλοσοφικής έννοιας και εκφράζει έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Πολλές φορές όμως γίνεται αδόκιμη χρήση του ορού ή από καθαρά μεταφραστική αδυναμία η συγχέεται με άλλους ορούς. Αειφορική χρήση είναι δυνατή μονό σε ανανεώσιμους φυσικούς πόρους. Συνετή χρήση μπορεί να αφορά και μη ανανεώσιμους πόρους. Επίσης πολλές φορές γίνεται κατάχρηση του ορού «αειφορική ανάπτυξη».

Συνοπτικά Αειφορία ή βιώσιμη ανάπτυξη είναι:

1) Η ανάπτυξη που επιδιώκει παράλληλα την επίτευξη και μεγιστοποίηση των βιολογικών στόχων (γενετική κοιλότητα, βιολογική παραγωγικότητα), των οικονομικών στόχων (εκπλήρωση βασικών αναγκών, ισότητα, αύξηση ωφέλιμων αγαθών και υπηρεσιών) και των κοινωνικών στόχων (πολιτιστική διαφοροποίηση, κοινωνική δικαιοσύνη, συμμετοχή) (Barbier, 1987).

2) Η σχέση μεταξύ δυναμικών, ανθρωπίνων, οικονομικών συστημάτων και ακόμη πιο δυναμικών αλλά συνήθως με μικρότερους ρυθμούς μεταβαλλόμενων οικολογικών συστημάτων κατά την οποία α) η ανθρώπινη ζωή μπορεί να συνεχιστεί επ' άπειρον, β) τα άτομα μπορούν να ευδοκιοούν, γ) οι ανθρωπίνι πολιτισμοί να αναπτύσσονται κατά τέτοιο τρόπο που οι επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες παραμένουν εντός ορίων, έτσι ώστε να μην καταστρέφουν την ποικιλία, την πολυπλοκότητα και τη λειτουργία των οικολογικών συστημάτων που στηρίζουν τη ζωή (Costanza, Daly and Bartholomew, 1991).

3) Η οικονομική εκείνη κατάσταση όπου οι απαιτήσεις από το περιβάλλον που τίθενται από τους ανθρώπους και το εμπόριο μπορεί να ικανοποιηθούν χωρίς να μειώνεται η ικανότητα του περιβάλλοντος να παρέχει την ίδια ικανοποίηση και στις μελλοντικές γενιές. (Hawken, 1993).

4,1,iii Αειφορικός Τουρισμός

Ο αειφόρος τουρισμός είναι κάθε μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με την αρχή της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης και δεν βλάπτει το φυσικό περιβάλλον (κοινωνικό – πολιτικό – οικονομικό – φυσικό) και δεν εξαντλεί ή αλλοιώνει τους πόρους του.

Τα κυρία γνωρίσματα του τουρισμού είναι:

- Εφαρμόζεται σε κάθε τουριστική δραστηριότητα.
- Εξισορροπεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες – περιβάλλον – πόρους.
- Υποστηρίζει διαχρονικά την βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας.

- Αποτρέπει το μοντέλο υπερσυγκέντρωσης σε μια περιοχή (τουριστική).
- Προστατεύει την πολιτιστική κληρονομιά και κουλτούρα της περιοχής.
- Στοχεύει στα μακροχρόνια και όχι στα βραχυχρόνια οφέλη.

4,2 Προϋποθέσεις Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

Η οικονομική ευμάρεια που διαθέτει ένα αυξανόμενο ποσοστό κατοίκων του πλανήτη μας, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς και των μέσων ενημέρωσης είναι μερικοί από τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην ανάδειξη του τουρισμού ως ενός από τους πιο ισχυρούς και ραγδαία αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς της παγκόσμιας κοινωνίας του 21 ου αιώνα. Η τουριστική βιομηχανία αντλεί την δύναμή της από εύθραυστες πηγές όπως το περιβάλλον, η ιστορία και ο πολιτισμός και συχνά χαρακτηρίζεται ως νόμισμα με δύο όψεις. Από τη μία, συνεισφέρει στην οικονομική άνθιση μιας περιοχής δημιουργώντας θέσεις εργασίας και εισροή συναλλάγματος ενώ από την άλλη, είναι παράγοντας περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιβαρύνσεων που συχνά εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και του τοπικού τουρισμού. Παραδείγματα από την παγκόσμια πραγματικότητα δείχνουν ότι η άκρατη, η ασχεδίαστη ή η λανθασμένη ανάπτυξη του τουρισμού επιφέρει, βραχυπρόθεσμα, γρήγορα οικονομικά οφέλη καταλήγοντας ωστόσο, μακροπρόθεσμα, σε χαμηλής ποιότητας τουριστική δραστηριότητα. Πολλοί τουριστικοί προορισμοί στην Ελλάδα και αλλού, έχουν ως στόχο τη συνεχή αύξηση του οικονομικού κέρδους που αποφέρει ο τουρισμός, έτσι συχνά προσανατολίζονται στην αναζήτηση ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού τουριστών χρησιμοποιώντας ως μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης τον μαζικό τουρισμό. Όμως, η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση σε περιοχές με συγκεκριμένες περιβαλλοντικές και κοινωνικές δυνατότητες δημιουργεί διαταραχές στις συνθήκες της τοπικής κοινωνίας και δυσλειτουργίες όπως: συνωστισμό, μόλυνση του περιβάλλοντος, κατασπατάληση ή καταστροφή φυσικών και πολιτιστικών πηγών και ανταγωνισμό μεταξύ τοπικού πληθυσμού και τουριστικής βιομηχανίας για την χρησιμοποίηση αγαθών πρώτης ανάγκης (νερό, καύσιμα, κλπ.), έργων υποδομής (δρόμοι, νοσοκομεία, κλπ.), τόπων αναψυχής (μουσεία, πάρκα, παραλίες κλπ.). Αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις εμποδίζουν την συνεχή και ομαλή διεξαγωγή της τουριστικής διαδικασίας αφού σύμφωνα με έρευνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) η πλειοψηφία των τουριστών σήμερα επιθυμεί να επισκέπτεται περιοχές με υψηλή περιβαλλοντική ποιότητα και έντονα στοιχεία τοπικού πολιτισμού.

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί σχετικοί με τον τουρισμό, το περιβάλλον και τον πολιτισμό (Π.Ο.Τ, UNEP , UNESCO κλπ.) προτείνουν ως διέξοδο από τα παραπάνω προβλήματα, κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα να σχεδιάζεται, να διευθύνεται και να αναπτύσσεται ώστε:

- α) να είναι περιβαλλοντικά ανεκτή σε βάθος χρόνου,
- β) να αποφέρει βιώσιμα οικονομικά οφέλη στις περιοχές που αναπτύσσεται,
- γ) να είναι ηθικά και κοινωνικά σύμφωνη με τις τοπικές κοινωνίες και
- δ) να εξασφαλίζει την διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου για τις μελλοντικές γενιές.

Σύμφωνα με τον Κουτσούρη (1998) ο αγροτουρισμός δεν μπορεί να αναπτυχθεί σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αλλά σε ορισμένες και για την ανάπτυξη του είναι απαραίτητες κάποιες προϋποθέσεις. Έτσι, για να μπορέσει να έχει μέλλον ο αγροτουρισμός στην χώρα μας είναι απαραίτητο να ληφθούν μια σειρά μέτρων και πρωτοβουλιών τα οποία είναι:

- Καταγραφή και δημιουργία του φυσικού και πολιτιστικού χάρτη της χώρας, που να περιλαμβάνει τις υπάρχουσες αγροτουριστικές περιοχές.
- Προώθηση του αγροτουρισμού ως συμπληρωματική δραστηριότητα ενίσχυσης του γεωργικού εισοδήματος.
- Προβολή και διαφήμιση των αγροτουριστικών πρωτοβουλιών, που έχουν δώσει δείγματα καλής οργάνωσης και αποτελεσματικότητας.
- Δημιουργία απαραίτητης υποδομής για την εύκολη πρόσβαση των επισκεπτών.
- Ενεργοποίηση των τοπικών φορέων και συμμετοχή τους στη διαχείριση και έλεγχο της ανάπτυξής ώστε να διατηρείται το τοπικό στοιχείο.
- Διεύρυνση της τουριστικής περιόδου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ώστε να δοθούν δυνατότητες αύξησης της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών.
- Ικανοποίηση των απαιτήσεων των επισκεπτών, σε ότι αφορά τη διαμονή τους, τη διατροφή και τις δραστηριότητες αναψυχής.
- Συνεργασία των κατοίκων της υπαίθρου με τους τοπικούς φορείς και εξασφάλιση της σύμφωνης γνώμης τους για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή τους και συνειδητοποίηση των αναγκαίων αλλαγών που απαιτούνται.
- Δημιουργία μέτρων προτεραιότητας για ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.
- Δημιουργία πλαισίου μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και τουριστικής κληρονομιάς.
- Λήψη μέτρων για αποκατάσταση των παραδοσιακών οικισμών που λειτουργούν ως πόλοι έλξης για τους επισκέπτες.
- Ενημέρωση και επιμόρφωση του τοπικού πληθυσμού για τις δυνατότητες που ανοίγονται μέσω του αγροτουρισμού, αλλά και των κινδύνων που προκύπτουν από τη μη προσεκτική διαχείρισή του.
- Συμμετοχή στη διατήρηση και έλεγχο της ανάπτυξης από τους τοπικούς φορείς και ντόπιους, ώστε να διατηρείται ο τοπικός χαρακτήρας.
- Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των κατοίκων των αγροτικών περιοχών και εκμάθησης ξένων γλωσσών σε βασικό λειτουργικό επίπεδο, ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται στις ανάγκες των δραστηριοτήτων του αγροτουρισμού.
- Συστηματοποίηση ελέγχων από τους αρμόδιους φορείς για να τηρούνται οι προδιαγραφές που ισχύουν για τη λειτουργία των αγροτουριστικών επιχειρήσεων.
- Δημιουργία φορέα που να μπορεί να συντονίζει πανελλαδικές πρωτοβουλίες αγροτουριστικού χαρακτήρα.
- Δημιουργία ενός διακρατικού δικτύου με σκοπό την πληροφόρηση σε θέματα αγροτουρισμού και την προσφορά συμβούλων στους ενδιαφερόμενους.
- **Συνεργασία αγροτουριστικών επιχειρήσεων**

Η επιχείρηση που ασχολείται με τον αγροτουρισμό καλό θα είναι να μην περιορισθεί στην προσφορά ενός μόνο προϊόντος – υπηρεσίας στην πελατεία της, αλλά να της προσφέρει μια ποικιλία υπηρεσιών και δραστηριοτήτων. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να την ικανοποιήσει ποικιλοτρόπως και έτσι να δημιουργήσει μια πιστή πελατεία.

Επειδή όμως μια μονάδα δεν μπορεί συνήθως να προσφέρει μεγάλο φάσμα υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, το πιο εφικτό είναι μια ομάδα επιχειρήσεων της ίδιας περιοχής να συνεργαστεί για το σκοπό αυτό. Αυτό σημαίνει ότι η κάθε επιχείρηση θα ενημερώνει τους πελάτες για τις υπηρεσίες και δραστηριότητες που προσφέρουν οι άλλες επιχειρήσεις της περιοχής και στη συνέχεια αυτοί θα επιλέξουν τι τους ενδιαφέρει. Έτσι δημιουργείται η πελατεία της περιοχής, από την οποία ωφελείται η κάθε επιχείρηση ξεχωριστά. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες και οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορούν να διαφοροποιηθούν και να εξαρτώνται από το είδος της πελατείας. Δηλαδή άλλες υπηρεσίες και δραστηριότητες θα προταθούν σε μια ομάδα νέων που θέλουν να κάνουν δύσκολα σπορ στο βουνό, άλλες σε μια ομάδα οικολόγων που θέλουν να εξερευνησουν τη φύση, άλλες σε μια ομάδα που τους ενδιαφέρουν τα θρησκευτικά μνημεία, άλλες σε μια ομάδα οικογενειών με παιδιά κλπ. Με άλλα λόγια, μπορούν να προτείνονται «πακέτα» δραστηριοτήτων στους επισκέπτες. Όμως τα πακέτα αυτά είναι διαφορετικά από αυτά των τουριστικών γραφείων, διότι ενώ τα τουριστικά γραφεία οργανώνουν το ημερήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων των πελατών τους και τους «υποχρεώνουν» να το ακολουθήσουν, οι μεμονωμένες επιχειρήσεις προτείνουν μια σειρά δραστηριοτήτων, από τις οποίες ο πελάτης θα επιλέξει αυτές που τον ενδιαφέρουν, ιδιαιτερότητα η οποία ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του τουρίστα που θέλει να κάνει εναλλακτικό τουρισμό. Η οργάνωση αυτή μεταξύ των ομοειδών επιχειρήσεων μιας περιοχής καλό θα είναι να αναλαμβάνεται από ένα φορέα. Ο φορέας αυτός μπορεί να είναι δημόσιος (π.χ. η Νομαρχία, ο Δήμος), αλλά μπορεί επίσης να είναι φορέας που δημιουργείται από τη συνεργασία του συνόλου των παραπάνω επιχειρήσεων. Ρόλος του θα είναι η δημιουργία και η προβολή της τουριστικής εικόνας της περιοχής, καθώς επίσης και η παροχή πληροφοριών για όλες τις συναφείς επιχειρήσεις που λειτουργούν στην περιοχή με λεπτομερείς πληροφορίες για τον τόπο και τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

Ο αγροτουρισμός συγκεντρώνει μία σειρά προτερημάτων που τον αναδεικνύουν σε πολλές περιπτώσεις σε πιθανό μοχλό της τοπικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας μας. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι ο ορθολογικός και ολοκληρωμένος σχεδιασμός ανάπτυξής του, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής.

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή, λειτουργία και αποδοτικότητα των παραπάνω χαρακτηριστικών σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς οργανισμούς, είναι:

- **η συνεργασία όσων εμπλέκονται στη τουριστική διαδικασία,**
- **η τοπική συμμετοχή στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης,**
- **η εκπαίδευση των επαγγελματιών, των πολιτών και των τουριστών και**
- **η υψηλή ποιότητα των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων.**

Τι εξυπηρετεί όμως καθεμιά από τις παραπάνω προϋποθέσεις;

4,2,i Συνεργασία:

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία η οποία σχετίζεται με διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας, γίνεται εμφανές ότι για την βιώσιμη ανάπτυξη του απαιτείται αμοιβαίος σεβασμός, ενότητα και μόνιμη συνεργασία μεταξύ όλων των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, που οι δραστηριότητές τους άπτονται του τουρισμού άμεσα ή έμμεσα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μέσω αυτής της συνεργασίας κάθε αναπτυξιακός σχεδιασμός, που αφορά τουριστικές υποδομές, επενδύσεις (δημόσιες ή ιδιωτικές), αλλά και κάθε άλλο στοιχείο που συμβάλλει στην ανάπτυξη και διεύθυνση του τουρισμού γίνεται απόρροια κοινής πολιτικής και στόχων. Είναι ουσιαστικό η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα να στηρίζεται στην καλή θέληση όλων των μερών για την

επιτυχία ενός κοινού σκοπού (βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη) και όχι στην ικανοποίηση ιδιοτελών συμφερόντων.

Σύμφωνα με την Hevre Barioulet (2001), μερικά ζητήματα που πρέπει να βρίσκουν λύση με βάση την αρχή της συνεργασίας στις τουριστικές περιοχές είναι:

- Ο έλεγχος της κατανάλωσης του νερού και των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με σκοπό την μείωση της μη ορθολογικής χρήσης τους.
- Η μείωση των απορριμμάτων και η εξασφάλιση της ανακύκλωσής τους.
- Ο έλεγχος και η μείωση των προβλημάτων κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης ιδιαίτερα σε περιοχές φυσικού και πολιτιστικού κάλλους και η χρήση μέσων μεταφοράς φιλικών προς το περιβάλλον.
- Η οργάνωση και ο έλεγχος της πρόσβασης των τουριστών σε οικολογικά ευάλωτες περιοχές.
- Η συγχρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας.
- Η χορήγηση κινήτρων και βοήθειας στις τουριστικές επιχειρήσεις ώστε, να υιοθετούν περιβαλλοντικές πολιτικές ανάπτυξης.

4,2,ii Τοπική συμμετοχή:

Οι ανάγκες, οι προσδοκίες, τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και τα προβλεπόμενα οφέλη από τον τουρισμό διαφέρουν σημαντικά από την μια περιοχή στην άλλη. Έτσι δεν υπάρχει ένα είδος σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που να ταιριάζει σε περισσότερους από έναν τουριστικούς προορισμούς. Αν και γενικές κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να ορισθούν σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο οι τοπικές κοινωνίες με συμμετοχή εκπροσώπων όλων των τοπικών φορέων (δημόσιο, τουριστική βιομηχανία, μη-κυβερνητικές περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις, οργανώσεις πολιτών, επιστημονικοί φορείς κ.λπ.) και συχνή επικοινωνία με τον τοπικό πληθυσμό είναι εκείνοι που θα σχεδιάσουν και θα αναπτύξουν το είδος του τουρισμού που θέλουν να προσφέρουν. Χρήσιμο εργαλείο για την πραγμάτωση μιας τέτοιας διαδικασίας έχει αποδειχθεί η δημιουργία και εφαρμογή της **Τοπικής Ατζέντας 21**. Η Τοπική Ατζέντα 21 (Local Agenda 21) γεννήθηκε τον Ιούνιο του 1992 όταν οι ηγέτες από περισσότερες από 100 χώρες και οι αντιπρόσωποι από περισσότερες των 10.000 Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) συναντήθηκαν στη γνωστή Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών (Earth Summit) στο Ρίο της Βραζιλίας με στόχο την προώθηση των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης. Τα σχετικά με την Ατζέντα 21 θέματα, μνημονεύονται στο Κεφάλαιο 28 του κειμένου που συμφωνήθηκε. Είναι μια ολοκληρωμένη θεώρηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας. Είναι μια ανοιχτή συμμετοχική διαδικασία που στοχεύει να κάνει τις πόλεις και τα χωριά περισσότερο αειφορικά. Ικανά δηλαδή να απολαύσουν τα αγαθά της ανάπτυξης χωρίς να εμποδίζουν τις μελλοντικές γενιές να έχουν και αυτές τη δυνατότητα να καλύψουν τις ανάγκες τους. Αν ήθελε κανείς να συνοψίσει τα χαρακτηριστικά της TA 21 που την κάνουν να ξεχωρίζει από άλλες δράσεις, αυτά είναι:

1. ο καθοριστικός ρόλος των τοπικών αρχών στην επίτευξη αειφορίας σε τοπικό επίπεδο,
2. η συμμετοχή στην παγκόσμια ευθύνη για τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον,
3. το μοίρασμα γνώσεων, ιδεών και εμπειριών με άλλες κοινότητες σε Παγκόσμια βάση
4. η ευρεία συμμετοχική διαδικασία όλων των ομάδων του πληθυσμού και η βαθιά προσήλωση στις δημοκρατικές διαδικασίες, και

5. η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών στοιχείων που ορίζουν την ποιότητα ζωής των πολιτών στο τοπικό επίπεδο.

Με την εξασφάλιση της τοπικής συμμετοχής στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται:

- ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας η οποία επιφέρει κέρδη κυρίως στην τοπική κοινωνία και όχι σε εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες, (π.χ. πολυεθνικές εταιρίες ξενοδοχείων, τουριστικών γραφείων κλπ.),
- καλύτερη αποδοχή του τουρισμού από τους κατοίκους της περιοχής,
- ενεργητική συμμετοχή των κατοίκων για την διατήρηση των τοπικών τουριστικών πηγών.

4,2,iii Εκπαίδευση:

Η άρτια επαγγελματική κατάρτιση όχι μόνο των διευθυντικών στελεχών του τουρισμού αλλά όλων όσων απασχολούνται σε αυτόν, συνεισφέρει στην καλύτερη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων με θέματα που αφορούν τις έννοιες, τα κριτήρια, τα οφέλη, και τις πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού βοηθά τους ανθρώπους που ασχολούνται με αυτόν να προβληματιστούν, να αναζητήσουν τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος και να κατανοήσουν σε βάθος τις διαφορετικές πρακτικές μεταξύ μαζικού τουρισμού και εναλλακτικών τουριστικών μοντέλων (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, ιστορικός τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.λπ.). Μερικά από τα γενικά θέματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης/επιμόρφωσης μπορούν να είναι:

- Έννοια, αρχές, και πρακτικές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Είδη και χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουριστικής ανάπτυξης.
- Ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας.
- Ζητήματα προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Είδη προς εξαφάνιση (του ζωικού και φυτικού βασιλείου) και σχετική νομοθεσία.
- Ζητήματα διεθνούς περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Πιστοποιητικά περιβαλλοντικής ποιότητας (π.χ. μπλε σημαίες) και κριτήρια απόκτησής τους.

Η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα κοινωνικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας είναι ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης βιώσιμων κοινωνιών και κατ' επέκταση βιώσιμου τουρισμού. Σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να συνεισφέρουν όλοι οι τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί φορείς (εκπαιδευτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οργανώσεις πολιτών, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ενώσεις καταναλωτών κ.λπ.) που διαθέτει μια κοινωνία με κάθε τυπικό και άτυπο εκπαιδευτικό μέσο (περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκπαίδευση καταναλωτών, αγωγή υγείας, διαφήμιση, ενημερωτικές εκστρατείες, δημόσιες συζητήσεις κ.λπ.). Στόχος τέτοιου είδους γενικού ενδιαφέροντος εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων πρέπει να είναι η ενημέρωση / ευαισθητοποίηση των πολιτών με σκοπό την προβολή και την υιοθέτηση νέων συμπεριφορών και πρακτικών που προάγουν την βιωσιμότητα. Τέλος, εκτός από τους εργαζόμενους στον τουρισμό και τους πολίτες των τουριστικών περιοχών είναι χρήσιμο να

ενημερώνονται και να ευαισθητοποιούνται οι επισκέπτες τους. Πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τις τοπικές συνήθειες και τις ανάγκες του κάθε τουριστικού προορισμού, θα τους βοηθήσουν να ενταχθούν ομαλότερα στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον που πρόκειται να επισκεφθούν. Τέτοια ενημέρωση επιτυγχάνεται με την προμήθεια σχετικών πληροφοριών στους τόπους μόνιμης διαμονής των τουριστών, με συμφωνίες μεταξύ των τουριστικών προορισμών και των τουριστικών πρακτόρων, με φυλλάδια πληροφοριών σε περιοχές διακίνησης επιβατών (αεροδρόμια, λιμάνια, σταθμοί λεωφορείων και τρένων) και σε τουριστικά καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, κάμπινγκ, κ.λπ.).

Από το 1993 περίπου και μετά, τα Κ.Ε.Γ.Ε. (Κέντρα Γεωργικής Εκπαίδευσης) και στη συνέχεια ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α.(Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης για τους αγρότες που έχουν πάρει επιδότηση για σχέδια βελτίωσης αγροτικών εκμεταλλεύσεων.) “ΔΗΜΗΤΡΑ” πραγματοποιούν αποκλειστικά τις εκπαιδεύσεις που απαιτεί η λειτουργία των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων για: τους νέους αγρότες τους διαδόχους των γεωργών που παίρνουν πρόωρη συνταξιοδότηση.

Για τις παραπάνω κατηγορίες η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική, αμειβόμενη και οι προδιαγραφές της καθορίζονται από τους αντίστοιχους Κανονισμούς και το Υπουργείο Γεωργίας. Ο πληθυσμός των νέων αγροτών αποτελείται από άτομα ηλικίας έως και 40 ετών οι περισσότεροι από τους οποίους έχουν σε μικρό βαθμό ασχοληθεί με την γεωργία. Ένα σημαντικό μέρος αυτών επέλεξε να ενταχθεί στο πρόγραμμα για τους νέους αγρότες μετά από ανεπιτυχείς προσπάθειες εύρεσης κάποιας άλλης εργασίας. Για τα άτομα αυτά η απασχόληση με την γεωργία σηματοδοτεί την αποτυχία ένταξής του σε κάποιο άλλο εργασιακό χώρο και όχι συνειδητή επιλογή. Για το λόγο αυτό το ενδιαφέρον να καταρτισθούν σε γεωργικά θέματα είναι ελάχιστο. Από την άλλη όμως υπάρχει ένα μικρό ποσοστό νέων αγροτών που αντιμετωπίζουν την ενασχόλησή τους με την γεωργία ως το μελλοντικό επάγγελμά τους και ενδιαφέρονται για θέματα αγροτικής πολιτικής και για κατάρτιση, που θα τους βοηθήσουν να βελτιώσουν τις γεωργικές καλλιέργειές τους και να αυξήσουν τα έσοδά τους. Οι διάδοχοι των γεωργών που μπαίνουν στην πρόωρη συνταξιοδότηση αποτελούν μία ακόμη κατηγορία στην οποία η εκπαίδευση είναι απαραίτητη και παρουσιάζει μεγάλη ανομοιογένεια. Για κάποιους από αυτούς η επιλογή του επαγγέλματος είναι συνειδητή ενώ οι περισσότεροι μπαίνουν στο πρόγραμμα για τα οικονομικά οφέλη που θα αποκομίσουν. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση εντοπίζεται στους γεωργούς που έχουν υποβάλλει και υλοποιούν σχέδια βελτίωσης των αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν συνειδητοί παραγωγοί που ενδιαφέρονται να αποκτήσουν γνώσεις που πιθανόν θα τους βοηθήσουν να εξασφαλίσουν καλύτερα αποτελέσματα από την επένδυσή τους και να εξασφαλίσουν την βιωσιμότητά της εκμετάλλευσής τους. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια στα κριτήρια τα οποία οδήγησαν τους εκπαιδευόμενους στην απόφαση να ενταχθούν σε κάποιο πρόγραμμα. Η ανομοιογένεια αυτή έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει διαφορά και στον τρόπο που τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν την εκπαίδευση και στην συμπεριφορά που επιδεικνύουν κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει το έργο των εκπαιδευτών αλλά και αυτών που πραγματικά αναζητούν νέες λύσεις και γνώσεις που θα υποστηρίξουν την δουλειά τους. Πρέπει να γίνει αποδεκτό από όλους τους φορείς που εμπλέκονται με την εκπαίδευση και κατάρτιση των αγροτών, ότι οι αγρότες δεν έρχονται στην εκπαίδευση για να μάθουν να καλλιεργούν αλλά να μάθουν να διαχειρίζονται αποδοτικότερα την γεωργική τους εκμετάλλευση. Η έλλειψη γνώσεων και πληροφόρησης εντοπίζεται κυρίως στον τομέα της οικονομικοτεχνικής διαχείρισης της εκμετάλλευσης. Ο σημερινός Έλληνας δεν είναι σε θέση να κατανοήσει έννοιες όπως απόσβεση, ακαθάριστη πρόσοδος κ.λπ., πόσο μάλλον να υπολογίσει τα μεγέθη αυτά ως αγρότης. Παράλληλα, οι αγρότες δυσκολεύονται να αντιληφθούν την περιγραφή των τεχνικών χαρακτηριστικών των μηχανημάτων, τι είδους μηχανήματα απαιτούνται ανάλογα με την καλλιέργεια, ποιο προϊόν έχει την καλύτερη σχέση ποιότητας και τιμής κ.λπ. Ιδιαίτερο πρόβλημα παρουσιάζεται στον τομέα των προμηθειών όπου ο παραγωγός βρίσκεται στο «έλεος» των εμπόρων (Στέλλα Ασκελή, 2004, σ. 30-37). Οι παραπάνω ελλείψεις συνδυάζονται και με την έλλειψη επαρκών γνώσεων και εργαλείων ανάλυσης των τάσεων στην αγορά αγροτικών προϊόντων, του

περιεχομένου και του τρόπου διαμόρφωσης της αγροτικής πολιτικής και των προδιαγραφών και απαιτήσεων των προγραμμάτων της Ε.Ε. Τέλος, ένας κρίσιμος τομέας στον οποίο υπάρχει έλλειψη ενημέρωσης είναι αυτός των περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούνται από αλόγιστη χρήση εισροών και κακή διαχείριση των φυσικών πόρων, αλλά και των επιπτώσεων αυτών στην απόδοση του εδάφους και των καλλιεργειών. Η ζήτηση επομένως σε ενημέρωση και εκπαίδευση σε θέματα αγροτικής πολιτικής και νέων τρόπων αγροτικής καλλιέργειας είναι μεγάλη ιδίως μεταξύ των νέων που συνειδητά επιλέγουν την ενασχόλησή τους με την γεωργία.

Σύμφωνα με την μελέτη που εκπονήθηκε από το Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας του Ε.Κ.Κ.Ε.(Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών) το 2000, η γεωργική εκπαίδευση θα πρέπει να απευθυνθεί σε τέσσερις διακριτές κατηγορίες απασχολούμενων με την γεωργία:

- Οι κατά συνείδηση επαγγελματίες γεωργοί που κατέχουν βιώσιμες εκμεταλλεύσεις.
- Οι νέοι άνδρες του αγροτικού χώρου που βρίσκονται στο στάδιο στροφής προς τον αγροτικό τομέα.
- Οι νέες γυναίκες των αγροτικών περιοχών.
- Οι απασχολούμενοι ή κάτοχοι αγροτικών εκμεταλλεύσεων μη βιώσιμων στο πλαίσιο του εντατικού μοντέλου γεωργίας, αλλά που παρουσιάζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα αξιοποιήσιμα στο πλαίσιο της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Ελλήνων αγροτών εντοπίζονται στους παρακάτω τομείς:

- Οικονομικοτεχνική διαχείριση των εκμεταλλεύσεων.
- Μηχανολογικός εξοπλισμός και κόστος εισροών.
- Συντήρηση, συσκευασία και προώθηση των αγροτικών προϊόντων.
- Ενημέρωση σχετικά με το περιεχόμενο, τις προδιαγραφές και την ορολογία των κοινοτικών προγραμμάτων.
- Πληροφόρηση για τους τρόπους οργάνωσης των παραγωγών και της σημασίας του συνεργατισμού.
- Εισαγωγή σε νέες μορφές αγροτικής καλλιέργειας και πληροφόρηση για την βιολογική καλλιέργεια.
- Περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση της γης.
- Ενημέρωση για τον αγροτουρισμό και νέους τρόπους αξιοποίησης των πόρων της υπαίθρου.

Επιπλέον, η εκπαίδευση και κατάρτιση βοηθούν στην απόκτηση των απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων για τη συνειδητοποίηση των ευκαιριών και των απειλών – δυσκολιών σε μια αγροτική επιχείρηση καθώς και στην κατάλληλη αντιμετώπιση των αλλαγών αυτών. Οι μέθοδοι κατάρτισης απαιτούν περισσότερη καινοτομία και η παροχή των πληροφοριών πρέπει να γίνεται μέσω ενός συνδυασμού μέσων και τεχνικών. Οι μελέτες περιπτώσεων, οι εκπαιδευτικές επισκέψεις σε αγρούς και η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών αποτελούν πρακτικές και εργαλεία εκμάθησης που μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά στην εκπαίδευση των αγροτών.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις **Τ.Π.Ε.(Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών)**, πρέπει να τονίσουμε ότι το επίπεδο διάδοσης και χρήσης τους στις αγροτικές περιοχές είναι αρκετά χαμηλό. Μόνο το 15,2% των κατοίκων των αγροτικών περιοχών χρησιμοποιούν προσωπικούς υπολογιστές και 9,7% χρησιμοποιεί το διαδίκτυο. Η μικρότερη σημασία που δίνεται σήμερα στην εκπαίδευση αλλά και

πληροφόρηση μέσω διαδικτύου ή CD-ROM, γενικά απεικονίζει το χαμηλό επίπεδο χρήσης των υπολογιστών από τους αγρότες. Η χρήση των τεχνολογιών αυτών αναμένεται να αυξηθεί βαθμιαία, μέσα από τις προσπάθειες τόσο του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων όσο και άλλων φορέων. Σε αυτό το σημείο πρέπει να προσθέσουμε την προσπάθεια του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων προς αυτή την κατεύθυνση, μέσω της επιχορήγησης μέρους της αγοράς ηλεκτρονικών υπολογιστών για αγρότες. Παρόμοιες δράσεις για την αγορά υπολογιστών καθώς και για την ανάπτυξη ιστοχώρων και τη σύνδεση με το διαδίκτυο χρηματοδοτούνται και από το Πρόγραμμα «Δικτυωθείτε» το οποίο διαχειρίζεται το Υπουργείο Ανάπτυξης. Τέλος, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και πολλοί εποπτευόμενοι φορείς παρέχουν σήμερα πληροφορίες μέσω του διαδικτύου, ενώ παράλληλα υπάρχει αυξημένη χρήση του διαδικτύου από διάφορες δημόσιες υπηρεσίες για την διάδοση πληροφοριών στους αγρότες.

4,2,iv Ποιότητα:

Η διατήρηση του κύρους του τουριστικού προϊόντος κάθε περιοχής γίνεται όλο και δυσκολότερη στα πλαίσια του συνεχώς αυξανόμενου ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο. Η προσφορά ποιοτικού τουρισμού που εξασφαλίζει την προστασία των τουριστικών πηγών και ικανοποιεί τις επιθυμίες των επισκεπτών και των μόνιμων κατοίκων πρέπει να είναι κύριο μέλημα όλων των φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) που σχεδιάζουν και διευθύνουν την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής με στόχο την βιωσιμότητά της. Η έννοια ποιοτικός τουρισμός δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την έννοια πολυτελής - ακριβός τουρισμός. Αναφέρεται στο είδος τουριστικής δραστηριότητας η οποία προστατεύει τις τουριστικές πηγές, προσελκύει τουρίστες που σέβονται την τοπική κοινωνία και το περιβάλλον της και προσφέρει τουριστικά αξιοθέατα, ανέσεις και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στην αξία των χρημάτων που δαπανώνται γι' αυτά.

Τουριστικές περιοχές που επιθυμούν την μακροχρόνια σταθερή ζήτηση του προϊόντος τους:

- Λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την ποιότητα που προσφέρουν.
- Διεξάγουν έρευνες για την:

α) καλύτερη επίλυση των προβλημάτων τους,

β) δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων,

γ) ασφαλή και αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση των τουριστικών πηγών τους.

- Προωθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού συμβατές με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Επιφέρουν τουριστικές καινοτομίες.
- Χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.
- Παρακολουθούν τακτικά τη διαμόρφωση των διεθνών κριτηρίων ποιότητας έτσι ώστε να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στον κόσμο.
- Λαμβάνουν έγκαιρα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα, αν χρειάζονται.
- Ενημερώνονται και διδάσκονται από επιτυχημένες πρακτικές που υιοθετήθηκαν σε άλλους τουριστικούς προορισμούς.

4,3 Συστήματα Διαχείρισης Ποιότητας

Η ποιότητα στον Τουρισμό είναι αυτή που εγγυάται όχι μόνο ένα βιώσιμο αποτέλεσμα για μια μεμονωμένη επιχείρηση, αλλά την καθιέρωση ενός τουριστικού προορισμού, ακόμα και μιας ολόκληρης

χώρας, σε συντριπτική, πλεονεκτική θέση απέναντι σε κάποια άλλη. Η προσπάθεια για επίτευξη της ποιότητας ενδιαφέρει κατά προτεραιότητα όλες τις Αγροτουριστικές Επιχειρήσεις, οι οποίες απευθύνονται σε ένα ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένο και απαιτητικό κοινό. Ένας βασικός τρόπος επίτευξης και προβολής της ποιότητας είναι η Πιστοποίηση. Όταν πιστοποιείται μια επιχείρηση αγροτουρισμού, ουσιαστικά τεκμηριώνεται ο αγροτουριστικός χαρακτήρας της, με τη διαδικασία της πιστοποίησης, βελτιώνεται η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών της και αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα της. Επιπλέον, η επιχείρηση γίνεται γνωστή στο καταναλωτικό κοινό. Για την πιστοποίηση των αγροτουριστικών επιχειρήσεων θα έπρεπε να αφιερώσουμε μια ξεχωριστή εργασία, συνεπώς δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω στο θέμα αυτό. Πρέπει όμως να γίνει κατανοητό πως για να μπορέσουν να υπάρξουν προοπτικές για τέτοιου είδους επιχειρήσεις, η πιστοποίηση είναι απαραίτητη, παρ' όλο που το κόστος της είναι υψηλό και η εφαρμογή της δύσκολη. Η «Αγροτουριστική Α.Ε.», από τον Απρίλιο του 2005, είναι διαπιστευμένος Φορέας Πιστοποίησης αγροτουριστικών καταλυμάτων και απονομής του Σήματος Ποιότητας Αγροτουρισμού, σύμφωνα με την Ελληνική Προδιαγραφή για τον Αγροτουρισμό (ΕΛΟΤ ΠΡΔ 1417). Σ' ολόκληρο τον κόσμο εφαρμόζονται, σε όσο το δυνατόν περισσότερες επιχειρήσεις, είτε για τα προϊόντα που παράγουν, είτε για τις υπηρεσίες που παρέχουν, Συστήματα Διαχείρισης Ποιότητας με αντίστοιχες πιστοποιήσεις (ISO 9001, HACCP, κλπ). Το διακριτικό σήμα το οποίο χορηγείται πάντα σε αυτές τις περιπτώσεις είναι και το μόνο διακριτικό σήμα το οποίο «μένει» στην συνείδηση του καταναλωτή και τον κάνει να επιλέγει μια συγκεκριμένη επιχείρηση, έναντι κάποιας άλλης. Ο καταναλωτής είναι σίγουρος τόσο για την ποιότητα του προϊόντος ή των υπηρεσιών που του παρέχονται, όσο και για τον έλεγχο που έχει πραγματοποιηθεί στις πιστοποιημένες επιχειρήσεις. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να είναι σίγουρος ότι εξασφαλίζει το καλύτερο ανάμεσα στις επιλογές του. Επιπλέον οφέλη από την πιστοποίηση είναι επίσης η προβολή των πιστοποιημένων επιχειρήσεων, συμμετοχή σε ειδικούς κατάλογους, σε εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, στα ΜΜΕ, στον ίδιο τον καταναλωτή, προβολή μέσω internet και ιδιαίτερα στο νέο διαδικτυακό τόπο της Αγροτουριστική ΑΕ www.agrotravel.gr, την επίσημη πύλη του Αγροτουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η προβολή του τουρισμού απαιτεί πρώτα απ' όλα μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σε θέματα ποιότητας, η οποία προϋποθέτει έναν σαφή προσανατολισμό προς τον πελάτη. Η Ποιότητα είναι μια συνεχής διαδικασία αναπροσαρμογής και βελτίωσης. Η ποιότητα του τουρισμού δεν εξαρτάται μόνο από τις συγκεκριμένες υπηρεσίες που προσφέρει κάποιος επιχειρηματίας αλλά από τη συνολική εικόνα που αποκομίζει ο επισκέπτης από την παραμονή του σε ένα τόπο. Άρα, ποιότητα στον τουρισμό σημαίνει Συνεργασία, δηλαδή ολοκληρωμένη ποιοτική προσέγγιση και τουριστική συνείδηση από τους επιχειρηματίες, τους φορείς και από το σύνολο της τοπικής κοινωνίας. Όλες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον χώρο του Αγροτουρισμού- Τουρισμού υπαίθρου, θέλουν να βελτιώσουν τις υπηρεσίες και την ποιότητά τους, να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους και προπαντός να γίνουν διακριτές στο κοινό το οποίο απευθύνονται. Επιθυμούν να διαχωρίσουν το προϊόν και την ταυτότητα τους από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις μαζικού τουρισμού. Το διακριτικό 'σήμα' που θα φέρει η κάθε πιστοποιημένη επιχείρηση, βοηθάει τον πελάτη να διακρίνει και να επιλέξει ανάμεσα σε άλλες εκείνη την οποία ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις του. Τα οφέλη είναι απτά και καθημερινά και η Αγροτουριστική σκοπεύει να τα κάνει απεριόριστα: Η προβολή των πιστοποιημένων επιχειρήσεων θα είναι ευρεία και συνεχής. Συμμετοχή σε ειδικούς κατάλογους, προβολή μέσω internet, όπου είναι ο πληρέστερος στον χώρο των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Συμμετοχή σε εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, στα ΜΜΕ, ώστε να υπάρχει άμεση επαφή με τον ίδιο τον καταναλωτή. Το 'σήμα' ποιότητας αγροτουρισμού θα γίνει αναγνωρίσιμο παντού και με κάθε δυνατό τρόπο προβολής, ώστε να αποκτήσει για τον τουρίστα- καταναλωτή την σημασία όλων όσων αντιπροσωπεύει. Οι επιχειρήσεις που θα μπουν στην διαδικασία πιστοποίησης, θα αποκτήσουν τα εφόδια να εντοπίσουν τα αδύνατα σημεία τους να βελτιώσουν την ποιότητα τους, και να ανταποκριθούν στον πιο σημαντικό ρόλο: «Να προσφέρουν όλα όσα υπόσχονται αλλά και όλα όσα ζητάει ο πελάτης». Με την συνεχή και συστηματική παρακολούθηση και τον έλεγχο που θα ακολουθήσει διασφαλίζεται συνεχώς η ποιότητα της λειτουργίας και της οργάνωσής τους, ενώ επιτυγχάνονται σχέσεις εμπιστοσύνης με τον πελάτη, γιατί θα υπάρχει πάντα η εγγύηση της ικανοποίησής τους. Παράλληλα όμως, τα οφέλη επεκτείνονται και σε τομείς όπως η

μείωση του κόστους λειτουργίας, γιατί από την εφαρμογή του συστήματος που ακολουθείται γίνεται εξοικονόμηση των πόρων (μείωση κατανάλωσης ενέργειας, νερού, απορρυπαντικών, καταμερισμός εργασίας και αρμοδιοτήτων, καλύτερη συντήρηση εξοπλισμού).

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ (ΠΟΠ)- ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΔΕΙΞΗ (ΠΓΕ)- ΙΔΙΟΤΥΠΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΠΡΟΪΟΝ (ΙΠΠ)

Το 1992 με τον κανονισμό 2081/92 η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε για πρώτη φορά το καθεστώς, για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων και με τον κανονισμό 2082/92 το καθεστώς, για τις βεβαιώσεις ιδιοτυπίας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων. Το 2006 με στόχο τη βελτίωση του συστήματος, οι παραπάνω κανονισμοί αντικαταστάθηκαν από τους 510/06 και 509/06 αντίστοιχα, χωρίς ωστόσο να μεταβληθεί το πεδίο εφαρμογής τους και η σκοπιμότητά τους. Με τον Κανονισμό(ΕΕ) 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Νοεμβρίου 2012 «για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων» έχουν συγχωνευτεί σε ένα ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο οι ανωτέρω κανονισμοί (Καν(ΕΚ) 509/2006 και 510/2006). Παράλληλα στον εν λόγω κανονισμό έχουν προστεθεί και άλλα σχήματα ποιότητας όπως οι προαιρετικές ενδείξεις «Προϊόν ορεινής παραγωγής», «Προϊόν νησιωτικής γεωργίας» κ.λ.π. Σύμφωνα με τους παραπάνω κανονισμούς και στο πλαίσιο του επαναπροσανατολισμού της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), οι αγρότες έχουν τη δυνατότητα να στραφούν σε μορφές ολοκληρωμένης ανάπτυξης της υπαίθρου, μέσω της διαφοροποίησης της γεωργικής παραγωγής. Επιπλέον παρέχεται η δυνατότητα αφενός στους παραγωγούς (ιδίως των μειονεκτικών και απομακρυσμένων περιοχών) να προωθήσουν ευκολότερα προϊόντα τους που παρουσιάζουν εξειδικευμένα χαρακτηριστικά, πετυχαίνοντας καλύτερες τιμές στην αγορά και βελτιώνοντας έτσι το εισόδημά τους και αφ' ετέρου στους καταναλωτές να αγοράζουν προϊόντα ποιοτικά, με εγγυήσεις για τη παραγωγή, επεξεργασία και τη γεωγραφική καταγωγή τους.

4,3,i Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

Ως «ονομασία προέλευσης» νοείται η ονομασία που ταυτοποιεί ένα προϊόν:

- α) το οποίο κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο, περιοχή ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, χώρα
- β) του οποίου η ποιότητα ή τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο ιδιαίτερο γεωγραφικό περιβάλλον που συμπεριλαμβάνει τους εγγενείς φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες· και
- γ) του οποίου όλα τα στάδια της παραγωγής εκτελούνται εντός της οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής.

4,3,ii Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη

Ως «γεωγραφική ένδειξη» νοείται η ονομασία που ταυτοποιεί ένα προϊόν:

- α) το οποίο κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο, περιοχή ή χώρα·
- β) του οποίου ένα συγκεκριμένο ποιοτικό χαρακτηριστικό, η φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό μπορεί να αποδοθεί κυρίως στη γεωγραφική του προέλευση· και
- γ) του οποίου ένα τουλάχιστον από τα στάδια της παραγωγής εκτελείται εντός της οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής.

4,3,iii Εγγυημένα Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα

Ως εγγυημένο παραδοσιακό ιδιότυπο προϊόν νοείται ένα ιδιότυπο προϊόν ή τρόφιμο το οποίο:

- α) παρασκευάζεται με τρόπο παραγωγής, μεταποίησης ή σύνθεσης που αντιστοιχεί στην παραδοσιακή πρακτική για το εν λόγω προϊόν ή τρόφιμο
- β) παράγεται από πρώτες ύλες ή συστατικά που είναι τα χρησιμοποιούμενα παραδοσιακά.

Για να μπορεί να καταχωρισθεί μια ονομασία ως ονομασία εγγυημένου παραδοσιακού ιδιότυπου προϊόντος, πρέπει:

- α) να χρησιμοποιείται κατά παράδοση για την περιγραφή του ιδιότυπου προϊόντος· ή
- β) να προσδιορίζει τον παραδοσιακό χαρακτήρα ή τον ιδιότυπο χαρακτήρα του προϊόντος.

Από 1.6.2006 για τη χώρα μας ο Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «ΔΗΜΗΤΡΑ» (πρώην Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων-ΟΠΕΓΕΠ, που φέρει το διακριτικό τίτλο **AGROCERT**), είναι αρμόδιος για την έγκριση των υποβαλλόμενων από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις αιτημάτων ένταξης στο σύστημα ελέγχου, την πραγματοποίηση ελέγχων σε συνεργασία με τις Δ/νσεις Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής των Π.Ε., τη διασφάλιση της τήρησης των προδιαγραφών, την πιστοποίηση των εν λόγω προϊόντων και την τήρηση Μητρώου Εγκεκριμένων επιχειρήσεων και Μητρώου δικαιούχων χρήσης των ενδείξεων ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Πέρα όμως από τις προϋποθέσεις που πρέπει να ακολουθήσει μια κοινωνία για την επιτυχή βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη δεν θα πρέπει να παραβλέπει ότι ανεξάρτητα από το είδος τουριστικού μοντέλου που θα υιοθετήσει η τουριστική διαδικασία είναι ασταθής και ευάλωτη ιδιαίτερα σε περιόδους φυσικών θεομηνιών, οικονομικής ύφεσης, και κοινωνικής ανασφάλειας. Γι' αυτό το λόγο περιοχές με τουριστικό ενδιαφέρον πρέπει να αντιμετωπίζουν με μεγάλο σκεπτικισμό την οικονομική υπερεξάρτησή τους από τις δραστηριότητες του τουρισμού. Η ισόρροπη ανάπτυξη των τουριστικών και των άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, παραδοσιακές τέχνες, τοπικές βιοτεχνίες, προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών κλπ.) είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θεμελιώνουν την γενικότερη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και τη μακροχρόνια ευημερία μιας περιοχής [Αβδελλή, 2006].

4,4 Ελληνικά Προϊόντα με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

Η Ελλάδα αυτή τη στιγμή έχει 88 Π.Ο.Π.(Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης) προϊόντα μεταξύ αυτών 20 τυριά,10 ελιάς και 27 ελαιόλαδα, 23 λαχανικά – φρούτα - όσπρια, 1 παρασκεύασμα ψαριού (αυγοτάραχο Μεσολογγίου) και κάποια άλλα προϊόντα όπως ο κρόκος Κοζάνης, το μέλι, τα προϊόντα μαστίχας, μαστιχέλαιου και τσίχλας Χίου. Εξίσου πλούσια είναι η λίστα με τα αναγνωρισμένα παραδοσιακά αλκοολούχα ποτά όπως το τσίπουρο, το ούζο, το κουμκουάτ Κέρκυρας, η μαστίχα Χίου και το κίτρο Νάξου.

- **Τσίπουρο**

Ιδιαίτερα αγαπημένο ποτό των Ελλήνων είναι το τσίπουρο. Είναι επίσης γνωστό ως τσικουδιά και ρακί. Πρόκειται για ένα πολύ δυνατό ποτό που παρασκευάζεται μέσα από μια περίπλοκη διαδικασία απόσταξης στέμφυλων στην Κρήτη, στη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθούν κι άλλα φρούτα ή καρποί (π.χ. μούρα, αγριόμηλα, σύκα, κυδώνια, κουμάρι). Έχει μεγάλη παράδοση στην Ελλάδα, αλλά νομιμοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Σε ορισμένες

περιοχές, όπως η Κρήτη, πίνεται όλες τις ώρες της ημέρας. Κυρίως, επιλέγεται πριν το φαγητό. Η τιμή του τσίπουρου κυμαίνεται από 5-9€. Αρωματίζεται με γλυκάνισο ή μάραθο. Πίνεται είτε ζεστό (θερμοκρασία δωματίου), είτε παγωμένο. Σερβίρεται με μεζέδες, όπως πατάτες, ντολμαδάκια, ελιές, πιπεριές, τουρσί. Σε κάποιες περιοχές συνοδεύεται με θαλασσινούς μεζέδες όπως και το ούζο.

Σύντομες Πληροφορίες για το τσίπουρο:

- Η λέξη τσίπουρο ή τσίκουδο αρχικά σήμαινε αρχικά τα κουκούτσια των σταφυλιών.
- Το τσίπουρο περιέχει 38-47% περιεκτικότητα σε αλκοόλ.
- Μέχρι το 1988 η πώληση αποσταγμάτων στέμφυλων (τσίπουρου) στην Ελλάδα ήταν παράνομη.
- Πιστεύεται ότι η απόσταξη στέμφυλων στην Ελλάδα έχει βαθιές ρίζες και συνηθιζόταν ήδη από τη Βυζαντινή περίοδο.
- Οι Ιταλοί παρασκευάζουν την grappa από απόσταξη στέμφυλων που μοιάζει με το τσίπουρο. Στην Μ. Ανατολή υπάρχει επίσης παρόμοιο ποτό με την ονομασία arak.

• Ούζο, το “εθνικό ποτό της Ελλάδας”

Το ούζο είναι το πιο γνωστό παραδοσιακό ποτό. Οι Έλληνες το αγαπούν και το προτιμούν ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, οπότε το απολαμβάνουν με την παρέα τους τα απογεύματα μετά την παραλία.

Παρασκευάζεται αποκλειστικά στην Ελλάδα μέσω μιας διαδικασίας απόσταξης αλκοόλης, νερού, γλυκάνισου κι άλλων αρωματικών ουσιών (συνήθως κανέλα, γαρύφαλλο, μοσχοκάρυδο). Πότε ξεκίνησε η παρασκευή του ούζου είναι δύσκολο να προσδιοριστεί χρονικά, πάντως γνωρίζουμε ότι ήδη τον 19ο αιώνα αρκετές περιοχές της χώρας είχαν αναπτύξει ιδιαίτερα την ποτοποιεία.

Οι Έλληνες συνοδεύουν το ούζο με τους αγαπημένους τους μεζέδες. Κυρίως συνδυάζεται με χταπόδι ψητό και κομμένο σε κομματάκια καθώς και μ' άλλα θαλασσινά (π.χ. γαύρο, μαρίδες, σαρδέλες). Επίσης, με την παραδοσιακή χωριάτικη σαλάτα (ντομάτες, αγγούρια, ελιές, τυρί φέτα) και με διάφορα τυριά. Λιγότερο συνηθισμένος συνδυασμός είναι το ούζο με τηγανισμένα κολοκυθάκια και μελιτζάνες ή με τουρσί.

Σύντομες Πληροφορίες για το Ούζο:

- Υπάρχουν τρεις εκδοχές για την ονομασία του ούζου. Σύμφωνα με την πρώτη, η ονομασία προέρχεται από τη φράση “uso di Massaglia”, δηλαδή προς χρήση της Μασσαλίας με την οποία υπήρχαν εμπορικές σχέσεις. Η δεύτερη εκδοχή αναφέρει ότι προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα όζω (δηλαδή μυρίζω), ενώ η τρίτη και λιγότερο πιθανή ότι προέρχεται από την φράση «ου ζω» (δεν ζω χωρίς το ούζο).
- Το ούζο περιέχει 40% αλκοόλ.
- Το ούζο χρησιμοποιείται ως συστατικό και σε κοκτέιλ. Μπορεί ν' αναμειχθεί με χυμό πορτοκαλιού ή χυμό ντομάτας και πιπέρι.
- Το ούζο μπορεί να συνδυαστεί και με ελληνικό καφέ. Αφού ετοιμαστεί ο καφές με τον συνηθισμένο τρόπο (βράσιμο σε μπρίκι με ζάχαρη και νερό) προστίθεται ένα κουταλάκι ούζο
- Το ούζο που παρασκευάζεται στη Νότια Ελλάδα περιέχει ζάχαρη. Αντίθετα, στη Βόρεια Ελλάδα το προτιμούν ιδιαίτερα καυστικό.
- Το ούζο είναι αποκλειστικό ελληνικό προϊόν και προστατεύεται με νόμο από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην Μυτιλήνη, στο Πλωμάρι υπάρχει μουσείο ούζου που ανήκει στην οικογένεια Βαρβαγιάννη, η οποία ασχολείται με την παρασκευή του. Εκθέματα στο μουσείο είναι οι πρώτοι αποστακτήρες, που

χρονολογούνται ήδη από το 1858, εργαλεία, δοχεία και φιάλες για τη φύλαξη του ούζου, φωτογραφίες και βιβλία.

- **Σύκο Κύμης**

Το σύκο Κύμης είναι ένα μοναδικό προϊόν αναγνωρισμένο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως προϊόν με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης. Είναι παραδοσιακό και παράγεται αποκλειστικά στην περιοχή της Κύμης του Ν. Ευβοίας από 25.000 συκόδενδρα τοπικής ποικιλίας. Τα χαρακτηριστικά του καρπού της τοπικής ποικιλίας του συκόδενδρου, επιβάλλουν έναν ιδιαίτερο τρόπο για την παραγωγή και αποξήρανση του. Το συκόδενδρο της περιοχής Κύμης δεν έχει πολλούς φυσικούς εχθρούς γι' αυτό δεν απαιτεί ιδιαίτερες καλλιεργητικές τεχνικές και φροντίδες. Έτσι λοιπόν δεν υπόκεινται σε ψεκασμούς και εφαρμόζονται λιπάνσεις που είναι κυρίως οργανικές. Η διαδικασία παραγωγής του σύκου Κύμης αρχίζει το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου και ολοκληρώνεται στα τέλη Σεπτεμβρίου. Οι καρποί συλλέγονται από το δένδρο σε υπερ-ώριμη κατάσταση και τοποθετούνται σε ξύλινα πλαίσια (τελάρα). Όσοι προορίζονται για τον Λευκό τύπο, επεξεργάζονται σε ειδικούς θαλάμους (κλιβάνους), με χρήση ατμών θείου. Κατόπιν τα σύκα σχίζονται, ανοίγονται και τοποθετούνται σε ξύλινα πλαίσια για έκθεση στον ήλιο. Τα σύκα εκτίθενται στον ήλιο για 4 – 5 ημέρες έως ότου αποξηρανθούν. Αφού τελειώσει η διαδικασία αποξήρανσης, κλείνονται τα δύο σε ένα και προκύπτει το τελικό προϊόν “ασκάδα”.

- **Μαστίχα**

Μόνο στη Χίο καλλιεργείται το μαστιχόδεντρο ή *Pistachia lenticus* var. Chia, το οποίο παράγει τη μαστίχα, όπως το πεύκο τη ρητίνη. Το μαστιχόδενδρο είναι ποικιλία σκίνου αλλά τα φύλλα του είναι πιο μεγάλα και πιο πλατιά. Η Μαστίχα είναι ο ρητινώδης χυμός που βγαίνει από τον κορμό & τα κλαδιά του μαστιχόδενδρου. Η έκκριση αυτή προκαλείται από το χάραγμα του σχίνου «το κέντημα» με ένα αιχμηρό εργαλείο. Η Μαστίχα εμφανίζεται σαν δάκρυ στα χαραγμένα σημεία και ρέει κατά σταγόνες στην έτοιμη να την δεχθεί Χιακή Γη. Η μορφή της είναι κρυσταλλική και η αρχική της γεύση είναι μάλλον πικρή, για να φύγει σύντομα, αφήνοντας ένα ιδιαίτερο άρωμα που της προσδίδει μια μοναδικότητα. Ο βαθμός σκληρότητας της μαστίχας εξαρτάται από την θερμοκρασία της ατμόσφαιρας, τον χρόνο έκθεσής της στην φύση, καθώς και το μέγεθος που έχει το δάκρυ. Όταν η ροή της μαστίχας είναι συνεχής, το δάκρυ είναι μεγάλο και σχετικά μαλακό, ενώ η μη συνεχής ροή, αποδίδει μικρό δάκρυ, αλλά μεγαλύτερης σκληρότητας. Τα 24 Μαστιχοχώρια της Χίου που βρίσκονται στο νότιο μέρος του νησιού, είναι και τα μόνα που ασχολούνται με την παραγωγή της μαστίχας. Εδώ, πάνω από 5.000 οικογένειες ζουν από τη μαστίχα που, μέχρι σήμερα, είναι από τα πιο δημοφιλή προϊόντα της Χίου και από τα πιο περιζήτητα. Όταν βρεθείτε εδώ, αξίζει να δοκιμάσετε λικέρ και ούζο από μαστίχα.

- **Κουμ κουάτ**

Με βάση το κουμ κουάτ παράγεται ένα εξαιρετικά νόστιμο λικέρ που λατρεύουν οι Κερκυραίοι και γοητεύει όποιον το δοκιμάζει. Ακόμα και στα σπίτια, οι νοικοκυρές συχνά παρασκευάζουν το δικό τους κουμ κουάτ το οποίο σερβίρουν σε κάθε καλεσμένο. Το κουμ κουάτ μπορείτε να το βρείτε σε επιλεγμένα καταστήματα ποτοποιίας. Για να επιλέξετε σωστά, προτιμήστε να έχει ανοιχτό χρώμα γιατί τότε θα είστε σίγουροι ότι το ποτό έχει το φυσικό χρώμα του εκχυλίσματος και δεν έχουν προστεθεί χρωστικές ουσίες. Το κουμ κουάτ, εκτός από λικέρ, είναι πολύ νόστιμο και ως μαρμελάδα, γλυκό του κουταλιού αλλά και ως φρουί γλασέ καλυμμένο με πικρή σοκολάτα.

- **Η μυκονιάτικη λούζα**

Η μυκονιάτικη λούζα είναι ένας πολύ χαρακτηριστικός και νόστιμος μεζές. Πρόκειται για ένα παραδοσιακό αλλαντικό που γίνεται από ντόπιο χοιρινό και περιλαμβάνει ολόκληρο το φιλέτο από τη ράχη του ζώου με το λίγο λίπος που το περιβάλλει. Αυτό, στεγνώνει και “ψήνεται” στο βοριά των αρχών του χειμώνα και τον ήλιο, ετοιμασμένο με αρκετό αλάτι, πιπέρι και άλλα μυρωδικά (θρύμπη). Αφού ωριμάσει η λούζα, διατηρείται για όσον καιρό θέλουμε στην κατάψυξη, για να μη χάσει τη δροσιά της στεγνώνοντας. Σερβίρεται ως εκλεκτός μεζές, κομμένη σε λεπτές φέτες που παίρνουν χρώμα σκούρο ροδοκόκκινο και αφήνουν στο στόμα όλη τη νοστιμιά και το πλούσιο άρωμά της. Η μικρή λούζα που φτιάχνεται από τον άλλο ραχιαίο μυ του χοίρου -το “ψαρονέφρι”-, είναι ακόμα πιο τρυφερή και λέγεται “μπούμπουλο”.

* **Lonza**, στον ιταλικό νότο. Στην Κύπρο, γνωστή ως “**λούντζα**”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Αγροτουριστικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα

Η φιλοσοφία του αγροτουρισμού βασίζεται κατ’ εξοχήν στη διαπροσωπική, άμεση, **ανθρώπινη σχέση** μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του ταξιδευτή ο οποίος σύντομα γίνεται ο φιλοξενούμενος, ο φίλος. Εδώ, οι λάτρεις του αυθεντικού, του ανεξερεύνητου, του ανεπιτήδευτου τουρισμού μπορούν να απολαύσουν ότι απλόχερα προσφέρει η φύση.

5,1 Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός στα Αμπελάκια.

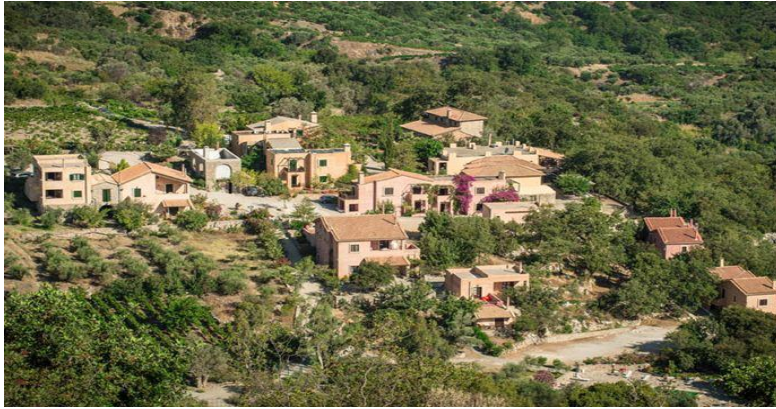

Ο Γυναικείος Συνεταιρισμός Αμπελακίων είναι ο πρώτος που δημιουργήθηκε στη Θεσσαλία το 1985 και από τους πρώτους που ξεκίνησαν στην Ελλάδα. Τα Αμπελάκια, χτισμένα αμφιθεατρικά, βρίσκονται στους πρόποδες του όρους Όσσα (Κίσσαβος), σε υψόμετρο 450 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας και

σε απόσταση μόλις 5 χιλιομέτρων από τα Τέμπη, όπου περνά η εθνική οδός Αθηνών –Θεσσαλονίκης. Η πρόσβαση στο χωριό, γίνεται οδικώς. Στα πρώτα δέκα χρόνια της λειτουργίας του, οι δραστηριότητες των γυναικών που τον αποτελούσαν ήταν πολλές. Ασχολούνταν με την ύφανση κουβερτών και άλλων υλικών, βάφανε μαλλί με φυτικές βαφές, όπως και οι προκάτοχοί τους, μαγείρευαν υπέροχα παραδοσιακά φαγητά και φρόντιζαν ιδιαίτερα για τη φιλοξενία των επισκεπτών του χωριού. Μάλιστα, μέχρι και πριν από μερικά χρόνια λειτουργούσε στο χώρο του Επισκοπικού Μεγάρου, αναψυκτήριο, στο οποίο πρόσφεραν τα εδέσματά τους και τις υπηρεσίες τους. Παράλληλα είχαν τη δυνατότητα να φιλοξενούν σε δωμάτια των σπιτιών τους ανθρώπους, που κατά καιρούς επισκέπτονταν το χωριό. Σήμερα, δυστυχώς ο συνεταιρισμός ημιλειτουργεί, καθώς τα μέλη του έχουν μειωθεί σημαντικά (15) . Τώρα, στο μικρό πωλητήριο που υπάρχει στην πλατεία του χωριού, παρέχουν μοναχά τραχανά (γλυκό και ξινό), γλυκά του κουταλιού όπως καρότο, καρυδάκι, κολοκύθι, λίγα ζυμαρικά και φρούτα. Τέλος, όσον αφορά στη φιλοξενία των επισκεπτών του χωριού, διατίθενται λίγα δωμάτια.

Σήμερα η Κοινότητα Αμπελακίων, με το γνωστό νόμο του Καποδίστρια (Ν.2539/1997), έμεινε αυτόνομη μαζί με την Κοινότητα των Τεμπών και κηρύχθηκε **Ιστορική Κοινότητα Αμπελακίων**. Ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 300 μόνιμους κατοίκους περίπου, ενώ η έκταση που καταλαμβάνει φτάνει τα 54.447 στρέμματα. Ο οικισμός έχει τη μορφή ακανόνιστου πλέγματος, με βασικό του στοιχείο την πλατεία του χωριού, όπου δεσπόζει το μεγάλο πλατάνι και αποτελεί τόπο συγκέντρωσης όλης της κοινωνικής ζωής των Αμπελακίων. Όλοι οι δρόμοι του χωριού είναι λιθόστρωτοι, με αυλάκι απορροής των όμβριων υδάτων στη μέση του πλάτους τους, ενώ εκεί που η κλίση του εδάφους γίνεται μεγάλη, έχουν κατασκευαστεί βαθμιδωτά καλντερίμια. Οι κρήνες που βρίσκονται σε διάφορα σημεία του χωριού, τα λιθόστρωτα, τα γεφυράκια, τα σπίτια, τα αρχοντικά, αποτελούν μια μορφολογική ενότητα. Τα απλά σπίτια των Αμπελακίων είναι διώροφα και με βάση το γενικό σχήμα της κάτοψής τους είναι κυρίως ορθογωνικά. Το κατώι (ισόγειο) προορίζεται για την εξυπηρέτηση των αναγκών της ζωής των ενοίκων γενικά, ενώ σε μερικές περιπτώσεις αποτελεί και τη χειμερινή κατοικία (χειμωνιάτικος οντάς με τζάκι και ξύλινη ντουλάπα ρούχων). Στο κατώι είναι η αυλή, ημιυπαίθριος χώρος ή η μέσα αυλή, κλειστός χώρος απ' όπου αρχίζει η σκάλα για το ανώι (επάνω όροφος). Η αυλή επικοινωνεί με έναν ή περισσότερους αποθηκευτικούς χώρους για τα τρόφιμα και τα ξύλα της οικογένειας, σε ορισμένες περιπτώσεις κατασκευάζεται κιρχανάς (βαφείο νημάτων), ενώ σπάνια κατασκευάζεται αχούρι (στάβλος). Στο ανώι διαμορφώνονται οι χώροι διαμονής της οικογένειας και υποδοχής των ξένων. Ο κεντρικός χώρος, είναι στην αρχή ημιυπαίθριος, στη συνέχεια όμως γίνεται κλειστός. Ο χώρος αυτός επικοινωνεί με τον καλοκαιρινό και τον χειμωνιάτικο οντά σε περίπτωση που ο τελευταίος δεν έχει κατασκευαστεί στο κατώι. Πολλές φορές στη μια στενή πλευρά του κεντρικού χώρου, προστίθεται κι ένας τρίτος χώρος, το σαχινισί (προβολή του εξωτερικού τοίχου με ξύλινο σκελετό σε λίθινο ή ξύλινο περίβολο). Τα σαχινισιά, κατασκευάζονται είτε για μορφολογικούς λόγους, είτε για να αυξηθεί η επιφάνεια της κάτοψης του ορόφου. Οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού, ασχολούνται με την κτηνοτροφία και λιγότεροι με τη γεωργία. Ο τομέας που τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μεγάλη άνθιση στην περιοχή είναι ο τουρισμός, που φυσικά οφείλεται στην ιστορία της άλλοτε ακμαιότατης πόλης των Αμπελακίων και που έχει ενισχύσει σημαντικά τόσο οικονομικά όσο και πολιτιστικά τον τόπο. Η φήμη όμως της Ιστορικής Κοινότητας των Αμπελακίων οφείλεται στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη που παρουσίασε στα τέλη του 18ου αιώνα, εξαιτίας της βιοτεχνίας νημάτων αλλά και του εμπορίου του προϊόντος που διοχετεύτηκε στις σημαντικότερες αγορές της Κεντρικής κυρίως Ευρώπης. Η εξειδίκευση στις κόκκινες βαφές των βαμβακονημάτων, με πρώτη ύλη τις ρίζες του φυτού ριζάρι και η άριστη ποιότητά τους , κατέστησε τα Αμπελάκια μονοπώλιο και την τέχνη της βαφής, βασική απασχόληση των κατοίκων της περιοχής. Έτσι, ιδρύθηκε, οργανώθηκε και λειτούργησε ο πρώτος συνεταιρισμός της νεότερης και σύγχρονης εποχής στον κόσμο, που αποτέλεσε ένα σπουδαίο επίτευγμα για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

5,2 Κατάλυμα ΕΝΑΓΡΟΝ στον Αξό Ρεθύμνου

Ανεβαίνοντας τον Ψηλορείτη, στην Αξό τον πιο αρχαίο οικισμό στο μυθικό βουνό, πάνω από τις πηγές του Μυλοπόταμου που έδωσε το όνομά του σε όλη την επαρχία και απέναντι από τους γκρεμούς και φαράγγια που κάνουν τις φωλιές τους οι γυπαετοί του Ψηλορείτη, είναι κτισμένο το “**Έναγρον**”. Εδώ συναντάς την βλάστηση της ακρογιαλιάς με και αυτήν της κορυφής του Ψηλορείτη, εδώ συνυπάρχουν η πορτοκαλιά με τον ενδημικό ασφένταμο και ο πρίνος με τις ελιές και χαρουπιές και όλα σχεδόν τα βότανα και φυτά της πλούσιας Κρητικής χλωρίδας. Εκτός όμως από την πλούσια χλωρίδα και πανίδα το βουνό διαθέτει και μοναδικά γεωλογικά χαρακτηριστικά, πετρώματα, θαυμάσια σπήλαια, καταπληκτικά φαράγγια και οροπέδια όπως και θαυμάσια θολωτά μητάτα (τα σπίτια των βοσκών) που σε παραπέμπουν σε αρχαίους πολιτισμούς, γι' αυτό εξάλλου ο Ψηλορείτης έχει χαρακτηριστεί **Φυσικό Γαιοπάρκο** από την Unesco. Στην περιοχή του ορεινού Μυλοποτάμου, του Νομού Ρεθύμνου, βρίσκεται το χωριό Αξός στους πρόποδες του Ψηλορείτη που απέχει 44χλμ. από το Ηράκλειο και 42χλμ. από το Ρέθυμνο.

Πριν από μερικά χρόνια ο Γιάννης η γυναίκα του Φανή Παπαδάκη αισθάνθηκαν την ανάγκη να επιστρέψουν στις ρίζες τους. Σε μια έκταση 30 στρεμμάτων στο χωριό Αξός έχτισαν το σπίτι τους και στη συνέχεια έφτιαξαν κι άλλους χώρους υποδοχής και φιλοξενίας επισκεπτών και το 2001 ξεκίνησε να λειτουργεί με το όνομα Έναγρον. Στο περιβάλλον καλλιεργούνται κηπευτικά χωρίς χημικά και φυτοφάρμακα, στους αμπελώνες συλλέγεται η σταφίδα για να κατασκευαστεί κρασί, ενώ υπάρχουν ελαιώνες, πορτοκαλεώνες και άλλα οπωροφόρα και καρποφόρα δέντρα καθώς και αυτοφυή αρωματικά φυτά. Οι άνθρωποι που τα φροντίζουν αγρότες, γεννημένοι και μεγαλωμένοι στη περιοχή και με πρακτικές που έρχονται από παλιά. Το εστιατόριο παρέχει υψηλού επιπέδου Κρητική παραδοσιακή γαστρονομία, αλλά δεν είναι μόνο εστιατόριο , αφού επιλογή των πρώτων υλών γίνεται με αυστηρά ποιοτικά κριτήρια, η προετοιμασία και παρασκευή των εδεσμάτων είναι ανοικτή και η συμμετοχή ελεύθερη που τις περισσότερες φορές μπροστά στις αναμμένες φωτιές καταλήγει σε μια καλή παρέα και ένα μάθημα παραδοσιακής μαγειρικής. Η φάρμα διαθέτει φραγκόκοτες, γαλοπούλες, πάπιες, χήνες, άλογα , πρόβατα και κατσίκες. Το αγρόκτημα Έναγρον βρίσκεται σε μια έκταση 30 στρεμμάτων όπου εκτός από τη φάρμα και τους αμπελώνες υπάρχουν 13 διαμερίσματα τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν από 2 μέχρι 6 άτομα και οι τιμές τους κυμαίνονται από 68€ - 102€ χωρίς πρωινό. Οι κατοικίες είναι διώροφες χτισμένες με παραδοσιακά υλικά κι έχουν βεράντα με εκπληκτική θέα. Τα δωμάτια διαθέτουν κεντρική θέρμανση, τζάκι, ευρύχωρο μπάνιο, πλήρως εξοπλισμένη κουζίνα, τηλέφωνο, πρόσβαση στο διαδίκτυο, χρηματοκιβώτιο και σεσουάρ. Κάθε δωμάτιο έχει διαφορετική διακόσμηση και το όνομα του είναι συνυφασμένο με την ιστορία της περιοχής. Υπάρχουν επίσης κάποιοι κοινόχρηστοι χώροι, ένα άνετο σαλόνι με τηλεόραση, βιβλιοθήκη, δισκοθήκη που προσφέρονται για κουβέντα και χαλάρωση δίπλα στο τζάκι το Χειμώνα και μια βεράντα με θέα στα βουνά και το ποτάμι. Υπάρχει κι ένα παραδοσιακό καφενείο που σερβίρει πολλών ειδών καφέ, σπιτικά ποτά ενώ διαθέτει κι επιτραπέζια παιχνίδια.

Δραστηριότητες:

Μπορείτε να συμμετέχετε στην προετοιμασία του φαγητού, από την συλλογή των πρώτων υλών μέχρι το τελικό μαγείρεμα. Έχετε επίσης τη δυνατότητα να μαζέψετε πορτοκάλια και λεμόνια, να ταΐσετε τα ζώα, να παρακολουθήσετε τη διαδικασία της τυροκομίας, να ζυμώσετε ψωμί και να το ψήσετε στον ξυλόφουρνο.

Εκτός αγροκτήματος μπορείτε να κάνετε βόλτα με ποδήλατα, να κάνετε ιππασία ή να περπατήσετε σε διάφορα μονοπάτια. Μπορείτε να επισκεφτείτε το εκκλησάκι των Άγιων Αποστόλων απ' όπου θα θαυμάσετε την πανοραμική θέα. Εναλλακτικά μπορείτε να επισκεφτείτε το χωριό Αξός που απέχει 1,5 χλμ. από το αγρόκτημα. Άλλα ορεινά χωριά στη γύρω περιοχή είναι το Βενί(4 χλμ.), τα Ζωνιανά(3,5 χλμ.), η Λειβάδα(3 χλμ.), τα Ανώγεια(7 χλμ.), τα Λειβάδια(7 χλμ.) και το Γαράζο(8 χλμ.) Ενδιαφέρον παρουσιάζει το Σπήλαιο του Σφεντόνη το οποίο βρίσκεται βορειοανατολικά του χωριού Ζωντανά, στη θέση Σκαφίδια στους βόρειους πρόποδες του Ψηλορείτη στα 630 μέτρα. Η Μονή Διοσκουρίου (4 χλμ.) και η Μονή της Χαλεπάς (2 χλμ.) αξίζουν να τις επισκεφτείτε αλλά ο δρόμος είναι αγροτικός οπότε θα χρειαστείτε όχημα 4x4.

Για την καλύτερα επαφή, γνωριμία και δράση στη φύση υπάρχουν έτοιμες πολλές προτάσεις και προγράμματα για όλους τους επισκέπτες είτε είναι μόνοι είτε σε ομάδες:

- Πεζοπορίες στη φύση σε χαραγμένα μονοπάτια.
- Διαδρομές με γαϊδουράκια.
- Συμμετοχή ή απλά παρακολούθηση γεωργικών εργασιών.
- Συμμετοχή ή παρακολούθηση κοινωνικών, πολιτιστικών, θρησκευτικών εκδηλώσεων, που γίνονται στα χωριά της περιοχής.
- Μαθήματα Κρητικής παραδοσιακής κουζίνας .
- Τυροκομική από τον συνεργάτη βοσκό, ζύμωμα και ψήσιμο ψωμιού στο ξυλόφουρνο.
- Τρύγος κρασί και ρακοκάζανο.
- Βοτανικός περίπατος, αναγνώριση και συλλογή βοτάνων που στην επιστροφή απολαμβάνουμε ένα θεσπέσιο ρόφημα από αυτά.
- Παρακολούθηση των άγριων πουλιών.
- Η απλά απόλαυση της φύσης με όλες τις αισθήσεις κάτω από τα δένδρα στους άνετους χώρους η στη πισίνα το καλοκαίρι.

5,3 Παραδοσιακός Οικισμός Βάμος στην Κρήτη

Το χωριό Βάμος βρίσκεται στο νομό Χανίων, στην δυτική πλευρά της Κρήτης. Η ιστορία του Βάμου πάει πολλούς αιώνες πίσω. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές οι πρώτοι κάτοικοί του ήταν Άραβες πειρατές γύρω στον 8ο αιώνα. Στη γενική απογραφή που πραγματοποιήθηκε από τους Ενετούς το 1573 ο Βάμος αναφέρεται ως «Βάμου» με 271 μόνιμους κατοίκους. Κατά τη διάρκεια της τουρκικής κυριαρχίας στην

Ελλάδα ο Βάμος ήταν το αρχηγείο του τουρκικού στρατού και το 1863 ένας πασάς με το όνομα Σάββας επέλεξε το Βάμο ως έδρα της επαρχίας Σφακιών. Οι άνθρωποι του Βάμου αποδείχθηκαν έντονα πατριώτες παλεύοντας να ελευθερωθούν από την Τουρκική κυριαρχία. Οι νικηφόρες μάχες του 1896 απάλλαξαν το Βάμο από τους Τούρκους. Την περίοδο που ο Βάμος ήταν η πρωτεύουσα των Σφακιών, γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη ως περιοχή. Αυτή η ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από τα πολυτελή σπίτια και τα δημόσια κτήρια με τα νεοκλασικά στοιχεία. Από αυτήν την περίοδο και μετά υπήρξε μια διάκριση μεταξύ των πολυτελών και μη πολυτελών σπιτιών, ένα γεγονός που υπογραμμίζει το οικονομικό επίπεδο της κοινωνίας και απεικονίζει την αντίθεση μεταξύ των πλουσίων που ζούσαν στα αποκαλούμενα «κονάκια» και των φτωχών που ζούσαν στα «καμαρόσπιτα» (σπίτια ενός δωματίου). Χτισμένα με τοπικά υλικά όπως πέτρα, ξύλο και χώμα, αυτά τα σπίτια εντυπωσιάζουν ακόμα με το αυθεντικό και παραδοσιακό τους χαρακτήρα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μέχρι το 19ο αιώνα η αρχιτεκτονική ήταν έντονα επηρεασμένη από την Ενετική κυριαρχία.

Ο Βάμος είναι ένα ημιορεινό χωριό, 200 μέτρα πάνω από τη στάθμη της θάλασσας, που περιβάλλεται από καλλιεργημένη και άγρια φύση, με 800 κατοίκους και πολύ καλή παροχή υπηρεσιών. Υπάρχουν σούπερ μάρκετ, αρτοποιείο, παντοπωλεία, internet καφέ, δικαστήριο, ταχυδρομείο, τράπεζα, αστυνομικό τμήμα, Κέντρο Υγείας, δύο βενζινάδικα. Η αρχιτεκτονική κληρονομιά είναι καλοδιατηρημένη και ο Βάμος είναι ένας από τους ελκυστικότερους παραδοσιακούς προορισμούς της περιοχής: ένας διατηρημένος παραδοσιακός πέτρινος δρόμος, η παλαιά γειτονιά, το παρεκκλήσι της Παρθένου Μαρίας (μνημείο του 13ου αιώνα), και το μοναστήρι Καρύδι (13^{ος} - 19ος), με το εκπληκτικό ελαιοτριβείο με τις 12 αψίδες.

Η εταιρία **Παραδοσιακό χωριό Βάμος** ιδρύθηκε με στόχο να προωθήσει την περιοχή, και να οργανώσει δραστηριότητες που θα έδιναν έμφαση στην εικόνα της ξεχασμένης Κρήτης - μια εικόνα πολύ διαφορετική από αυτή των πολυάσχολων τουριστικών θέρετρων. Η εταιρία Παραδοσιακό χωριό Βάμος αποφάσισε να ιδρύσει τις εγκαταστάσεις της στο παραδοσιακότερο μέρος του χωριού, «την παλιά γειτονιά» με τα πέτρινα σοκάκια, τα παλιά ερείπια, τις μυστικές γωνιές, και τα παραδοσιακά σπίτια, πάντα σε απόλυτη αρμονία με το φυσικό περιβάλλον και τους ντόπιους. Έτσι, τα παλιά ερείπια και τα κτίρια του 18ου, 19ου και 20ου αιώνα αναπαλαιώθηκαν και μεταμορφώθηκαν σε καλαίσθητους παραδοσιακούς ξενώνες. Ιστορικά κτίρια μεταμορφώθηκαν σε καφέ τέχνης, σε παραδοσιακό παντοπωλείο, και η ταβέρνα του χωριού, στην είσοδο της παλιάς γειτονιάς, σε κέντρο της κρητικής διατροφής. Ο Βάμος είναι ευρέως γνωστός ως παραδοσιακός προορισμός όπου κάποιος μπορεί να γνωρίσει την αυθεντική Κρήτη, να χαλαρώσει και, χωρίς οποιαδήποτε πίεση, να συνδυάσει τις διακοπές του με τις πολιτιστικές αναζητήσεις.

Δραστηριότητες στο Παραδοσιακό Χωριό Βάμος

- **Μαθήματα παραδοσιακής Κρητικής μαγειρικής**

Ένα μοναδικό μέρος με το όνομα «Φάμπρικα» στην καρδιά της παλαιάς γειτονιάς του Βάμου, «φιλοξενεί» τα μαθήματα μαγειρικής. Μαγειρεύετε, δοκιμάζετε και απολαμβάνετε τις κρητικές συνταγές

και παρασκευάζετε ιδιαίτερα νόστιμα τοπικά εδέσματα με την καθοδήγηση και τη βοήθεια της έμπειρης ντόπιας μαγειρίσσας σ' ένα παλιό ελαιοτριβείο του 1846 με ενετικές αψίδες και μεγάλες μυλόπετρες, θα σας εμπνεύσει για να περάσετε ένα τέλειο απόγευμα.

- **Πεζοπορίες**

Ο Βάμος, και γενικότερα η επαρχία του Αποκόρωνα, συνδυάζει πανέμορφα τοπία με καταπράσινους λόφους και παραδοσιακά χωριά, ψηλά βουνά και όμορφα φαράγγια. Εάν σας ενδιαφέρουν οι πεζοπορίες, η περιοχή μας προσφέρει πολλές επιλογές: πανέμορφα μεγάλα και μικρά φαράγγια, εύκολες και δύσκολες διαδρομές στη φύση, περίπατοι με ιστορικό και λαογραφικό ενδιαφέρον αλλά και περίπατοι κατάλληλοι για παιδιά. Η περιοχή γύρω από το Βάμο και τον Αποκόρωνα είναι ιδανικό μέρος για να το ανακαλύψετε με τα πόδια. Επιπλέον, η περιοχή είναι ενδιαφέρουσα για την τοπική αρχιτεκτονική της, Βυζαντινά μοναστήρια και εκκλησίες και τα έντονα λαογραφικά της στοιχεία.

Βάμος –Γαβαλοχώρι-Ντουλιανά:

μια εύκολη διαδρομή στη φύση, γεμάτη από τοπική ιστορία: Παλιά γειτονιά του Βάμου, μονοπάτι Βάμος - Γαβαλοχώρι με θέα τη θάλασσα, Βυζαντινά πηγάδια, Λαογραφικό Μουσείο και ο γυναικίος συνεταιρισμός Γαβαλοχωρίου, το μικρό φαράγγι που ένωνε τα χωριά τα παλιά χρόνια, το ξωκλήσι του Αγίου Ιωάννη χτισμένο μέσα σε μια σπηλιά. Η πεζοπορία τελειώνει στο γραφικό χωριό των Ντουλιανών, με νόστιμους τοπικούς μεζέδες και ενδιαφέρουσες ιστορίες και αφηγήσεις για το χωριό.

Κοντινά Φαράγγια

Φαράγγι Ίμβρος (34 χμ από το Βάμο, προς Χώρα Σφακίων)

Η είσοδος του φαραγγιού βρίσκεται στο χωριό Ίμβρος (780 μ. Υψόμετρο) και η έξοδος στο χωριό Κομιτάδες, κοντά στη Χώρα Σφακίων. Το μήκος του φαραγγιού είναι 7 χμ και η πεζοπορία είναι βαθιά και εύκολη, κατάλληλη ακόμα και για παιδιά. Το στενότερο σημείο του φαραγγιού είναι μόλις 2 μέτρα. Είναι ένα από τα λίγα φαράγγια τα οποία είναι προσβάσιμα ακόμα και τον χειμώνα (εκτός εάν βρέχει πολύ).

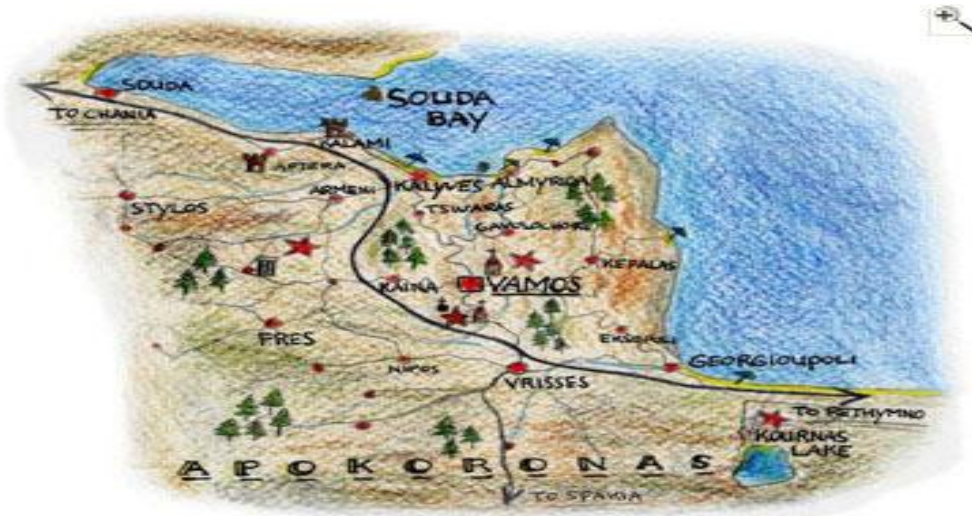
Φαράγγι Δίκταμος (25 χμ από το Βάμο, προς Καλύβες και Στύλο) Το φαράγγι αυτό αρχίζει στο χωριό Κατοχώρι και τελειώνει στο χωριό Φαράγγι (κοντά στο Στύλο) και είναι ένα από τα λίγα φαράγγια στην Κρήτη που δεν έχει προσανατολισμό Βορρά-Νότου. Είναι ένα πολύ όμορφο φαράγγι, κατάφυτο και σκιερό, με πολλά πλατάνια. Χρειάζεστε περίπου 3 ώρες για να διασχίσετε όλο το φαράγγι, 7 χμ, και σε κάποια σημεία θα χρειαστεί να σκαρφαλώσετε λίγο.

Φαράγγι Αράδενας (70 χμ από το Βάμο, προς Χώρα Σφακίων)

Το φαράγγι αυτό είναι πολύ εντυπωσιακό, με ψηλά τοιχώματα και μεγάλη ποικιλία φυτών. Δεν είναι ιδιαίτερα τουριστικό και στο τέλος του βρίσκεται η παραλία Μάρμαρα, η οποία δεν είναι προσβάσιμη με αυτοκίνητο. Ο μόνος τρόπος για να φτάσετε αυτή την παραλία είναι το μονοπάτι E4. Κοντά στο τέλος του φαραγγιού, ψηλά στα τοιχώματα, υπάρχει μια αποικία από όρνια.

Φαράγγι Σαμαριάς (65 χμ από το Βάμο)

Το φαράγγι της Σαμαριάς είναι το πιο γνωστό φαράγγι της Κρήτης και το πιο μεγάλο της Ευρώπης (16 χμ). Κάθε χρόνο το επισκέπτονται χιλιάδες άνθρωποι και γι' αυτό είναι, με διαφορά, η πιο περιζήτητη πεζοπορία. Το φαράγγι είναι μέρος του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς και είναι ανοιχτό στο κοινό από τις αρχές Μαΐου μέχρι τέλους Οκτωβρίου. Η είσοδος του φαραγγιού είναι στο Ξυλόσκαλο και η έξοδος στην πανέμορφη παραλία της Αγίας Ρούμελης.

- **Διαδρομές με αυτοκίνητο ή μηχανή στην περιοχή των Χανίων**

Βάμος - Κεφαλάς – Κόκκινο Χωριό – Γαβαλοχώρι – Δουλιανά – Βάμος, ασφαλτόδρομος, 28 χλμ. Μια διαδρομή μέσα από καλοδιατηρημένες παραδοσιακές γειτονιές που συνδυάζουν αρχιτεκτονική του μεσαίωνα, του 19ου αιώνα, και του σήμερα, εντυπωσιακά ξωκλήσια, παλιά σχολεία, πέρασμα από την καλλιεργημένη και άγρια φύση με θέα στο Κρητικό Πέλαγος και τα Λευκά Όρη, γνωρίστε τους ντόπιους στις πλατείες των χωριών.

Βάμος - Θέρισσο, ασφαλτόδρομος, 45/35 χλμ. (γυρισμός)

Μια όμορφη διαδρομή η οποία φτάνει σε ύψος 1000μ. με συναρπαστική θέα του κόλπου της Σούδας, περνά από τα φαράγγια Μαχαίροι, Δίκταμος, και Θέρισσος, δραματικές αλλαγές του τοπίου από άγριους λόφους σε πράσινα δάση, παλιά αγροτικά χωριά.

Βάμος - Γεωργιούπολη – Λίμνη Κουρνά – Πηγές Αργυρούπολης, 25 χλμ.

Μια διαδρομή κατά τη διάρκεια της οποίας απολαμβάνετε τα Λευκά Όρη στα δεξιά και τον κόλπο της Γεωργιούπολης στα αριστερά, για να φτάσετε στη λίμνη Κουρνά (μετά τη Γεωργιούπολη), όπου μπορείτε να απολαύσετε τη χλωρίδα και την πανίδα της λίμνης κάνοντας θαλάσσιο ποδήλατο και να οδηγήσετε ως την Αργυρούπολη μέσω του χωριού Κουρνάς, όπου θαυμάζετε την πλούσια πράσινη φύση και τους δροσερούς καταρράκτες.

Βάμος – Καλαμίτσι Αλεξάνδρου – Βρύσες Αλικάμπος – Βαφές – Τζιτζιφές-Φρές – Πεμόνια – Κάινα – Βάμος, ασφαλτόδρομος, 28 χλμ.

Μια εύκολη διαδρομή μέσω γραφικών χωριών και πράσινου δασικού δρόμου, στάση για γιαούρτι με μέλι κάτω από τα μεγάλα πλατάνια στις Βρύσες δίπλα στο ποτάμι, καλό φαγητό στο Βαφέ, Τζιτζιφέ, και Νίππος, και για τους φανατικούς του καλού Κρασιού δοκιμή κρασιών στον καλύτερο παραγωγό της περιοχής, τον Ντουράκη στον Αλικάμπο.

Βάμος – Ασκύφου – Χώρα Σφακίων – Ανώπολη, ασφαλτόδρομος 65 χλμ.

Δραματικές αλλαγές του τοπίου καθώς περνάτε τα Λευκά Όρη. Αφήνοντας πίσω το βορρά, οδηγείται στην πεδιάδα της Ασκύφου και απολαμβάνετε τη θέα του φαραγγιού Ίμβρος (βατό φαράγγι, 2 ½ ώρες περπάτημα) και του Λυβικού Πελάγους. Όταν φθάσετε στη Χώρα Σφακίων, ένα μικρό χωριό με ταβέρνες, πάρτε το δρόμο προς τα δυτικά, στο γραφικό χωριό Ανώπολη.

- **Επισκέψεις σε τοπικές παραγωγές**

Ψωμί, Τυρί & Κρητικός μεζές

Πρώτα μπορεί κανείς να επισκεφτεί το τυροκομείο των αδελφών Μανούσος και Σήφης, το οποίο είναι το πιο αυθεντικό της περιοχής. Όλα τα προϊόντα είναι χειροποίητα με την παλιά παραδοσιακή τεχνική με το

καζάνι και το τζάκι, χωρίς καθόλου μηχανήματα. Διαθέσιμο από το Νοέμβριο μέχρι τον Μάιο. Η παρασκευή ψωμιού γίνεται στην ταβέρνα του Μανώλη, η οποία βρίσκεται σε μια πανέμορφη ορεινή τοποθεσία. Ο Μανώλης και η Κατερίνα θα βοηθήσουν να φτιαχτεί τη ζύμη, να ζυμωθεί και να πλαστεί το ψωμί, το οποίο κατόπιν ψήνεται στον ξυλόφουρνο. Στο τέλος ο καθένας απολαμβάνει το ψωμί που έφτιαξε, μαζί με νόστιμους τοπικούς μεζέδες, φτιαγμένους από αγνά προϊόντα που καλλιεργεί ο ίδιος ο Μανώλης και η οικογένεια του.

Οίνος & Ελαιόλαδο

Πρώτα επίσκεψη στο ελαιοτριβείο, όπου ειδικοί θα δείξουν όλη την διαδικασία παραγωγής, θα δοκιμάσετε την γεύση του και θα μάθετε όλα τα μυστικά του φημισμένου Κρητικού παρθένου ελαιόλαδου. Στη συνέχεια επίσκεψη στο γνωστό οινοποιείο της περιοχής, όπου ο Αντρέας ή ο γιος του, οι οποίοι μοιράζονται το ίδιο πάθος για το κρασί και την παραγωγή του, θα σας ξεναγήσουν. Μετά την ξενάγηση θα δοκιμάσετε διαφορετικές ποικιλίες Κρητικών κρασιών (συνοδευμένες από τοπικό μεζέ), καθώς ο πατέρας και ο γιος απαντάνε σε όλες τις ερωτήσεις σας.

- **Συγκομιδή & Παραγωγή**

Παραγωγή Κρασιού - Σεπτέμβριος

Στο τέλος του Αυγούστου και μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου οι κάτοικοι του Βάμου ασχολούνται με το μάζεμα των σταφυλιών και την παρασκευή του κρασιού τους. Οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν στη συγκομιδή σταφυλιών στους αμπελώνες και έπειτα στο πιεστήριο (πατητήρι) σταφυλιών για την παρασκευή κρασιού. Επίσης θα είναι σε θέση να δουν την προετοιμασία των παραδοσιακών πιάτων που γίνονται χρησιμοποιώντας κρασί και μούστο.

Παραγωγή Ρακής (τσικουδιά) - Οκτώβριος

Ο Οκτώβριος είναι επίσης ο μήνας της παραγωγής ρακής (συνήθως πραγματοποιείται 10 - 40 ημέρες μετά τη συλλογή των σταφυλιών) η οποία είναι μια ενδιαφέρουσα διαδικασία. Οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφτούν τα τοπικά «ρακοκάζανα» - τα μέρη όπου παράγεται η ρακή - και να απολαύσουν όχι μόνο τη διαδικασία αλλά και τις διάφορες γιορτές που συμβαίνουν πάντα αυτήν την εποχή. Όμως να είστε προσεκτικοί με την κατανάλωση ρακής!

Συγκομιδή Ελιάς - Νοέμβριος και Δεκέμβριος

Από το τέλος Νοεμβρίου μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου πραγματοποιείται η συγκομιδή ελιάς. Οι επισκέπτες μπορούν να πάνε στα αγροκτήματα νωρίς το πρωί και να βοηθήσουν στο μάζεμα των ελιών πριν απολαύσουν ένα ελαφρύ γεύμα με τους ντόπιους κάτω από τις ελιές.

Συγκομιδή πορτοκαλιών – Δεκέμβριο μέχρι Μάιο

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να συνδυαστεί με το μάθημα μαγειρικής

Η συγκομιδή πορτοκαλιών είναι πολύ εύκολη διαδικασία. Επιπλέον βρίσκεστε στην εξοχή, στην καρδιά του πορτοκαλεώνα, μέσα στα αρώματα και στα χρώματα της φύσης. Η ώρα εκκίνησης και η διάρκεια εξαρτώνται από τη διάθεση της παρέας.

Μάζεμα άγριων χόρτων – Δεκέμβριο μέχρι Απρίλη

Μάθημα αναγνώρισης και μαζέματος διαφόρων ποικιλιών άγριων χόρτων και βοτάνων.

- **Καλλιτεχνικές εκθέσεις στο Βάμο**

Ο πολιτισμός βρίσκεται πολύ ψηλά στο σύστημα αξιών της ΒΑΜΟΣ Traditional Village. Πιστεύουμε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός στον οποίο δραστηριοποιούμαστε πρέπει να αναδεικνύει, εκτός τω άλλων, και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της περιοχής αλλά και να δίνει την ευκαιρία σε άλλους να έρχονται σε επαφή με τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία.

5,4 Η Μηλιά στο Νομό Χανίων

Ένας αυθεντικός ορεινός οικισμός, για την ακρίβεια 12 πέτρινα αυθεντικά κρητικά σπίτια έχουν μετατραπεί σε μια οικοτουριστική μονάδα και που μοιάζει να έχει ξεφυτρώσει από την Κρητική γη στην Επαρχία Κισσάμου του Νομού Χανίων. Ο οικισμός βρίσκεται σε μια εξαιρετική εξοχική τοποθεσία, ανάμεσα σε πλατάνια, καστανιές, κουμαριές, βράχια που θαρρείς πως θέλουν να πιάσουν ουρανό και γενικά μία φύση που συναρπάζει με την μοναδική ποικιλία της. Ο οικισμός χτίστηκε περίπου το 1650 άγνωστο από ποιους και στη συνέχεια ερημώθηκε εξαιτίας κάποιου λοιμού. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσαν καταφύγιο κάποιων οικογενειών κυνηγημένων από τους Γερμανούς. Κατόπιν έμειναν έρμια του χρόνου μέχρι το 1982 όπου ξεκίνησε η αναστήλωση. Στην ιδιωτική πρωτοβουλία του Ιάκωβου Τσουρουνάκη και του Γιώργου Μακράκη υπήρξε αρωγός το Κοινωνικό Πρόγραμμα INTERREG I. Το 1990 κατάφεραν να εντάξουν την ιδέα προς χρηματοδότηση στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Interreg και να ξεκινήσουν την ανακαίνιση η οποία κράτησε κυρίως 3 χρόνια. Κάτω από τον έλεγχο του Οργανισμού Ανάπτυξης Δυτικής Κρήτης αναστηλώθηκαν τα 12 ήδη υπάρχοντα πέτρινα σπίτια και δημιουργήθηκαν καλλιέργειες με οπωροφόρα δέντρα, ελαιώνες, λαχανόκηποι και 1 δάσος με καστανιές που συνεχώς μεγαλώνει με τη φύτευση νέων δέντρων. Η φιλοσοφία του «πίσω στα βασικά» έχει βρει εδώ τον απόλυτο πρεσβευτή της.

Η Μηλιά επιλέχτηκε ανάμεσα στα 50 καλύτερα Resort οικολογικού χαρακτήρα στον κόσμο, από το National Geographic adventure magazine.

Εξοχικά σπίτια

Περιγράφονται έτσι διότι υπάρχει η δυνατότητα να διανυκτερεύσετε σε ένα από τα σπίτια και να δειπνήσετε στο εστιατόριο του οικισμού. Κατά τα άλλα δεν υπάρχει καθόλου η αίσθηση ότι βρίσκεστε σε ένα ξενοδοχείο αλλά ότι φιλοξενείστε στο σπίτι ενός μικρού οικισμού στην καρδιά του βουνού. Μερικά από τα σπίτια έχουν για τοίχο ένα κομμάτι βράχο. Η αισθητική τους είναι λιτή και πλησιάζει το χωριάτικο ρουστίκ. Πολλά από τα έπιπλα που διακοσμούν το εσωτερικό τους είναι ανακαινισμένα. Όλα τα δωμάτια διαθέτουν ζεστό νερό, φωτισμό για τις βασικές ανάγκες και για διάβασμα,, ζεστά κλινοσκεπάσματα, ορθοπεδικά – οικολογικά στρώματα, θέρμανση για τον χειμώνα, αυλή η μπαλκόνι, αιώρες για το καλοκαίρι και ξαπλώστρες ηλιοθεραπείας. Το πρωινό σερβίρεται σε μπουφέ και είναι πλούσιο με πολλές διαφορετικές μαρμελάδες που φτιάχνουμε, μέλι ντόπιο, ζυμωτό ψωμί, γραβιέρα, φρούτα, γλυκά και πολλά άλλα και ανάλογα την εποχή διαφοροποιείται και εμπλουτίζεται με εποχιακά προϊόντα. Η κουζίνα είναι τόσο ταπεινή έτσι ώστε να αγγίζει τα όρια του gourmet. Η Κρητική κουζίνα θεωρείται δικαίως μία από τις πιο υγιεινές και νόστιμες στον κόσμο. Στηρίζεται αποκλειστικά στα φρέσκα και ποιοτικά προϊόντα που παράγει ο τόπος και στην γαστρονομική κουλτούρα των Κρητικών

όπου μέσα στους αιώνες έχει εμπλουτιστεί ακόμη και από τους κατακτητές της Κρήτης. Τυροκομικά, παξιμάδια, ελιές, όσπρια, πολλά φρέσκα λαχανικά, πολλά άγρια χόρτα, κρεατικά από ζώα ελεύθερης βοσκής, φρέσκα ψάρια, φρούτα και φυσικά εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο είναι τα βασικά στοιχεία αυτής της κουζίνας. Ο τρόπος μαγειρέματος είναι κυρίως η κατσαρόλα και ο ξυλόφουρνος και ελάχιστα η ψησταριά με το κάρβουνο. Δεν υπάρχουν περίεργες και ευφάνταστες συνταγές αλλά σίγουρα θα εντυφλήσετε στο τι σημαίνει άριστη πρώτη ύλη. Το κρασί και αυτό ντόπιο αλλά και ετικέτες από πολύ αξιόλογους ντόπιους παραγωγούς.

Περιβάλλον

Η Μηλιά εγκαταλείφθηκε οριστικά το 1948. Από εκείνη ουσιαστικά την στιγμή άρχισε με γοργούς ρυθμούς η υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ελεύθερο κυνήγι, ανεξέλεγκτη βοσκή, πυρκαγιές, παράνομη υλοτομία ήταν μερικά από τα δεινά. Όταν το 1982 πάρθηκε η απόφαση της αρχής μίας επιχείρησης που θα σεβόταν το περιβάλλον τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα. Αρχικά περιφράχτηκε η περιοχή, απαγορεύτηκε με δικαστική απόφαση το κυνήγι, απαγορεύτηκε η δίχως όρια βοσκή, άρχισαν σταδιακά να καλλιεργούνται τα πεζούλια με λαχανικά βιολογικά, αναδασώσεις με πολλά και διαφορετικά είδη, η δημιουργία καινούριων πεζουλιών στην απότομη πλαγιά του βουνού για να συγκρατηθεί το έδαφος από την διάβρωση. Δημιουργήθηκε στα καίρια σημεία, περιμετρικά του οικισμού, ζώνη πυρόσβεσης. Ορισμένος αριθμός από κατοικίδια όπως αιγοπρόβατα, κοτόπουλα, χοιρινά, αγελάδες βόσκουν σε διαφορετικές περιοχές ανά εποχή, ολοκληρώνοντας την εικόνα του οικοσυστήματος της Μηλιάς. Οι πλαγιές με τα δύο διαφορετικά πετρώματα της Μηλιάς (ασβεστολιθικά και σχιστολιθικά) προστατεύτηκαν και αναδασώθηκαν και έτσι σήμερα είμαστε πολύ χαρούμενοι για την περιβαλλοντική εικόνα. Στις καλλιέργειες εφαρμόζονται βιολογικές μέθοδοι. Παράγεται κοπριά από τα ζώα για φυσική λίπανση στον κήπο και τα δέντρα. Τα σπίτια ανακαινίσθηκαν αποκλειστικά με ντόπια υλικά και έτσι η οικολογική επιβάρυνση κατά την διάρκεια της κατασκευής που κράτησε κυρίως τρία χρόνια ήταν σχεδόν μηδενική. Ότι προϋπήρχε παρέμεινε στην θέση του, δεν έγινε καμία εκχωμάτωση η μπάζωμα για να συντομεύει χρονικά η κατασκευή. Από την αρχή χρησιμοποιούνται ανανεώσιμες πηγές ενέργειας με έμφαση στην ηλιακή και σήμερα υπάρχει αποκλειστικά καθαρή ενέργεια. Τα απόβλητα των δωματίων και του εστιατορίου φιλτράρονται με φυσικό τρόπο και παρέχουν ποτιστικό νερό σε πολλά δέντρα. Πολλά από τα υλικά επαναχρησιμοποιούνται και τα υπόλοιπα πηγαίνουν στην ανακύκλωση. Η κουζίνα χρησιμοποιεί μόνο ντόπια υλικά από ίδια παραγωγή η από ντόπιους καλλιεργητές, μαγειρεύει σε ξυλόφουρνο και με φυσικό αέριο. Δεν χρησιμοποιούνται χλώριο και χημικά καθαριστικά μόνο υλικά φιλικά προς το περιβάλλον. Προτρέπονται οι επισκέπτες να διαχειρίζονται με προσοχή την ενέργεια και το νερό καθώς και να στηρίζουν την τοπική κοινωνία αγοράζοντας κατά την διάρκεια της διαμονής τους τοπικά προϊόντα.

Δραστηριότητες

Περιπατητικές Δραστηριότητες(Απαραίτητα αξεσουάρ η αντηλιακή κρέμα, τα μακριά παντελόνια, παπούτσια άνετα κατά προτίμηση ορειβατικά, ελαφρύ μπλουζάκι, παγούρι με νερό, κινητό τηλέφωνο αν υπάρχει.)

- Διάσχιση φαραγγιού Πολυρρήνιας 4 ώρες
- Διάσχιση Τοπολιανού φαραγγιού, 3 ώρες
- Διάσχιση Δελιανού φαραγγιού, 1,5 ώρα περπάτημα και 30 λεπτά οδήγηση(26 χλμ.) μέχρι να φτάσετε στην είσοδο.
- Μονοπάτια εντός Μηλιάς μέχρι 2 ώρες. Για αυτό υπάρχει ένας χάρτης σε κάθε δωμάτιο αλλά αν έχετε απορίες ρωτήστε μας.

Διαδρομές με αυτοκίνητο

- **Ελαφονήσι**, 30 χλμ. (45 λεπτά με αυτοκίνητο). Αν περάσετε απέναντι στο νησί, μπορείτε να περπατήσετε ως εκεί μέσα από την θάλασσα μιας και τα νερά είναι ρηχά, θα βρείτε πολλή ησυχία. Οπωσδήποτε να κρατάτε καπέλο και αντηλιακή κρέμα.
- **Κεδρόδασος** για κολύμπι, 30χλμ., 45 λεπτά οδήγησης και 15 λεπτά περπάτημα μέχρι την παραλία.
- **Παλαιόχωρα** με παραλίες όπως το Γιαλισκάρι, την Παχιά άμμο, την Κουντούρα (34 χλμ) 50 λεπτά.
- **Σούγια**. 48 χλμ. 1 & 20 λεπτά. Από εκεί μπορείτε επίσης να επισκεφτείτε τα ερείπια της **Αρχαίας πόλης της Λισσού**, πεζοπορία 40 λεπτών.
- **Φαλάσαρνα** 38 χλμ. 55 λεπτά. Εξαιρετική παραλία και αρχαιολογικός χώρος.
- **Ο Μπάλος** με απόσταση 38 χλμ. 1 ώρα. Μετά ακολουθείτε το μονοπάτι για περίπου 40 λεπτά μέχρι την λιμνοθάλασσα. Μπορείτε επίσης να πάτε και με το καραβάκι καθημερινά από το λιμάνι του Καστελλίου.
- Η παραλία στο **Σφηνάρι**, 55 λεπτά 37 χλμ., με πολύ καλές ψαροταβέρνες. Δεν είναι κατάλληλη όταν φυσάει πολύ.
- **Η βραχώδη Παραλία στον Ραβδούχα** αν σας αρέσει η ησυχία, και το φρέσκο ψάρι σε 32 χλμ., 45 λεπτά.
- Επίσκεψη στην **Ροτόντα Επισκοπής**. Ένα από τα ελάχιστα δείγματα ροτόντας στην Ελλάδα.
- Γνωριμία με την παραγωγή Βιολογικού ελαιολάδου από την Βιοlea στον **Άστρικα Κισσάμου** 27χλμ. 35 λεπτά. Κατόπιν συνεννοήσεως.
- Γνωριμία με το κρητικό κρασί από τα οινοποιεία Μανουσάκη, και Ντουράκη κατόπιν συνεννοήσεως.
- Στα **Χανιά** για λίγη κοσμοπολίτικη ζωή στο Ενετικό Λιμάνι, για κοντινές βόλτες στα Μοναστήρια του Ακρωτηρίου, η στο Θέρισσο και την Ζούρβα για καλό φαγητό και πανέμορφα τοπία.

Ζύμωμα ψωμιού κάθε δύο ημέρες .

Μάθημα μαγειρικής κάθε Δευτέρα από 11:00 – 15:30 κόστος ανά άτομο €80 συμπεριλαμβανομένου μεσημεριανού γεύματος (μενού 5 πιάτων και εμφιαλωμένο κρασί).

Περιήγηση και ξενάγηση στην Μηλιά από έναν από τους ιδιοκτήτες κάθε Παρασκευή 17:00 – 18:30. Δωρεάν. Γλώσσα Αγγλικά - Ελληνικά

Μάθημα Ζωγραφικής κάθε Δευτέρα και Πέμπτη με τον Hans και την Ines στα Γερμανικά και Αγγλικά. Ιδιαίτερο μάθημα ζωγραφικής, 5 ώρες €60. Σε γκρουπ από 5 άτομα και πάνω, 25€ ανά άτομο. Τα μαθήματα διαρκούν 5 ώρες με διάλειμα δύο ωρών ενδιάμεσα.

10:00 – 13:00

13:00 - 15:00 διάλειμα

15:00 - 17:00

Χρήσιμες Ημερόμηνιες, Τοπικά πανηγύρια και παραδοσιακές ασχολίες

Πανηγύρι Παναγίας - Κεντρική Εκκλησία Βλάτους - 08.09

Πανηγύρι Αγίου Γεωργίου - Κάτω Μηλιά - 08.05

Πανηγύρι Αγίου Κωνσταντίνου - Βλάτος - 21.05

Γιορτή κάστανου – τελευταίο Σαββατοκύριακο του Οκτωβρίου.

Τρύγος, Πάτημα σταφυλιών μεταξύ 20.09 – 10.10

Παραγωγή τσικουδιάς - 15 - 30.11

Μάζεμα ελιάς - 15.12 - 15.02

Κλάδεμα ελιάς 15.01 – 15.02

Τυροκομία - 30.04 - 30.07

5,5 Το παραδοσιακό Κρητικό χωριό ΑΡΟΛΙΘΟΣ

Το παραδοσιακό Κρητικό χωριό ΑΡΟΛΙΘΟΣ ως όνομα προήλθε από το κρητικό λεξιλόγιο και τα δύο συστατικά του είναι ο λίθος και η ροή . Αρόλιθος είναι η φυσική λακκούβα του βράχου που συγκεντρώνει το νερό της βροχής . Ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ αποτελεί την μοναδική τουριστική επιχείρηση που έχει μορφή παραδοσιακού κρητικού χωριού . Ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ βρίσκεται λίγο έξω από το Ηράκλειο και είναι κτισμένος στην πλαγιά ενός βουνού . Μέσα στο άγριο κρητικό τοπίο είναι ένα στολίδι στο χάρτη της κρητικής φύσης , προκαλώντας στους γηραιότερους αναμνήσεις από τον τρόπο της ζωής τους και προβάλλοντας στους νεώτερους την απλότητα και την ομορφιά του παρελθόντος . Ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ είναι οικογενειακή επιχείρηση που ξεκίνησε την δημιουργία του παραδοσιακού χωριού , στις αρχές της δεκαετίας του 80. Η περιοχή όπου δημιουργήθηκε αρχικά ήταν βοσκότοπος . Πιο αναλυτικά στην περιοχή που σήμερα υπάρχει η μεγάλη πλατεία του χωριού (στο Φαζό Χαράκι) γινόταν σπορά βίκου και άλλα σιτηρών για τροφή των προβάτων . Το χαράκι εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα στην μεγάλη πλατεία του ΑΡΟΛΙΘΟΥ . Την άνοιξη του 1985 θεμελιώθηκαν οι εγκαταστάσεις ενώ δύο χρόνια πριν ο κος Σαλούστρος που είναι ο δημιουργός του ΑΡΟΛΙΘΟΥ κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια να συγκεντρώσει από διάφορα χωριά της Κρήτης όλα τα παραδοσιακά αντικείμενα που σήμερα διακοσμούν το εσωτερικό των σπιτιών και διάφορα υλικά όπως πελέκια και πέτρες για την εξωτερική επένδυση των κτιρίων . Το 1988 έγιναν τα εγκαίνια του χωριού και από τότε μέχρι σήμερα , ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ λειτουργεί με σεβασμό προς την Κρητική παράδοση και με διάθεση προσαρμογής στις εξελίξεις και τις ανάγκες της εποχής . Σήμερα ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ ανήκει στην οικογένεια του Γιώργη και της Μαρίκας Σαλούστρου και είναι ένα πρότυπο συγκρότημα που αποτέλεσε έμπνευση για πολλές άλλες επιχειρήσεις να ακολουθήσουν αυτό το παράδειγμα .

Στόχος της λειτουργία του ΑΡΟΛΙΘΟΥ είναι η προβολή της κρητικής παράδοσης , των ηθών και των εθίμων του τόπου , της αρχιτεκτονικής και των αξιών του κρητικού λαού , μέσα από ένα έργο το οποίο θα μείνει ζωντανό στο χρόνο . Ο στόχος αυτός χωρίζεται στους παρακάτω υποστόχους :

- Η συγκέντρωση , η συντήρηση και η προβολή των τοπικών λαογραφικών στοιχείων .

- Η υποστήριξη και η διατήρηση των τοπικών και χειρονακτικών τεχνών καθώς επίσης και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων από διάφορους .
- Η διατήρηση εθίμων και η μετάδοσή τους σε νεότερες γενιές όπως ο κλήδονας , έθιμα γάμου , γιορτή του Πάσχα .
- Η φιλοξενία του ημεδαπού αλλά και αλλοδαπού τουρίστα ο οποίος θέλει να παρακολουθήσει αλλά και να μάθει τις τέχνες ή ακόμα και να έρθει σε επαφή με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής .
- Η διατήρηση της κρητικής κουζίνας η προώθηση τοπικών εδεσμάτων .
- Η διοργάνωση εκδηλώσεων για την παρουσίαση της δημιουργικής δουλειάς διαφόρων καλλιτεχνών . Για παράδειγμα εκθέσεις ζωγραφικής , γλυπτικής , μουσικές βραδιές .
- Η διοργάνωση εκδηλώσεων με ευρύτερο κοινωνικό χαρακτήρα όπως για παράδειγμα τελετές γάμων και βαπτίσεων .

Σύμφωνα με τα παραπάνω , ο ΑΡΟΛΙΘΟΣ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα τουριστικό συγκρότημα το οποίο περιλαμβάνει :

- Ξενοδοχείο

Τα δωμάτια του ξενοδοχείου στον Αρόλιθο χωρίζονται σε μικρές γειτονιές και βρίσκονται διασκορπισμένα μέσα σε όλο το χώρο . Εσωτερικά το καθένα διαθέτει ιδιωτικό μπάνιο , ψυγείο , τηλεόραση και κλιματιστικό . Τα χειμερινά δωμάτια επίσης διαθέτουν τζάκι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί . Τα περισσότερα από αυτά έχουν μπαλκόνια ή αυλές όπου οι φιλοξενούμενοι μπορούν να απολαύσουν τη θέα προς τους κήπους ή προς τους γύρω λόφους .

- Εστιατόριο Εκδηλώσεων

Το εστιατόριο στον Αρόλιθο διαθέτει την μεγάλη εσωτερική αίθουσα για τον χειμώνα μέχρι την στιγμή που ο καιρός θα επιτρέψει την χρήση της πλατείας . Η χωρητικότητά του είναι για 300 άτομα και χωρίζεται σε τρία διαζώματα . Κατά κύριο λόγο λειτουργεί ως εστιατόριο στο οποίο διοργανώνονται μουσικοχορευτικές βραδιές, εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα , εκδηλώσεις εταιρειών , επίσημα δείπνα VIPs κτλ . Η ίδια αίθουσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την διοργάνωση καλλιτεχνικών εκθέσεων , προβολή εταιρειών και των προϊόντων τους , εκδηλώσεις συλλόγων και άλλων φορέων . Κατά την καλοκαιρινή περίοδο οι εκδηλώσεις αυτές λαμβάνουν χώρα στην μεγάλη πλατεία του χωριού η οποία έχει χωρητικότητα 1500 ατόμων . Η πλατεία είναι καλυμμένη από τον φυσικό ίσκιο των δέντρων . Στον ίδιο χώρο επίσης υπάρχει η εκκλησία της Αναλήψεως του Κυρίου η οποία εορτάζει σαράντα ημέρες μετά το Πάσχα . Κατά την ημέρα της εορτής της γίνεται πανηγύρι στο χωριό . Στον χώρο αυτό είναι δυνατόν να φιλοξενηθούν επίσης κοινωνικές εκδηλώσεις στις οποίες προσδίδεται παραδοσιακός χαρακτήρας με την αναβίωση των παραδοσιακών γάμων και βαπτίσεων . Επιπλέον ο Αρόλιθος είναι κατάλληλος προορισμός και για τον συνεδριακό τουρισμό , αφού συνδυάζει τις άρτιες εγκαταστάσεις με την παράδοση .

- Ταβέρνα
- Καφενείο

Το καφενείο , στην καρδιά του Αρόλιθου , είναι παραδοσιακής μορφής το οποίο έχει τους δικούς του θαμώνες . Προσφέρει ρακή , γλυκά του κουταλιού , καφέδες και ροφήματα . Επίσης το καλοκαίρι στην μικρή του πλατεία ο επισκέπτης μας μπορεί να ξαποστάσει και να απολαύσει την ρακή του με μεζεδάκια και ποικιλίες .

- Καφετέρια

Η καφετέρια στον Αρόλιθο βρίσκεται σε προνομιούχο σημείο , λόγω της πανοραμικής θέας που διαθέτει . Πολύ κοντά στην πλατεία της Μεγάλης Ταβέρνας και ακριβώς πάνω από την Μικρή ταβέρνα αποτελεί στέκι για τους λάτρεις της θέας . Στον χώρο αυτό προσφέρονται καφέδες , ροφήματα και αλκοολούχα ποτά .

- Μουσείο Αγροτικής Ιστορίας & Λαϊκής Τέχνης

Εντός του παραδοσιακού οικισμού ΑΡΟΛΙΘΟΣ λειτουργεί μουσείο αγροτικής ιστορίας και λαϊκής τέχνης , αποτελώντας ένα ακόμα σημαντικό κομμάτι στο πολιτισμικό ψηφιδωτό του ΑΡΟΛΙΘΟΥ . Το μουσείο δημιουργήθηκε στη διετία 1997-1999. Εμπνευστής και ιδρυτής του έργου είναι ο ιδιοκτήτης του παραδοσιακού χωριού ΑΡΟΛΙΘΟΣ. Σημαντική ήταν η βοήθεια των αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του τοπικού φορέα ανάπτυξης Τεμένους Ηρακλείου . Τα αντικείμενα τα οποία εκθέτονται στο χώρο του μουσείου αποτελούν τη προσωπική συλλογή του Κου Σαλούστρου . Ο ίδιος με μεγάλο κόπο και μεράκι κατάφερε να συγκεντρώσει όλα αυτά τα πολύτιμα στοιχεία που αναδεικνύουν τον κρητικό πολιτισμό παρουσιάζοντας τα στο ευρύ κοινό , με σκοπό την πνευματική και ιστορική κατάρτιση του . Από χωριό σε χωριό , από παλαιοπωλείο σε παλαιοπωλείο , από σπίτι σε σπίτι συνέλλεξε κομμάτι κομμάτι όλα όσα μπορεί κάποιος να θαυμάσει και να γνωρίσει στο γραφικό μουσείο του ΑΡΟΛΙΘΟΥ . Το μουσείο αγροτικής ιστορίας και λαϊκής τέχνης έχει σαν στόχο , να διατηρήσει στους κόλπους του καλά προφυλαγμένη την παράδοση και το πολιτισμό της Κρήτης . Έτσι , ορίζεται ένα σημείο αναφοράς για τη νεολαία με αποτέλεσμα να γνωρίσουν τις ρίζες τους , να εξοικειωθούν με την παράδοση αλλά και να αποφευχθούν φαινόμενα αλλοτρίωσης και εκφυλισμού . Μαθαίνοντας κανείς για τους προγόνους του , δημιουργεί ένα υπόβαθρο στο οποίο μπορεί να κτίσει το μέλλον του και να διαπρέψει . Επίσης , το μουσείο συμβάλλει σημαντικά στην προβολή του νησιού και του πολιτισμού του , αφού έχει παρατηρηθεί συνεχόμενος αριθμός επισκεπτών , ειδικά από το εξωτερικό . Συνολικά , το μουσείο αποτελείται από τέσσερα διαφορετικά μέρη , με το καθένα να έχει τα δικά του ξεχωριστά χαρακτηριστικά και τη δική του ομορφιά . Στο πρώτο μέρος , μπορεί κανείς να δει βιτρίνες με έργα κρητικής χειροτεχνίας ενώ στο δεύτερο μέρος , ο επισκέπτης εκθέτονται παραδοσιακά είδη ενός κρητικού σπιτιού . Στο τελευταίο μέρος , παρουσιάζεται η απλότητα των αγροτικών επαγγελμάτων , η ευρεσιτεχνία των αγροτών και η λιτότητα που υιοθετούσαν σαν τρόπο ζωής . Τέλος , τα εξωτερικά μέρη του μουσείου αποτελούνται από το μιτάτο ή σπίτι των βοσκών το οποίο το χρησιμοποιούσαν για να τυροκομούν , ενώ δίπλα υπάρχει η μάντρα όπου οι βοσκοί αρμέγουν τα πρόβατα τους . Η κρήνη του χωριού ήταν απαραίτητη προϋπόθεση στα χωριά προκειμένου οι κάτοικοι του να μπορούν να προμηθεύονται πόσιμο νερό . Η κρήνη ήταν ένας τόπος συνάντησης για τις νέες κοπέλες του χωριού που πήγαιναν με τις στάμνες τους για νερό . Ακόμη , υπήρχε το ρακοκάζανο , χώρος επεξεργασίας των στράφυλλων για τη παραγωγή της ρακής . Το αλώνι είναι το τελευταίο μέρος των εξωτερικών τμημάτων του μουσείου αγροτικής ζωής και λαϊκής τέχνης . Στα πλαίσια της αναβίωσης του παραδοσιακού τρόπου ζωής και με την βοήθεια των μουσειακών υποδομών που περιγράφηκαν , διεξάγονται αρκετά εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία μπορούν να συμμετέχουν σχολεία , σύλλογοι , ομάδες ή τουρίστες και ντόπιοι που επιθυμούν να γνωρίσουν από κοντά την καθημερινότητα της παραδοσιακής οικογένειας .

- Παραδοσιακά Σπίτια

Ένα αξιοσημείωτο κομμάτι των λαογραφικών τμημάτων του Αρόλιθου είναι τα δύο παραδοσιακά σπίτια τα οποία αναπαριστούν αγροτικές κατοικίες του 19 ου αιώνα . Η αρχιτεκτονική και η διακόσμηση τους παραπέμπουν σε σπίτια που θα μπορούσε να συναντήσει κανείς σε ορεινές περιοχές της Κρήτης . Στο πρώτο σπίτι διαφαίνονται τα βασικά χαρακτηριστικά ενός αγροτικού σπιτιού. Πετρόχτιστο , με δύο κάμερες οι οποίες νοητά χωρίζονται σε επιμέρους δωμάτια και την κουζίνα. Δίπλα υπάρχει το πατητήρι που γίνεται και κρεβάτι , ο οντάς για τα παιδιά , το κατώγι , και η φάτνη για τα ζώα . Στο σπίτι υπάρχει το τζάκι , ο σταμνοστάτης , τα πιθάκια του λαδιού και των σιτηρών , οι κασέλες για τα προικιά , τα αγροτικά εργαλεία και άλλα αντικείμενα που διακοσμούν το χώρο . Το άλλο σπίτι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η κατοικία του προύχοντα του χωριού . Οι τοίχοι

του είναι σοβαντισμένοι , δεν υπάρχει καθόλου εντός του σπιτιού γωνία για τα ζώα ή αποθήκη .Το κρεβάτι είναι ξύλινο ενώ δεσπόζουν χαρακτηριστικές φωτογραφίες και λινά υφάσματα διακοσμώντας στους τοίχους , σημάδι αρχοντιάς και καλαισθησίας . Χαρακτηριστικό γνώρισμα της αρχιτεκτονικής των σπιτιών είναι η καμάρα στο μέσο του σπιτιού που οριοθετεί το πόρτεγο από την κρεβατοκάμαρα και την κουζίνα . Το πόρτεγο παραπέμπει στο αντίστοιχο σημερινό σαλόνι . Τα δύο αυτά σπίτια χρησιμοποιούνται από το Μουσείο ως χώροι επισκέψιμοι , εκθεσιακοί αλλά επίσης και ως αίθουσες εφαρμογής βιωματικών δραστηριοτήτων .

- Εργαστήριο Ζωγραφικής

Το εργαστήριο ζωγραφικής αποτελεί , επίσης , ένα ζωντανό χώρο έκφρασης όπου η ζωγράφος δημιουργεί αιογραφίες και πίνακες , με έμπνευση από διάφορα θέματα . Παράλληλα αυτοσχεδιάζοντας κατασκευάζει είδη δώρων από ποικίλα υλικά , τα οποία μπορούν να διατεθούν στο αγοραστικό κοινό .

- Εργαστήριο Υφαντών

Στην έκθεση των υφαντών , το μεγαλύτερο κατάστημα του χωριού , οι επισκέπτες μπορούν να δουν τους παραδοσιακούς κρητικούς αργαλειούς , τα πατροπαράδοτα υφαντά , τα κεντήματα και τα πλεκτά τα οποία οι κρητικές νοικοκυρές χρησιμοποιούσαν για να στολίσουν τα σπίτια τους . Τα κρητικά υφαντά είναι γνωστά σε όλο τον κόσμο λόγω των γνήσιων κλωστών , του μάλλινου πρόβιου νήματος και των αυθεντικών χρωμάτων που χαρίζουν ιδιαίτερη ομορφιά και αυθεντικότητα αλλά και προσδίδουν προσωπικότητα και το έντονο κρητικό ύφος .

- Παλιό Σιδεράδικο

Το παραδοσιακό σιδεράδικο είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία του οικισμού . Είναι φτιαγμένο με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο διαθέτοντας όλα τα εξαρτήματα και εργαλεία

5,6 Ξενώνες Θαλώρη, Καπετανιανά, Κρήτη

Οι Ξενώνες ΘΑΛΩΡΗ, είναι ένα συγκρότημα 15 αναπαλαιωμένων παραδοσιακών κατοικιών, που διατηρούν αυθεντικά τα στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που υπήρχαν στον οικισμό Καπετανιανά τα παλιά χρόνια. Στην Κρήτη, στον ορεινό όγκο των Αστερουσιών, δυτικά της κορυφής ΚΟΦΙΝΑ, στο οικισμό Καπετανιανά, σε υψόμετρο 800 μέτρων και με θέα στο Λιβικό πέλαγος η θέση του οικισμού είναι ξεχωριστή καθώς συνδυάζει μοναδικά το στοιχείο του βουνού και της θάλασσας. Η μακραίωνη ιστορία του οικισμού και ο διπλός χαρακτήρας του, αποτυπώνεται στα κτίσματα του, όπου συνυπάρχουν, στοιχεία μινωικής αλλά και μοναστηριακής αρχιτεκτονικής. Τα σπίτια είναι φρουριακού τύπου συνοδευόμενα με ποιμενικές εγκαταστάσεις ενταγμένα άριστα στο βραχώδες περιβάλλον το οποίο εγκιβωτίζουν. Με απόλυτο σεβασμό στα ιδιαίτερα αυτά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, μια

ολόκληρη γειτονιά καταλυμάτων , στην πιο περίοπτη θέση του οικισμού, αναπαλαιώθηκε χωρίς να αλλοιωθεί το ύψος τους και ο οικιστικός ιστός και έτσι δημιουργήθηκε το Συγκρότημα Ξενώνων ΘΑΛΟΡΗ. Τα φυσικά υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή των Ξενώνων, όπως η πέτρα σε εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους, το ξύλο, το μάρμαρο, καθώς και η φυσικοί βράχοι που βρίσκονται αυτούσιοι στο εσωτερικό των περισσότερων Ξενώνων και τα παραδοσιακά τζάκια είναι ορισμένα από τα στοιχεία που κάνουν το συγκρότημα αυτό ξεχωριστό. Οι Ξενώνες δεν έχουν αποκοπεί από τον υπόλοιπο οικισμό που εξακολουθεί να παραμένει ζωντανός. Παρά την άψογα ανακαινισμένη όψη τους αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του, και εντάσσονται αρμονικά στον τύπο και στον τρόπο του. Στο κέντρο του συγκροτήματος ένα μεγάλο κτίριο συνδεδεμένο με μια σειρά θρύλων αποτελεί το σημείο συγκεντρώσεως και αναψυχής, όπου ο επισκέπτης θα βρει μια πλούσια παραδοσιακή κουζίνα, με ντόπια, φρέσκα υλικά που παράγει με τον ίδιο τρόπο, αιώνες τώρα, η μάνα γη. Η ιδιαίτερη θέση του συγκροτήματος σε υψόμετρο 800 μέτρων στις πλαγιές των Αστερουσίων, και με ανοικτό ορίζοντα στο Λιβικό Πέλαγος, δημιουργεί ένα ιδιαίτερα ξεχωριστό κλίμα. Αξίζουν να μνημονευτούν τα θαυμάσια σύννεφα που γεννιούνται και σβήνουν, γύρω από το χωριό καθώς και η κρυστάλλινη διαύγεια του ορίζοντα που γαληνεύει την όραση και την ψυχή. Η υψηλή αισθητική και υπηρεσίες που παρέχονται, καταφέρνουν να ικανοποιήσουν ακόμα και τους πιο απαιτητικούς πελάτες που αναζητούν μια βάση εξόρμησης για επαφή με την Κρητική φύση.

Δραστηριότητες

- **Πεζοπορία:** Μονοπάτια που συνδέουν το χωριό με σπήλαια, αρχαίους οικισμούς, μοναστήρια - σκήτες - βυζαντινές εκκλησίες. Περνώντας από εντυπωσιακά φαράγγια και μυστικές παραλίες προτείνονται για τους λάτρεις της πεζοπορίας.
- **Αναρρίχηση:** Μεγάλος αριθμός αναρριχητικών διαδρομών ανεξαρτήτου αναπτύγματος και βαθμολογίας δίπλα σε παραλίες και μέσα σε φαράγγια σας περιμένει στα Αστερούσια. Μαθήματα παραδίδονται από έμπειρους εκπαιδευτές στα Καπετανιανά.
- **Παρατήρηση Σπάνιων Πουλιών:** Παρακολουθήστε από κοντά και θαυμάστε στο φυσικό τους περιβάλλον τα μεγάλα αρπακτικά πουλιά που ζούν στα Αστερούσια όπως: γυπαετός, χρυσαετός, σπιζαετός και το όρνιο. Ανατολικά της κορυφής Κόφινα λειτουργεί οργανωμένη Ταίστρα και παρατηρητήριο.
- **Ποδήλατο Βουνού:** Μεγάλο και εντυπωσιακό το χωράτινο δίκτυο των Αστερουσίων προσφέρεται για τους λάτρεις της ποδηλασίας και των offroad οχημάτων.
- **Συμμετοχή σε αγροτικές - κτηνοτροφικές δραστηριότητες:** Η φροντίδα και η εκτροφή των ζώων, η μελισσοκομία, η συλλογή αλατιού, το ψάρεμα και οι καλλιέργειες όπως της ελιάς, του αμπελιού, των λαχανικών και των βοτάνων είναι οι βασικές ασχολίες των κατοίκων του χωριού τις οποίες ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει και να συμμετάσχει.
- **Εκδρομές με βάρκα:** Με ενοικιαζόμενα σκάφη ή με τις οργανωμένες εκδρομές με βάρκα την περίοδο του καλοκαιριού μπορείτε να θαυμάσετε τις μυστικές παραλίες και τα θαλάσσια σπήλαια της περιοχής.
- **Ψάρεμα:** Ο εντυπωσιακός βυθός της περιοχής με ποικιλία τόσο σε μορφολογία όσο και σε είδη ψαριών επιτρέπει κάθε είδους ψαρέματος. Μόνοι σας ή συμμετέχοντας σε οργανωμένες ομάδες μπορείτε να απολαύσετε την εμπειρία του ψαρέματος.

Στην Ελλάδα, η αξιόλογη γεωφυσική ποικιλομορφία, οι **ανεξάντλητοι φυσικοί πόροι**, τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά και η παράδοση, συνθέτουν ένα σπάνιο μωσαϊκό παραστάσεων, εικόνων και

εμπειριών δημιουργώντας έναν τόπο ευλογημένο. Εδώ, οι λάτρες του αυθεντικού, του ανεξερεύνητου, του ανεπιτήδευτου τουρισμού μπορούν να απολαύσουν ό,τι απλόχερα προσφέρει η φύση.

5,7 Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών ΠΑΡΑΚΟΙΛΩΝ Λέσβου

Ένα απ' τα πιο παραγωγικά χωριά της Λέσβου είναι τα Παράκοιλα. Απέχει από την πόλη της Μυτιλήνης 51,7 χλμ. Στην αγκαλιά του κόλπου Καλλονής, "παρά την κοιλάδα" κρύφτηκε η "Ανδρονικάδα" (παλιά ονομασία του χωριού) κυνηγημένη απ' τους Αγαρηνούς, ανάμεσα στους πορτοκαλεώνες με τα μεθυστικά αρώματα, τον ολοπράσινο κάμπο, τα πεύκα και τα ροδόδεντρα (*Rhododendron luteum* μοναδικά στο είδος τους σε όλη την Ευρώπη) και σεργιανάει τα όνειρά της στις όμορφες ακρογιαλιές, στα μονοπάτια του δάσους στους ελαιώνες και στους ποταμούς. Γι' αυτό το 2001 έντεκα νέες γυναίκες με σεβασμό στο παρελθόν, γνωρίζοντας ότι με συλλογικές προσπάθειες μπορούν να καλύτερέψουν οι συνθήκες διαβίωσης στο χωριό, ιδρύσαμε τον Αγροτουριστικό Συνεταιρισμό Γυναικών Παρακοίλων. Δραστηριοποιούνται στην παραγωγή γλυκών κουταλιού αναζητώντας παλιές ξεχασμένες γεύσεις (πορτοκάλι, νεράντζι, μανταρίνι, λεμόνι, περγαμόντο, συκαλάκι, κυδώνι, κολοκύθι, τσάγαλο, ντοματάκι, καρπούζι, ατζούρι, μελιτζανάκι, σταφύλι, ελιά, ρεβίθι, φασόλι, πατάτα, τριαντάφυλλο, δαμάσκηνο, σελινόριζα κ.ά) μαρμελάδων και χειροποίητων ζυμαρικών (χειροποίητο κριθαράκι, χυλοπίτες ολικής άλεσης, χάχλες, τραχανά, ζυμαρικά με λαχανικά κ.ά) σπιτικά λικέρ (ρόδι, πιπερόριζα, βύσσινο, λεμόνι, πορτοκάλι κ.ά) ντομάτα λιαστή, λαδοτύρι σε έξτρα παρθένο ελαιόλαδο, φυσικό αλάτι Καλλονής, διάφορες πίτες και αρτοποιήματα. Χαρακτηριστικό του τόπου και του Συνεταιρισμού είναι το νερατζιάθ (ανθόνερο) απόσταγμα από τα νερατζόφυλλα του πορτοκαλεώνα, φάρμακο για τη δυσπεψία έλεγαν και λένε οι ντόπιοι, λουσίων για το πρόσωπο και υπέροχο αρωματικό για τα γλυκά μας. Τα προϊόντα του Συνεταιρισμού θα τα βρείτε σε πολλές γωνιές της Ελλάδας καθώς και στο κατάστημα του Συνεταιρισμού στα Παράκοιλα, το οποίο απέχει 500 μέτρα από την εθνική οδό Καλλονής – Ερεσού. Αναλαμβάνεται η κάλυψη κοινωνικών εκδηλώσεων (αρραβώνες, γάμοι, βαπτίσεις, επαγγελματικά γεύματα, συνέδρια κ.ά). Μπορείτε κατόπιν επιθυμίας σας να παρακολουθήσετε διάφορες παραγωγικές διαδικασίες στο εργαστήρι του συνεταιρισμού. Ο Συνεταιρισμός Γυναικών Παρακοίλων εφαρμόζει Συστήματα Διαχείρισης Ασφαλείας Τροφίμων (Haccp) κατά το διεθνές πρότυπο ISO 22000: 2005 και σύστημα διαχείρισης ποιότητας σύμφωνα με το διεθνές πρότυπο ISO 9001: 2000.

5,9 Αγροτικός Συνεταιρισμός Γυναικών "Η Αρχόντισσα του Αιγαίου" στην Άνδρο

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Γυναικών Δήμου Υδρούσας "Η Αρχόντισσα του Αιγαίου" ιδρύθηκε το 2006. Μέλη της είναι γυναίκες από την ευρύτερη περιοχή του Δήμου Υδρούσας στην Άνδρο, (Κυκλάδες), οι περισσότερες αγρότισσες. Σκοπός του συνεταιρισμού είναι η μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων και η δημιουργία προϊόντων με βάση τα ντόπια υλικά και τις πατροπαράδοτες τοπικές συνταγές. Ο Συνεταιρισμός παράγει γλυκά του κουταλιού, μαρμελάδες, είδη ζαχαροπλαστικής, αναψυκτικά και λικέρ, ζυμαρικά, βότανα, τουρσιά, καθώς και είδη χειροτεχνίας. Τα προϊόντα διατίθενται μέσω του καταστήματος του συνεταιρισμού, μέσω των σούπερ μάρκετ και των μπακάλικων της Άνδρου και μέσω κάποιων άλλων σημείων πώλησης όπως καταστήματα που πουλούν τουριστικά είδη καθώς και καφεζαχαροπλαστεία. Τα προϊόντα διατίθενται σε όλο το νησί. Το κατάστημα του συνεταιρισμού βρίσκεται στο Μπατσι της Άνδρου, ένα από τα 3 τουριστικά θέρετρα της Άνδρου, και ένα από τα πιο πολυπληθή το καλοκαίρι. Ο Συνεταιρισμός έχει πάρει μέρος σε τοπικά φεστιβάλ, στο φεστιβάλ βιολογικών προϊόντων στην Παλλήνη, Αττικής καθώς και σε οικοφεστιβάλ στο Βόλο. Συμμετέχει με τα προϊόντα του στην έκθεση ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ στην Θεσσαλονίκη, στο περίπτερο της Άνδρου. Έχει επίσης διοργανώσει τοπικές γιορτές με σπιτικά εδέσματα και μουσική και έχει πάρει μέρος σε πολιτιστικά γεγονότα που διοργανώθηκαν από άλλους τοπικούς φορείς. Το παρασκευαστήριο του συνεταιρισμού βρίσκεται στο Μπατσι. Εκεί παρασκευάζονται όλα τα προϊόντα του συνεταιρισμού από τις διάφορες ομάδες γυναικών. Τα προϊόντα ετοιμάζονται με τοπικά υλικά και βασίζονται σε παραδοσιακές συνταγές. Οι συνταγές των γιαγιάδων, απλές, υγιεινές και χωρίς συντηρητικά και χημικά βγήκαν από τα ντουλάπια, καταγράφηκαν και βάση αυτών ξαναφτιάχνονται όλα τα προϊόντα: Γλυκά του κουταλιού, μαρμελάδες, λικέρ, τουρσιά, παραδοσιακά γλυκά όπως τα αμυγδαλωτά και τα καλτσούνια. Παμπιλόνι, κυδώνι, αχλάδι, λεμόνι, μυρουδιές που βγαίνουν από την κουζίνα και απλώνονται στην γειτονιά. Προϊόντα με υλικά από τους ανθρώπους των χωριών που τώρα αξιοποιούνται πάλι με τον τρόπο που έδειξαν οι παλιοί και που εξελίσσουν οι νεότεροι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Φορείς υλοποίησης και θεσμικό πλαίσιο στήριξης των Αγροτουριστικών Προγραμμάτων στην Ελλάδα

Ιστορική εξέλιξη Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού εκδηλώθηκε την τελευταία 20ετία και χαρακτηρίζεται από την έλλειψη εθνικού ή περιφερειακού σχεδιασμού. Αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μία σύγχυση όσον αφορά αυτή την ίδια την έννοια και το περιεχόμενο του

αγροτουρισμού και πολύ περισσότερο τον προσδιορισμό από τους αρμόδιους φορείς (Υπουργείο Γεωργίας, Ε.Ο.Τ, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, Τοπικές Αναπτυξιακές Εταιρίες) του αγροτουριστικού προϊόντος. Η οργανωμένη εφαρμογή προγραμμάτων αγροτουρισμού στην Ελλάδα, ξεκινά τη δεκαετία του '80 με τη θέσπιση από την Ευρωπαϊκή Ένωση των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (Μ.Ο.Π) (Κανονισμός Ε.Ε 2088/85). Τα Μ.Ο.Π κάλυψαν την περίοδο 1986-1992 και αναφέρονταν στις Μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία και Πορτογαλία) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος αυτών των προγραμμάτων, ήταν η ανάπτυξη των λιγότερο ευνοημένων κρατών μελών της Ε.Ε καθώς και η στήριξη της απασχόλησης και των εισοδημάτων των αγροτών, γι' αυτό και ενισχύθηκαν προγράμματα ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων της υπαίθρου, όπως αυτά του αγροτουρισμού. Στη συνέχεια έχουμε εθνικές ενέργειες (Κανονισμοί Ε.Ε 797/85, 2328/91, 950/97) που αποσκοπούν στη διαμόρφωση συμπληρωματικού εισοδήματος της γεωργικής δραστηριότητας, περιφερειακές ενέργειες (Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα/ Π.Ε.Π 1994-1999) και πιλοτικές ενέργειες τοπικής ανάπτυξης [Κοινοτικές Πρωτοβουλίες LEADER I (1991-1993), LEADER II (1994-1999), LEADER+(2000-2006) και Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου- Ο.Π.Α.Α.Χ (2000-2006)]. Πρέπει να αναφερθεί και η ύπαρξη σειράς αγροτουριστικών πιλοτικών δράσεων στην Ελλάδα, που έχουν ενισχυθεί από Κοινοτικές Πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και προώθηση της απασχόλησης όπως YOUTHSTART, NOW, HORIZON, INTEGRA, LEDA, INTERG.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει επίσημος φορέας σχεδιασμού και προγραμματισμού, αν και πολλοί διαφορετικοί φορείς εμπλέκονται στις αγροτουριστικές δραστηριότητες όπως:

- Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ)
- Υπουργείο Ανάπτυξης
- Υπουργείο Γεωργίας
- Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (δήμοι και κοινότητες)
- Αγροτικοί και Αστικοί Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί
- Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος (Α.Τ.Ε)

Τέλος έχει αναπτυχθεί σειρά αγροτουριστικών πρωτοβουλιών, φορέων της δημόσιας διοίκησης όπως της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, του Ελληνικού Οργανισμού Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Χειροτεχνίας (Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ), της Νομαρχιακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά και του συνεταιριστικού χώρου όπως της Πανελλήνιας Συνομοσπονδίας Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ). Αξιόλογη είναι και η προσπάθεια του Συνδέσμου Επαγγελματικών Ειδικών Μορφών Τουρισμού, ο οποίος ιδρύθηκε το 1999 και εκπροσωπεί επιχειρήσεις και επαγγελματίες που ασχολούνται ενεργά με την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού όπως είναι ο αγροτουρισμός, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος και την καταγραφή προβλημάτων σε παραμεθόριες περιοχές.

6,1 Οι φορείς στην Ελλάδα που συμβάλλουν στην ανάπτυξη και προώθηση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων

- **Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ)**

Ο **Ε.Ο.Τ** αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημόσιου Δικαίου και λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Ανάπτυξης. Οι βασικότεροι στόχοι του είναι i) η αναβάθμιση της τουριστικής ζήτησης αφού πρώτα βελτιωθεί η υπάρχουσα τουριστική υποδομή ii) η βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών και η υποστήριξη νέων μορφών τουρισμού. Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τουρισμού. Ο Ε.Ο.Τ. ιδρύθηκε το 1950 με τον Α.Ν. 1565/50 που κυρώθηκε με τον Ν. 1624/51 και έκτοτε αποτελεί τον βασικό κρατικό φορέα του τουριστικού τομέα.

Σύμφωνα με τον Ν.3270/04 (ΦΕΚ 187/Α/11.10.2004) ο Ε.Ο.Τ. διαρθρώνεται σε Κεντρική Υπηρεσία, με έδρα την Αθήνα και σε Περιφερειακές Υπηρεσίες Τουρισμού (ΠΥΤ) από 1.1.2005 . Η διάρθρωση των υπηρεσιών του ΕΟΤ και οι αρμοδιότητες της κάθε υπηρεσιακής μονάδας περιλαμβάνονται στο Π.Δ. 343/2001 (ΦΕΚ 231/Α).

- **Το Υπουργείο Γεωργίας**

Το Υπουργείο Γεωργίας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φορείς, αφού ο μεγαλύτερος όγκος χρηματοδότησης αγροτουριστικών επενδύσεων γίνεται μέσω των πόρων που διαχειρίζεται. Ο ρόλος του Υπουργείου Γεωργίας είναι να συμβουλευεί τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών για τις διάφορες αγροτουριστικές δραστηριότητες, να υποστηρίζει ιδιωτικές πρωτοβουλίες για ίδρυση και λειτουργία αγροτουριστικών μονάδων και να προωθεί τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική δράση για την επίλυση της υποαπασχόλησης και του χαμηλού οικογενειακού εισοδήματος.

- **Η Αγροτική Τράπεζα Ελλάδας (Α.Τ.Ε)**

Η Α.Τ.Ε με κάποιες προϋποθέσεις χορηγεί χαμηλότοκα δάνεια για αγροτουριστικές επενδύσεις.

- **Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ)**

Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ αποτελεί τον κορυφαίο οργανωτικό συνεταιριστικό φορέα ανάπτυξης αγροτουριστικών συνεταιρισμών, μέσω του οποίου οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί εντάσσονται στο συνολικό αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα της Ελλάδας. Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ) ιδρύθηκε το 1935 και είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Αποτελεί τον κορυφαίο ιδεολογικό και συντονιστικό φορέα των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων της χώρας, που υποστηρίζει, προωθεί, προάγει τις δραστηριότητές τους και τις εκπροσωπεί σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της για την υποστήριξη των μελών της, η ΠΑΣΕΓΕΣ, μεταξύ άλλων, εκπονεί μελέτες, εργασίες, έρευνες και συνάπτει συμβάσεις έργου ή παροχής υπηρεσιών, που έχουν σχέση με την αγροτική, γενικά, και τη συνεταιριστική, ειδικά, ανάπτυξη. Παρακολουθεί στενά την αγροτική, συνεταιριστική, φορολογική και την αναπτυξιακή νομοθεσία που ενδιαφέρει τους αγρότες και τις οργανώσεις τους, υποβάλλει προτάσεις και διεκδικεί την εναρμόνισή τους με τα συμφέροντα και τις ανάγκες τους και γνωμοδοτεί, σύμφωνα με νομοθετική πρόβλεψη, για θέματα που αναφέρονται σε οικονομικές ενισχύσεις και κίνητρα που παρέχονται στις ΑΣΟ καθώς και επί σχεδίων νόμων, διαταγμάτων και αποφάσεων που αφορούν στα μέλη της. Διαπραγματεύεται και συνάπτει συλλογικές συμβάσεις εργασίας που αφορούν στο προσωπικό των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων κάθε βαθμίδας. Συντονίζει τις ενέργειες των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και ενισχύει το έργο τους, παρέχοντας επιστημονική και τεχνική υποστήριξη, συμβουλές και υπηρεσίες για την οργάνωση και την ανάπτυξή τους. Η έδρα της ΠΑΣΕΓΕΣ βρίσκεται στην Αθήνα, όπου η Συνομοσπονδία διαθέτει ιδιόκτητα γραφεία. Οι υπηρεσίες που παρέχει στηρίζονται στη συγκροτημένη Υπηρεσιακή της δομή, που αποτελείται από έμπειρα και ειδικευμένα στελέχη. Σημαντική συμβολή στην προώθηση των θέσεων και των προτάσεων των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων της χώρας παρέχεται από το Γραφείο Βρυξελλών της ΠΑΣΕΓΕΣ, ενώ στις ιδιόκτητες εγκαταστάσεις της, στη Θεσσαλονίκη, η ΠΑΣΕΓΕΣ διαθέτει εκπαιδευτικά κέντρα, όπου παρέχει συνεταιριστική εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στον αγροτικό τομέα με το εθνικής εμβέλειας Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ ΠΑΣΕΓΕΣ).

- **Η Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι)**

Η Γ.Γ.Ι προωθεί την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων και υποστηρίζει τους αγροτουριστικούς γυναικίους συνεταιρισμούς, καθώς και τον κοινωνικό ρόλο των γυναικών της υπαίθρου.

- **Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης**

Η περίπτωση αυτή αφορά τους δήμους και τις κοινότητες, οι οποίοι μέσω των αναπτυξιακών τους εταιρειών, μπορούν να αναλαμβάνουν επιχειρηματικές δραστηριότητες αγροτουρισμού σε τοπικό επίπεδο.

- **Αγροτικοί και Αστικοί Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί**

Χαρακτηριστικό αυτών των συνεταιρισμών είναι ότι έχουν κυρίως οργανωθεί και αναπτυχθεί από γυναίκες και σκοπός τους είναι η ίδρυση και λειτουργία αγροτουριστικών μονάδων και καταλυμάτων και λοιπές υποστηρικτικές αγροτουριστικές εργασίες.

Οι Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί αποτελούν ένα σημαντικό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό θεσμό, διότι προάγουν την ανάπτυξη της συλλογικής δράσης των γυναικών, συμβάλλουν ουσιαστικά στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, προσφέρουν συμπληρωματικό εισόδημα στην αγροτική οικογένεια, μεταλαμπαδεύουν τις διαχρονικές ποιοτικές ελληνικές διατροφικές συνήθειες, διατηρούν και προβάλλουν την πολιτιστική κληρονομιά και δημιουργούν συνθήκες συγκράτησης του πληθυσμού στις εστίες του. Στη χώρα μας λειτουργούν 141 Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στη μεταποίηση τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών εστίασης, στην παραγωγή ειδών οικοτεχνίας – χειροτεχνίας και στην προσφορά υπηρεσιών αγροτουρισμού. Οι γυναίκες, αξιοποιώντας τα αγνά και ποιοτικά προϊόντα της ελληνικής γης, ξαναζωντανεύουν τον υπέροχο διατροφικό πολιτισμό που κληρονόμησαν και με παραδοσιακούς τρόπους παράγουν τρόφιμα υψηλής θρεπτικής αξίας, ασφαλή και υγιεινά. Αναβιώνουν την τοπική πολιτιστική παράδοση και προωθούν στην αγορά χειροτεχνήματα μοναδικά σε χρώματα και αισθητική, προσαρμόζοντας παραδοσιακά σχέδια σε σύγχρονες κατασκευές οικοτεχνίας – χειροτεχνίας και χρησιμοποιώντας υλικά απλά. Στα αγροτουριστικά καταλύματά τους ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να απολαύσει μια άλλη μορφή φιλοξενίας, πιο κοντά στην τοπική κοινωνία και στους ρυθμούς του χωριού, καθώς έχει την ευκαιρία να γευτεί αυθεντικές παραδοσιακές γεύσεις και να γνωρίσει τον αγροτικό τρόπο ζωής.

- **Δημόσιος Τομέας**

Στην περίπτωση αυτή, περιλαμβάνεται το κράτος και άλλοι δημόσιοι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται σε αγροτουριστικές δραστηριότητες.

- **Ιδιωτικός Τομέας**

Ο ιδιωτικός τομέας αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης του αγροτουρισμού και δραστηριοποιείται στην εκμετάλλευση μικρών ξενώνων, κατασκηνώσεων, καταλυμάτων, εργαστηρίων παραγωγής έργων αγροτικής παράδοσης και λαϊκής τέχνης, κέντρων χειμερινού τουρισμού.

- **Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού (ΕΛΛ.Κ.Α)**

Το Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού είναι Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Συστάθηκε τον Ιανουάριο του 2003 και απαρτίζεται από επιχειρηματίες, εκδότες, δημοσιογράφους, καθηγητές πανεπιστημίου, επιστήμονες, άτομα που ο καθένας στον τομέα του έχει να επιδείξει ένα σημαντικό έργο. Δημιουργήθηκε με σκοπό τη στήριξη, την ενίσχυση και την προώθηση της ιδέας του αγροτουρισμού στην Ελλάδα καθώς και τον πολιτικών για την προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος με κατεύθυνση την βιώσιμη τοπική και περιφερειακή τουριστική ανάπτυξη. Στα πλαίσια των σκοπών του, επιδιώκει τη συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς καθώς και με διεθνείς και εθνικές αγροτουριστικές οργανώσεις. Ο σκοπός του **ΕΛΛ.Κ.Α** είναι να δημιουργηθούν Δίκτυα Συνεργασίας για την ανάδειξη των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της υπαίθρου και των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων. Μία από τις πρόσφατες δραστηριότητες του ΕΛΛ.Κ.Α είναι η διοργάνωση της Γιορτής Αγροτουρισμού της Επιδάουρου, μία γιορτή που όπως δείχνει το ενδιαφέρον πληθώρας Δήμων από όλη την χώρα, πρόκειται να καθιερωθεί με τοπικό χαρακτήρα σε πολλές περιοχές.

- **Η ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΕ**

Η Αγροτουριστική ΑΕ είναι ο μόνος επίσημος φορέας αγροτουρισμού στην Ελλάδα . Ιδρύθηκε το 2001 ως ανώνυμη εταιρεία δημοσίου συμφέροντος και υπάγεται στο υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης , με στόχο την προώθηση των ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού γενικότερα και του αγροτουρισμού ειδικότερα. Σημαντικό μέσο επικοινωνίας αποτελεί και η μηνιαία εφημερίδα , «ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ», με 6.000 αποδέκτες, ανάμεσα στους οποίους είναι επιχειρηματίες του αγροτουρισμού, φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τα παραγωγικά υπουργεία. Στην επόμενη φάση δημιουργήθηκε ένα Τμήμα Αναπτυξιακών Μελετών για την εκπόνηση πρότυπων αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Η ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε. ιδρύθηκε το 2001 προκειμένου να συμβάλει ενεργά στη διαμόρφωση μιας εναλλακτικής πρότασης στην προϊούσα κρίση του μαζικού τουρισμού, με την καθιέρωση ενός νέου, σύγχρονου τουριστικού προϊόντος. Πλειοψηφικός μέτοχος είναι η Ε.Τ.Α.(Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης), η οποία εποπτεύεται από το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης.

Η Ελλάδα, μια χώρα με εξαιρετικά πολύμορφο φυσικό περιβάλλον και με μακρά αγροτική παράδοση, παρουσιάζει τεράστια πλεονεκτήματα όσον αφορά την αγροτουριστική αξιοποίηση. Αν και τα τελευταία χρόνια έχουν παρατηρηθεί αρκετές προσπάθειες προς την κατεύθυνση της αγροτουριστικής ανάπτυξης, οι απόπειρες αυτές υπήρξαν μεμονωμένες, ελάχιστα προβεβλημένες και δεν συνέβαλαν στη δημιουργία ενός εθνικού αγροτουριστικού προϊόντος. Γενικός στόχος της Εταιρείας είναι να ανταποκριθεί στις σημερινές απαιτήσεις για ολοκληρωμένη πολιτική ανάπτυξης και διαχείρισης του πλαισίου ανάπτυξης και προώθησης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Να αποτελέσει, δηλαδή, το μοχλό ανάδειξης και ανάπτυξης της «άλλης Ελλάδας», δημιουργώντας ένα εθνικό πλαίσιο αναφοράς σε θέματα αγροτουρισμού.

Οι επιμέρους σκοποί της Εταιρείας είναι:

- Να προσφέρει περισσότερη γνώση γύρω από την δυναμική του αγροτουρισμού και να ελκύσει δυνητικούς επενδυτές να στραφούν σε αυτό τον τομέα, καθοδηγώντας υπεύθυνα και αποτελεσματικά τα βήματα τους με την παροχή πληροφοριών και πρακτικών συμβουλών.
- Να αναβαθμίσει τις έννοιες «αγροτουρισμός» και «εναλλακτικές μορφές τουρισμού», που παρά την ευρεία χρήση τους, καταλήγουν συχνά σε άστοχες εφαρμογές.
- Να καθιερώσει τον αγροτουρισμό ως ένα αναγνωρίσιμο ποιοτικό τουριστικό προϊόν ήπιας ανάπτυξης, με υψηλές προδιαγραφές στην παροχή υπηρεσιών.
- Να ενισχύσει τη δυναμική της ελληνικής υπαίθρου μέσα από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και τη συμβολή του στην διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, του πολιτισμού, της παράδοσης, με τελικό στόχο την ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και κοινωνιών.
- Να εξασφαλίσει τις κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία υγιών ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Να παρέχει πληροφορίες και πρακτικές συμβουλές στους δυνητικούς επισκέπτες για την επιλογή του ταξιδιωτικού προορισμού τους.

Για την επίτευξη των στόχων της, η ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ έχει σχεδιάσει και υλοποιεί ένα ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης, το οποίο συνεχώς εμπλουτίζει και επικαιροποιεί. Στο πλαίσιο αυτό, η ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ, ως δυναμικός και ευέλικτος βραχίονας του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, είναι σε θέση να παίξει ρόλο-κλειδί στην όλη προσπάθεια για μια βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη, στην οποία η σημερινή κυβέρνηση αποδίδει πρωτεύουσα σημασία.

- **ΕΛΑΓΡΟ Α.Ε**

Η ΕΛΑΓΡΟ ΑΕ είναι ο εξειδικευμένος φορέας, που τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και δραστηριοποιείται για την ολόπλευρη ανάπτυξη των Εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα, αναπτύσσοντας υπηρεσίες για την υποστήριξη των επιχειρηματιών του κλάδου και των

φορέων (ενημέρωση κοινού, εξασφάλιση κεφαλαίων, προσέλκυση επενδύσεων, πιστοποίηση και χορήγηση σημάτων Αγροτουρισμού κλπ).

i. Το www.agrotravel.gr και το www.ruralinvest.gr

Κεντρικός «πυρήνας» της δράσης της ΕΛΑΓΡΟ ΑΕ είναι η επίσημη «Πύλη» εισόδου στον τουρισμό υπαίθρου της Ελλάδας www.agrotravel.gr. Η «Πύλη» αυτή ξεκίνησε την πιλοτική λειτουργία της, με σκοπό να αναδείξει το φυσικό και πολιτιστικό πλούτο της χώρας μας και να προβάλλει τις μεμονωμένες προσπάθειες των ανθρώπων της υπαίθρου που «επιχειρούν αγροτουριστικά». Για την ολοκληρωμένη και συνεχή υποστήριξη των επιχειρηματιών του κλάδου και των φορέων, δημιουργήθηκε η ηλεκτρονική πύλη www.ruralinvest.gr, η οποία φιλοδοξεί η εταιρία να αποτελέσει σημείο συνάντησης των ανθρώπων του «Αγροτουριστικού Επιχειρείν» στην Ελλάδα. Μέσα από το www.ruralinvest.gr μπορεί ο ενδιαφερόμενος να βρει οδηγίες και απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα σχετικά με τον τουρισμό υπαίθρου και τον αγροτουρισμό, να ενημερωθεί για τις δυνατότητες επενδύσεων και να αξιοποιήσει την εμπειρία άλλων επιχειρηματιών οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο τομέα. Σε συνδυασμό με την πιλοτική λειτουργία της ηλεκτρονικής πύλης www.agrotravel.gr, η ΕΛΑΓΡΟ ΑΕ συμβάλλει:

- στη δημιουργία και προβολή ενός ολοκληρωμένου προϊόντος εναλλακτικού τουρισμού
- στην προσέλκυση υψηλού επιπέδου τουριστών από την Ελλάδα και το εξωτερικό
- στην κλιμάκωση της τουριστικής περιόδου
- στο συντονισμό των μεμονωμένων προσπαθειών ανάπτυξης του τουρισμού υπαίθρου
- στην αναζωογόνηση συνολικά της περιφερειακής Ελλάδας

ii. Ο Τομέας Επενδύσεων

Ο Τομέας Επενδύσεων της ΕΛΑΓΡΟ ΑΕ δημιουργήθηκε για να καλύψει τις ανάγκες της προώθησης και υποστήριξης των επενδύσεων σε όλη την Ελλάδα στο χώρο του αγροτουρισμού, με άξονες την έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση της στοχευόμενης αγοράς και την παροχή υψηλού επιπέδου συμβουλευτικών υπηρεσιών. Οι κύριες υπηρεσίες που προσφέρει είναι οι εξής:

- Πληροφορεί και εμψυχώνει το ευρύ κοινό για τις δυναμικές επενδυτικές ευκαιρίες σε θέματα αγροτουρισμού
- Ενημερώνει τους δυναμικούς επενδυτές για τα προγράμματα ενίσχυσης των αγροτουριστικών επενδύσεων στη χώρα
- Συμβουλεύει τους υποψήφιους επενδυτές και τους προσανατολίζει στις καλύτερες επενδυτικές ευκαιρίες
- Αναλαμβάνει υπηρεσίες συμβούλου για την υποστήριξη των επενδυτών στην φάση της υλοποίησης των επενδυτικών τους σχεδίων
- Υποστήριξη Επενδυτών Βασική επιδίωξη του Τομέα Επενδύσεων είναι η εξυπηρέτηση του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού ενδιαφερομένων.

Στόχος του Τομέα Επενδύσεων είναι αφενός να συντομεύσει τις διαδικασίες προκειμένου αυτό το ποσοστό να αυξηθεί και αφετέρου να συμβουλευσει ώστε να γίνουν σωστές και βιώσιμες επενδύσεις. Οι περιπτώσεις των ενδιαφερομένων των οποίων οι προτάσεις παρουσιάζουν αυξημένο βαθμό ωριμότητας ή ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εξυπηρετούνται εκ του σύνεγγυς. Έτσι δίδεται η δυνατότητα καλύτερης εκτίμησης της σχεδιαζόμενης επένδυσης και συμφωνείται τελικά ο βαθμός εμπλοκής του Τομέα Επενδύσεων της ΕΛΑΓΡΟ Α.Ε. στο σχεδιαζόμενο έργο. Ο βαθμός αυτός βέβαια ποικίλει: από την απλή παρακολούθηση και συμβουλευτική καθοδήγηση των επενδυτών κατά την διαδικασία υλοποίησης μέχρι την αποπεράτωση, έως την ανάληψη συγκεκριμένων τμημάτων ή και του συνόλου του έργου από τον Τομέα Επενδύσεων. Η πρώτη υπηρεσία παρέχεται εντελώς δωρεάν ενώ η δεύτερη είναι αμειβόμενη και εξαρτάται από τον βαθμό εμπλοκής, αλλά σίγουρα κινείται στο κάτω όριο των αμοιβών αντίστοιχων υπηρεσιών του Ιδιωτικού Τομέα. Αρκετά έργα βρίσκονται σε εξέλιξη αυτή την εποχή, με τη συνδρομή της ΕΛΑΓΡΟ ΑΕ. Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την μετατροπή δύο παλαιών πύργων, ενός στην Μάνη και ενός στην Χίο σε παραδοσιακούς Ξενώνες, την μετατροπή δύο ετοιμόρροπων κτισμάτων σε ενοικιαζόμενες πολυτελείς κατοικίες στην Σύμη, την αναστύλωση παλαιών κτισμάτων και την μετατροπή τους σε χώρους εστίασης εντός επισκέψιμου αγροκτήματος στην Κύθνο, την μετατροπή δύο

παραδοσιακών κτισμάτων, το ένα σε Ξενώνα και το άλλο σε χώρο εστίασης στο Πήλιο, την δημιουργία επισκέψιμου αγροκτήματος στη Λευκάδα κ.α.

6,2 Χρηματοδοτικά Προγράμματα Αγροτουρισμού

Όπως για κάθε επένδυση, έτσι και για τις επενδύσεις στον Αγροτουρισμό υπάρχουν διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία, τα οποία έχουν σκοπό να βοηθήσουν τους επιχειρηματίες που θέλουν να κάνουν νέα επένδυση ή για να εκσυγχρονίσουν την υφιστάμενη επιχείρησή τους. Απαραίτητη προϋπόθεση για να ζητήσει όμως κάποιος τη βοήθεια αυτών των χρηματοδοτικών εργαλείων είναι να έχει προβληματιστεί σχετικά με το πραγματικό αντικείμενο της επένδυσής του. Κατά τη διάρκεια της περιόδου εφαρμογής του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, παράλληλα με τον Αναπτυξιακό Νόμο, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα», η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+, τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης του Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ) αποτέλεσαν τις κύριες πηγές χρηματοδότησης για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των υφισταμένων επιχειρήσεων στην Ελληνική ύπαιθρο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί ιδιαίτερα τον αγροτουρισμό σε όλες τις χώρες μέλη γιατί θεωρεί ότι μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα συγκράτησης του αγροτικού πληθυσμού μέσω της δημιουργίας απασχόλησης. Το πρώτο αντίστοιχο πρόγραμμα εφαρμόστηκε το 1985 και πρόκειται για τον κανονισμό που σήμερα είναι ο 1257/99. Παράλληλα εφαρμόζονται προγράμματα μέσω των ΠΕΠ. Μέχρι και το 2007 το Πρόγραμμα ΠΕΠ-ΜΜΕ του Υπουργείου Οικονομίας & Οικονομικών παρέχονταν ενισχύσεις για την ίδρυση νέων μικρομεσαίων επιχειρήσεων ή τον εκσυγχρονισμό υφισταμένων ΜΜΕ στους τομείς της μεταποίησης και του τουρισμού σε όλες τις Περιφέρειες της Ελλάδας. Πλέον, το Γ' Κ.Π.Σ. έχει δώσει τη θέση του στο Ε.Σ.Π.Α. Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007 – 2013 αποτελεί το έγγραφο αναφοράς για τον προγραμματισμό των Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2007-2013. Εκπονήθηκε στο πλαίσιο της νέας στρατηγικής προσέγγισης για την Πολιτική Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την οποία το ΕΣΠΑ «...εξασφαλίζει ότι η συνδρομή από τα Ταμεία συμβαδίζει με τις κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για τη συνοχή και προσδιορίζει το σύνδεσμο μεταξύ των κοινοτικών προτεραιοτήτων αφενός και του εθνικού προγράμματος μεταρρυθμίσεων αφετέρου».

6,2,i Άξονας 4 : Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER

«Αξιοποίηση της τοπικής πρωτοβουλίας για ν' αποκτήσει η ύπαιθρος προοπτικές ανάπτυξης»

Τα LEADER είναι ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα της Ε.Ε. που στοχεύει στη συγκράτηση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές και στην οικονομική άνθιση αυτών των περιοχών.

Τα LEADER ξεκίνησαν με το LEADER I την περίοδο 1991 έως 1993 και λόγω της μεγάλης τους επιτυχίας ακολούθησαν επιπρόσθετα το LEADER II (1994-1999) και το LEADER+ (2000-2006) που είχαν ως στόχο την ενίσχυση και τη συμπλήρωση των προηγούμενων. Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας LEADER I υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα 25 προγράμματα ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης από διάφορες ομάδες Τοπικής δράσης. Συνολικά υλοποιήθηκαν 1.732 έργα και δράσεις από τα οποία τα 807 (46,6%) αφορούσαν επενδύσεις αγροτουρισμού, τα 258 (14,9%) επενδύσεις μικρών επιχειρήσεων και βιοτεχνιών, τα 154 (8,9%) την επαγγελματική κατάρτιση και τα 86 (5%) επενδύσεις αξιοποίησης και προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης 2005). Το ύψος της δημοσίας δαπάνης έφθασε περίπου €70 εκατομμύρια. Στο LEADER II η εφαρμογή τοπικών προγραμμάτων διπλασιάστηκε και έφτασε τις 49 Ομάδες Τοπικής δράσης και 7 θεματικά προγράμματα συλλογικών φορέων. Πιο συγκεκριμένα εγκρίθηκαν 3.720 έργα και δράσεις, με το ύψος της δημοσίας δαπάνης να φθάνει τα € 210,7 εκατομμύρια. Από αυτά 1.150 έργα (35,2%) αφορούσαν τον

αγροτουρισμό και την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και 600 (13,3%) την προστασία και την ανάδειξη του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς - Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης 2005. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία **LEADER I** αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προοπτικής στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, δίνοντας την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να επιλέξουν οι ίδιες τη διαδικασία ανάπτυξής τους. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματά της οδήγησαν σ' ένα συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό, αυτό της **LEADER II**. Στη Γ' Προγραμματική Περίοδο (2000 - 2006), η πρωτοβουλία συνεχίστηκε με το **LEADER+**, στη φιλοσοφία των προηγούμενων εφαρμογών, έχοντας ως βασικό χαρακτηριστικό την πιλοτική διάσταση που έθεσε τις βάσεις μιας νέας μορφής βιώσιμης ανάπτυξης της υπαίθρου. Κατά την 4η Προγραμματική Περίοδο, η **Προσέγγιση LEADER (Άξονας 4)** ενσωματώνεται πλέον στο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας (ΠΑΑ) 2007-2013, εξυπηρετώντας βασικούς στόχους του. Εφαρμόζονται τοπικά προγράμματα σε αγροτικές περιοχές μικρότερες της περιφέρειας, συνεχίζοντας τη φιλοσοφία της «**από κάτω προς τα πάνω**» (“bottom up”) προσέγγισης. Η διαχείριση και υλοποίηση των προγραμμάτων πραγματοποιείται από τοπικά εταιρικά σχήματα του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, τις Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) οι οποίες δραστηριοποιούνται στις αντίστοιχες περιοχές παρέμβασης. Εφαρμόζεται σε αγροτικές περιοχές της χώρας και ειδικότερα σε ορεινές, μειονεκτικές, νησιωτικές και πεδινές. Ο πληθυσμός τους κυμαίνεται μεταξύ 5.000 και 150.000 κατοίκων, ενώ οι σχετικές παρεμβάσεις υλοποιούνται σε Δημοτικά Διαμερίσματα έως 5.000 κατοίκους, καθώς και σε εκτός σχεδίου περιοχές δημοτικών διαμερισμάτων έως 10.000 κατοίκους. Ανάλογα με τη φύση των έργων / παρεμβάσεων, ωφελούμενοι μπορεί να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, κάτοικοι ή μη των περιοχών παρέμβασης, φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και οι εταιρείες τους, καθώς και συλλογικοί φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (στο καταστατικό των οποίων προβλέπεται η υλοποίηση σχετικών ενεργειών).

Τα τοπικά προγράμματα LEADER περιλαμβάνουν τα εξής Μέτρα:

- Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης
- Συνεργασία

Αναλυτικότερα οι επενδύσεις που ενισχύονται αφορούν:

1. Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης :

- **Στήριξη της ανταγωνιστικότητας και αύξηση της προστιθέμενης αξίας των γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων**

Ενισχύεται η στήριξη επιχειρήσεων μεταποίησης / εμπορίας προϊόντων για παρεμβάσεις περιορισμένου ύψους

- **Διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες**

Περιλαμβάνει επενδύσεις αγροτικού τουρισμού, βιοτεχνικών μονάδων και παροχής υπηρεσιών.

- **Στήριξη της δημιουργίας και ανάπτυξης πολύ μικρών επιχειρήσεων**

Ενισχύονται πολύ μικρές επιχειρήσεις, εκτός αυτών που αφορούν τουριστικές δραστηριότητες. Επίσης χρηματοδοτούνται ενέργειες για την εγκατάσταση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας και απόκτηση σημάτων ποιότητας.

- **Ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων**

Περιλαμβάνονται παρεμβάσεις δημόσιου χαρακτήρα (ίδρυση και εκσυγχρονισμός κέντρων τουριστικής πληροφόρησης, σήμανση αξιοθέατων και μνημείων, προβολή και προώθηση) και παρεμβάσεις επιχειρηματικής δραστηριότητας (ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμός υποδομών διανυκτέρευσης, εστίασης και επιχειρήσεων, γραφεία πληροφόρησης και προώθησης του αγροτικού τουρισμού και βελτίωση επιχειρήσεων για τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας).

- **Βασικές υπηρεσίες για την οικονομία και τον αγροτικό πληθυσμό**

Ενισχύεται η δημιουργία βασικών υπηρεσιών και υποδομής, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων πολιτισμού και αναψυχής, που αφορούν ένα χωριό ή ομάδα χωριών, όπως μικρά εγγειοβελτιωτικά έργα, κέντρα φροντίδας παιδιών, βιβλιοθήκες, χώροι πολιτιστικών δραστηριοτήτων, κ.λπ.

- **Ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών**

Ενισχύονται παρεμβάσεις για την αναβάθμιση χωριών σε εφαρμογή συνολικής μελέτης.

- **Διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής κληρονομιάς**

Ενισχύονται παρεμβάσεις σχετικές με διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση περιοχών, πολιτιστικών χαρακτηριστικών και τοπίου της υπαίθρου, μουσεία αγροτικής κληρονομιάς κ.λπ.

2. Η «**Συνεργασία**», αφορά στην ενίσχυση της εφαρμογής κοινής δράσης είτε μεταξύ περιοχών της χώρας είτε με χώρες άλλων κρατών – μελών ή τρίτων χωρών.

6,2,ii Επενδυτικός Νόμος 3299/04

Ο Επενδυτικός Νόμος χορηγεί ελκυστικά κίνητρα για επενδύσεις άνω των 100.000 €, σε όλους τους τομείς της οικονομίας, που υλοποιούνται στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας από επιχειρήσεις ανεξάρτητα μεγέθους, δίνοντας έμφαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και στους ανερχόμενους κλάδους της οικονομίας. Όσον αφορά στον τουρισμό υπαίθρου και τον αγροτουρισμό, σύμφωνα με τον Επενδυτικό Νόμο 3299/04 και μετά τις πρόσφατες τροπολογίες, ενισχύονται επενδυτικά σχέδια στον τομέα του τουρισμού, (ίδρυση ή επέκταση ξενοδοχείων, εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, μετατροπή παραδοσιακών κτιρίων σε κατάλυμα κλπ) αλλά και στον τομέα της μεταποίησης και τυποποίησης γεωργικών προϊόντων (οινοποιεία, τυροκομεία, τυποποίηση βιολογικού ελαιολάδου, κ.α.)

Τα Είδη ενισχύσεων που παρέχονται στα επενδυτικά σχέδια που εντάσσονται στις διατάξεις του Επενδυτικού Νόμου είναι τα παρακάτω:

(α) Επιχορήγηση που συνίσταται στη δωρεάν παροχή από το 7ημόσιο χρηματικού ποσού για την κάλυψη τμήματος της ενισχυόμενης δαπάνης του επενδυτικού σχεδίου.

(β) Επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης που συνίσταται στην κάλυψη από το 7ημόσιο τμήματος των καταβαλλόμενων δόσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης που συνάπτεται για την απόκτηση καινούργιου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού.

(γ) Φορολογική απαλλαγή ύψους μέχρι ενός ποσοστού ή του συνόλου της αξίας της ενισχυόμενης δαπάνης του επενδυτικού σχεδίου ή και της αξίας της χρηματοδοτικής μίσθωσης καινούργιου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού του οποίου αποκτάται η χρήση. Η ενίσχυση αυτή συνίσταται στην απαλλαγή από την καταβολή φόρου εισοδήματος μη διανεμόμενων κερδών από το σύνολο των δραστηριοτήτων της επιχείρησης της πρώτης δεκαετίας από την πραγματοποίηση του επενδυτικού σχεδίου, με το σχηματισμό ισόποσου αφορολόγητου αποθεματικού.

(δ) Επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης από το επενδυτικό σχέδιο απασχόλησης που συνίσταται στην κάλυψη από το Δημόσιο, για μια διετία, τμήματος του μισθολογικού κόστους των δημιουργούμενων, εντός της πρώτης τριετίας από την ολοκλήρωσή του επενδυτικού σχεδίου, θέσεων απασχόλησης.

6,2,iii Προγράμματα ΕΣΠΑ

Αξίζει να αναφερθούμε σε δύο προγράμματα για την ανάπτυξη του τουρισμού από το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ):

6,2,iii,a Πρόγραμμα ενίσχυσης “Πράσινες Υποδομές 2009”

Σκοπός του προγράμματος αυτού ήταν η ενίσχυση ή η δημιουργία νέων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε τομείς που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, όπως η διαχείριση και η αξιοποίηση αποβλήτων, η ανάκτηση υλικών, η ανακύκλωση και απορρύπανση, ή όπως έχει επικρατήσει ο όρος “eco-business”.

Σε ποιους απευθυνόταν:

Υφιστάμενες ή νέες (υπό σύσταση) πολύ μικρές, μικρές ή μεσαίες επιχειρήσεις του τομέα διαχείρισης ή εναλλακτικής διαχείρισης αποβλήτων.

Περιοχή Εφαρμογής:

Όλη η Ελληνική Επικράτεια

Όροι και προϋποθέσεις του Προγράμματος:

Επιλέξιμες επιχειρήσεις θεωρούνται οι εταιρικές επιχειρήσεις (Ανώνυμη Εταιρία, Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης, Ομόρρυθμη Εταιρία ή Ετερόρρυθμη Εταιρία) με δραστηριότητα που αντιστοιχεί τουλάχιστον σε έναν από τους κάτωθι κωδικούς ΣΤΑΚΟ_ 2008 (ή τους αντίστοιχους Κ.Α.), όπως αυτοί οι κωδικοί αναγράφονται στην άδεια λειτουργίας της μονάδας ή τη βεβαίωση έναρξης επιτηδεύματος:

37: Επεξεργασία λυμάτων.

38: Συλλογή, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, ανάκτηση υλικών.

39: Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση αποβλήτων.

Επιλέξιμες θεωρούνται πολύ μικρές, μικρές ή μεσαίες επιχειρήσεις όπως αυτές ορίζονται στο Παράρτημα Ι του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 800/2008 της Επιτροπής (L214/3/9-8-200) που ικανοποιούν το σύνολο των ακόλουθων προϋποθέσεων:

- Έχουν υποβάλει μια μόνο πρόταση έργου σύμφωνα με τη διάρθρωση που παρουσιάζεται στο Έντυπο Υποβολής Πρότασης και έχουν καταθέσει το σύνολο των δικαιολογητικών που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 9
- Έχουν υποβάλει βεβαίωση του νόμιμου εκπροσώπου της επιχείρησης που να βεβαιώνει ότι:
  - α) Οι δαπάνες του προτεινόμενου έργου δεν έχουν χρηματοδοτηθεί και δεν έχουν ενταχθεί σε άλλο πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους. Η προϋπόθεση αυτή αφορά τόσο το σύνολο του έργου όσο και τις επιμέρους ενέργειες.
  - β) Δεν έγινε έναρξη του έργου πριν από την ημερομηνία υποβολής της πρότασης. Ως έναρξη θεωρείται και η ανάληψη νομικής δέσμευσης για οποιαδήποτε από τις επιλέξιμες κατηγορίες δαπανών
  - γ) Αναλαμβάνει τη δέσμευση για την κάλυψη της ίδιας συμμετοχής εφόσον η πρόταση εγκριθεί.

Τι χρηματοδοτείται:

Οι κατηγορίες επιλέξιμων δαπανών είναι οι εξής:

- Ανέγερση/ επέκταση/διαμόρφωση κτιρίων
- Προμήθεια μηχανημάτων και εξοπλισμού

- Μεταφορικά μέσα (πλην επιβατηγών)
- Προμήθεια λογισμικού
- Δαπάνες Πιστοποίησης
- Αμοιβές συμβούλων
- Αγορά τεχνογνωσίας (άυλες δαπάνες)

Ύψος και είδος ενίσχυσης του Προγράμματος:

Στο πλαίσιο του Προγράμματος 'Πράσινες Υποδομές 2009' ενισχύονται έργα ύψους επένδυσης από 300.000€ - 3.000.000 €.

Το ποσοστό δημόσιας χρηματοδότησης ανέρχεται στο 30%-60% ανάλογα με την περιφέρεια και το νομό που είναι εγκατεστημένη η επιχείρηση:

- Σε 60% ανέρχεται σε νησιά κάτω των 5.000 κατοίκων (απογραφή 2001), πυρόπληκτες και σεισμόπληκτες περιοχές.
- Για τις υπόλοιπες περιοχές, αναλυτικές πληροφορίες υπάρχουν στον οδηγό του προγράμματος.

Προϋπολογισμός του Προγράμματος:

Διαθέσιμος προϋπολογισμός για την δράση ανέρχεται στα 30.000.000,00 € και προέρχεται από

- 11.287.378 € από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 'Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα
- 10.244.337€ από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής
- 3.057.156 € από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κεντρικής Μακεδονίας
- 385.253 € από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας
- 4.865.714€ από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας
- 160.162€ από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου. Επιμελητήριο Δωδεκανήσου)

6,2,iii,b Ενίσχυση επιχειρηματικότητας νέων

Σκοπός του προγράμματος αυτού ήταν η διευκόλυνση και χρηματοδότηση για ίδρυση νέων επιχειρήσεων από νέους ηλικιακά επιχειρηματίες (Επιχειρηματικότητα Νέων), σε όλους σχεδόν τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας.

Πρόγραμμα:

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ 2007 – 2013.

Σε ποιους απευθυνόταν:

Νέοι και Νέες, άνεργοι, μισθωτοί, ελεύθεροι επαγγελματίες.

Περιοχή Εφαρμογής:

Όλη η Ελληνική Επικράτεια.

Όροι και προϋποθέσεις του Προγράμματος:

Εντός δέκα (10) ημερών από την ημερομηνία ηλεκτρονικής υποβολής υποβάλλεται υποχρεωτικά και ο πλήρης φάκελος με την έντυπη μορφή της πρότασης και τα απαραίτητα δικαιολογητικά στον ΕΟΜΜΕΧ Α.Ε., Ξενίας 16, 115 28, Αθήνα. Μετά τη λήξη της ημερομηνίας της ηλεκτρονικής υποβολής των

προτάσεων, που ορίζεται κατά τη προκήρυξη του Προγράμματος δεν γίνεται αποδεκτή καμία υποβολή προτάσεων.

Δικαίωμα συμμετοχής στο Πρόγραμμα έχουν Νέοι και Νέες, οι οποίοι:

- Γεννήθηκαν από το 1970 μέχρι και το 1991.
- Είναι άνεργοι, μισθωτοί, ελεύθεροι επαγγελματίες που δεν ασκούσαν επιχειρηματική δραστηριότητα από 1.1.2008 μέχρι και την προδημοσίευση του προγράμματος.

Τι χρηματοδοτείται:

Οι κατηγορίες επιλέξιμων δαπανών είναι οι εξής:

- Εξοπλισμός και Ειδικές Εγκαταστάσεις
- Κτιριακά & Διαμόρφωση Χώρων
- Προβολή-Πρώθηση, Άλλες Δαπάνες, Υπηρεσίες Συμβούλων

Ύψος και είδος ενίσχυσης του Προγράμματος:

Ανώτατο και κατώτατο όριο συνολικού επιχορηγούμενου προϋπολογισμού της πρότασης

- Για τις επιχειρήσεις του τομέα μεταποίησης και του τομέα ανακύκλωσης και περιορισμού της ρύπανσης: **30.000€-200.000€**
- Για τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και τουρισμού: **30.000€-100.000€**
- Για τις εμπορικές επιχειρήσεις: **30.000€ - 80.000€**

Ποσοστό Δημόσιας Χρηματοδότησης επί του συνολικού εγκεκριμένου προϋπολογισμού της πρότασης 50% γενικά και 60% σε νησιά κάτω των 5.000 κατοίκων (απογραφή 2001) και πυρόπληκτες περιοχές (Πυρόπληκτες περιοχές ορίζονται: Οι νομοί Ηλείας, Μεσσηνίας, Λακωνίας, Αρκαδίας, Ευβοίας, η περιοχή Αιγιαλείας Αρκαδίας και επιλεγμένες περιοχές των νομών Κεφαλληνίας και Μαγνησίας που έχουν χαρακτηριστεί ως πυρόπληκτες).(Επιμελητήριο Δωδεκανήσου) Αξίζει να σημειώσει κανείς μερικές πρωτοβουλίες του γυναικείου κυρίως συνεταιριστικού κινήματος, που οδήγησαν σε μορφές αμιγή αγροτουρισμού. Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα είναι πρωτόγνωρη μορφή τουρισμού, γι' αυτό και οι εμπειρίες μας είναι περιορισμένες.

6,2,iv Ο Άξονας 3 του ΠΑΑ

Ο Άξονας 3 του ΠΑΑ αφορά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών (κυρίως ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές) και στη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας. Οι δράσεις του στοχεύουν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση της υπαίθρου, κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται η οικονομική αυτοδυναμία της, η προστασία του περιβάλλοντος και η διαφύλαξη στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο Άξονας 3 περιλαμβάνει τα ακόλουθα Μέτρα:

1. «Διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες»

Ενισχύονται οι ακόλουθες δράσεις για πολύ μικρές επιχειρήσεις:

- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί μικρής δυναμικότητας υποδομών διανυκτέρευσης.
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί χώρων εστίασης και αναψυχής.

- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του τουρισμού της υπαίθρου (εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού, χώροι αθλοπαιδιών, χώροι γευσιγνωσίας).
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί μονάδων οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και βιοτεχνικών μονάδων.
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών.
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παραγωγής ειδών διατροφής μετά την α' μεταποίηση.
- Βελτίωση υποδομής επιχειρήσεων με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών της επιχείρησης.

2. «Στήριξη της δημιουργίας και ανάπτυξης πολύ μικρών επιχειρήσεων»

Ενισχύονται οι ακόλουθες δράσεις για πολύ μικρές επιχειρήσεις:

- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί βιοτεχνικών μονάδων.
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών.
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων ειδών διατροφής μετά την πρώτη μεταποίηση.
- Βελτίωση υποδομής επιχειρήσεων με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών της επιχείρησης.
- Δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων της τοπικής οικονομίας.

3. «Ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων»

Ενισχύονται :

α) Παρεμβάσεις δημοσίου χαρακτήρα:

- Ίδρυση και εκσυγχρονισμός τοπικών κέντρων τουριστικής πληροφόρησης (γραφεία-περίπτερα ενημέρωσης και πληροφόρησης).
- Σήμανση αξιοθέατων και μνημείων.
- Ποδηλατικές διαδρομές σε περιοχές της αγροτικής υπαίθρου.
- Προβολή και προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών.

β) Παρεμβάσεις ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας για πολύ μικρές επιχειρήσεις στον τομέα του τουρισμού:

- Ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμός, μικρής δυναμικότητας υποδομών διανυκτέρευσης.
- Ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμός, χώρων εστίασης και αναψυχής.
- Ίδρυση και εκσυγχρονισμός γραφείων οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης αγροτικού τουρισμού.

- Ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμός, επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του τουρισμού, (εναλλακτικές μορφές τουρισμού, ειδικές μορφές τουρισμού, κλπ).
- Βελτίωση υποδομής επιχειρήσεων με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών της επιχείρησης.

4. «Βασικές υπηρεσίες για την οικονομία και τον αγροτικό πληθυσμό»

Ενισχύονται :

- Έργα υποδομής μικρής κλίμακας, όπως: μικρά εγχειρίσματα έργα, έργα διαχείρισης υδατικών πόρων, μικρά έργα πρόσβασης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις.
- Χώροι άσκησης πολιτιστικών, αθλητικών, εκπαιδευτικών, περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων, καθώς και δραστηριοτήτων κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, όπως κέντρα φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας, δημοτικές βιβλιοθήκες, ωδεία.
- Ανάπτυξη υποδομών ευρυζωνικής πρόσβασης.

5. «Ανακαίνιση και ανάπτυξη των χωριών»

Ενισχύονται:

- Παρεμβάσεις βελτίωσης και ανάπλασης κοινόχρηστων χώρων (όπως διαμόρφωση υπαίθριων χώρων, πλακοστρώσεις-πεζοδρομήσεις, φωτισμός, υπογειοποίηση καλωδίων).
- Παρεμβάσεις αποκατάστασης κτιρίων για κοινωφελή χρήση.
- Παρεμβάσεις αποκατάστασης εξωτερικών όψεων κτισμάτων. Οι σχετικές παρεμβάσεις θα πρέπει να προβλέπονται σε σχετική μελέτη αναβάθμισης και ανάδειξης του οικισμού.

6. «Διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής κληρονομιάς»

Ενισχύονται παρεμβάσεις σχετικές με:

- Τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση περιοχών, όπως βελτίωση-σήμανση μονοπατιών, φυτοτεχνικές εργασίες, τεχνικά έργα μικρής κλίμακας για την προστασία του εδάφους, διαμόρφωση θέσεων θέας, καθώς και δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.
- Τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση τοπίου της υπαίθρου (όπως αποκατάσταση περιβαλλοντικά υποβαθμισμένων περιοχών, δενδροφυτεύσεις με ενδημικά είδη).
- Τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση πολιτιστικών χαρακτηριστικών της υπαίθρου, τα οποία δεν είχαν ποτέ παραγωγική δραστηριότητα (όπως βρύσες, γεφύρια).
- Τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση πολιτιστικών χαρακτηριστικών της υπαίθρου (όπως μύλοι, λιοτρίβια, πατητήρια) με την προϋπόθεση να διατηρήσουν τη μη παραγωγική τους δραστηριότητα.
- Μετατροπή υφιστάμενων κτιρίων σε μουσεία-συλλογές-εκθετήρια που σχετίζονται με τη λαογραφική, αγροτική, πολιτιστική κληρονομιά.
- Τοπικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με την διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής καθώς και με την γεωργική παραγωγή και τα τοπικά προϊόντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Βήματα για τη δημιουργία μιας Αγροτουριστικής Επιχείρησης

1. Business plan

Είναι ώριμο να απευθυνθεί ο ενδιαφερόμενος σε κάποιον ειδικό για να σας καταστρώσει ένα ολοκληρωμένο επιχειρηματικό πλάνο, το οποίο θα του εξασφαλίσει τον πλήρη έλεγχο της επένδυσής σας και τη βιωσιμότητά της. Ένα τέτοιο πλάνο θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- Ποια είναι η αγορά στην οποία απευθύνεται η επιχείρηση.
- Προϊόντα, υπηρεσίες, τιμές, συμβόλαια άλλων πιθανών προμηθευτών.
- Ανταγωνιστές.
- Ομάδα διοίκησης και εργαζομένων με καταγραφή των καθηκόντων του καθενός.
- Περιουσιακά στοιχεία, κεφάλαιο της επιχείρησης / οικονομικές υποχρεώσεις.
- Λογιστική οργάνωση.
- Οικονομικοί σχεδιασμοί (μετρητά, δάνεια, χρηματοδοτήσεις κ.ά.).
- Μελλοντικοί οραματισμοί.
- Ευαίσθητα σημεία της επιχείρησης.
- Σχέδια σε περίπτωση που προκύψουν έκτακτες ανάγκες ή προβλήματα.

Περισσότερα για ένα διεθνούς εμβέλειας επιχειρηματικό πλάνο, το οποίο μπορεί να προσελκύσει διεθνή χρηματοδότηση μπορεί να μάθει ο ενδιαφερόμενος από το Gate 2 Growth – Έργο χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα Καινοτομία / Μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. Marketing Plan

Για να είναι αποδοτικός ο τρόπος με τον οποίο προβάλλεται μια επιχείρηση ή μια περιοχή, είναι χρήσιμο να υπάρχει ένα αναλυτικό marketing plan. Το μάρκετινγκ του Αγροτουρισμού χαρακτηρίζεται ως πιο υπεύθυνο απέναντι στον τόπο που εκπροσωπεί αλλά και στους πελάτες που απευθύνεται. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι χαρακτηρίζεται ως πιο διακριτικό. Οι μεγάλες προωθητικές καμπάνιες, οι πολυδάπανες διαφημιστικές εκστρατείες, η προσπάθεια επιβολής των προορισμών δια μέσω μαζικών μέσων ενημέρωσης, διαφημιστικών φυλλαδίων και γενικά μεθόδους προβολής που απευθύνονται στο ευρύ καταναλωτικό κοινό δεν είναι οι πλέον ενδεδειγμένες. Η μελέτη του marketing plan είναι μία σύνθετη μελέτη στρατηγικής και θα πρέπει να αναζητούμε την συνδρομή ενός ειδικού. Παραδείγματα marketing plan στην ιστοσελίδα www.mplans.com. Ειδικότερα, υπάρχουν σχετικά παραδείγματα για: Adventure vacations travel agency marketing plan, Travel Agency – Adventure marketing plan.

3. Ταυτότητα Επιχείρησης και Target group πελατών

Για να γίνει κάποιος καλός επιχειρηματίας του Αγροτουρισμού, είναι απαραίτητο κατ' αρχήν να επιμορφωθεί σε θέματα τουρισμού και ειδικότερα Αγροτουρισμού. Καλό είναι να αναζητά κανείς τις ευκαιρίες να εκπαιδευτεί από φορείς που διαθέτουν τεχνογνωσία και εμπειρία και να παρακολουθήσει ειδικά σεμινάρια σε θέματα τουρισμού και ειδικότερα Αγροτουρισμού. Όμως η επιμόρφωση πρέπει να είναι συνεχής. Όλοι οι εμπλεκόμενοι και οι συνεργάτες τους θα πρέπει να αναζητήσουν ειδικά βιβλία, πηγές στο internet, ή φορείς που μπορούν να τους ενημερώσουν σε ειδικούς τομείς. Θα πρέπει να

συνειδητοποιήσουμε ότι δεν μπορούμε να απευθυνόμαστε σε όλους, αλλά πρέπει να προσδιορίσουμε τη βασική πελατεία μας και τα χαρακτηριστικά της. Αυτό δεν χρειάζεται μόνο για να προσαρμόσουμε τις υπηρεσίες μας στις ανάγκες των πελατών μας και να δημιουργήσουμε την κατάλληλη εικόνα της επιχείρησης. Χρειάζεται πρώτα απ' όλα για να διαφυλάξουμε τη συνολική εικόνα του προορισμού, ώστε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του επισκέπτη.

4. Τι θα πρέπει να προβάλλει

Έχοντας συνδυάσει τις δυνατότητες της περιοχής, τα βασικά κοινά τα οποία απευθυνόμαστε, τους συνεργάτες μας και τις υπηρεσίες που προσφέρουμε, δημιουργούμε τη συνολική εικόνα που προβάλλουμε προς τους μελλοντικούς πελάτες μας. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί ώστε η εικόνα που προβάλλουμε να είναι ακριβής και όχι ωραιοποιημένη, να αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες του προορισμού και τη συνεχή προσπάθεια της περιοχής για βελτίωση.

5. Περιβαλλοντική προσέγγιση

Η Προστασία του περιβάλλοντος, η εξοικονόμηση ενέργειας και πόρων (π.χ. νερού), η χρήση οικολογικών και φιλικών προς το περιβάλλον υλικών και αναλώσιμων, αποτελούν σημαντικό τομέα για μια Αγροτουριστική επιχείρηση. Απαραίτητη προϋπόθεση για την περιβαλλοντική προσέγγιση της επιχείρησης είναι η επιλογή των συνεργατών της (μηχανικών, συμβούλων, επαγγελματιών τουρισμού) να έχει ως βασικό κριτήριο τις γνώσεις και τις ευαισθησίες τους στον τομέα του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική προσέγγιση της επιχείρησής μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στα ακόλουθα:

- Στην οικονομικότερη λειτουργία της επιχείρησης.
- Στην προβολή της σε ένα ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένο κοινό όπως είναι οι Αγροτουρίστες.
- Στη συνεργασία με διεθνή δίκτυα που προβάλλουν τον Αγροτουρισμό και τον οικότουρισμό.

Περισσότερες πληροφορίες:

Οικολογική Δόμηση, Κίνητρα-Μέτρα-Ρυθμίσεις ,Οδηγός για την Εξοικονόμηση Ενέργειας στις Κατοικίες , Καθορισμός απαιτήσεων οικολογικού σχεδιασμού Προϊόντων που Καταναλώνουν Ενέργεια (ΠΚΕ), Αποφάσεις για Ecolabel, Διεθνές Δίκτυο Green Key.

6. Υγιεινή και ασφάλεια

Η Υγιεινή και Ασφάλεια καθώς και η προσβασιμότητα σε μια Αγροτουριστική επιχείρηση αποτελούν κορυφαίους παράγοντες, που συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης και στην προσέλκυση ευαισθητοποιημένων πελατών, όπως είναι οι Αγροτουρίστες. Πλούσιες συμβουλές και οδηγίες στα Ελληνικά, υπάρχουν στην ειδική σελίδα για τον τομέα του τουρισμού, του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Υγεία και την Ασφάλεια στην Εργασία HORECA – OSHA.

7. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ

Ένας σημαντικός ανασταλτικός παράγων για τις επενδύσεις στον Αγροτουρισμό είναι η γραφειοκρατία, τα πολλά δικαιολογητικά και οι πολλές διατυπώσεις. Θα σας περιγράψω αυτόν τον λαβύρινθο της γραφειοκρατίας, όσο γίνεται πιο περιληπτικά. Ας υποθέσουμε ότι οι γονείς σου είναι αγρότες και θέλουν να ενταχθούν στο πρόγραμμα πρόωρης συνταξιοδότησης στο 55^ο έτος της ηλικίας τους . Θα πρέπει να βρουν κάποιο διάδοχο της αγροτικής τους εκμετάλλευσης και αυτός είστε εσείς. Αν είστε κάτω από 40 ετών θα πάρετε και το πριμ της πρώτης εγκατάστασης που κυμαίνεται από 20.000 ως 25.000 ευρώ περίπου, αναλόγως πόσα μόρια συγκεντρώνεται : π.χ αν είστε σε ορεινή περιοχή, αν έχετε οικογενειακές υποχρεώσεις, αν είστε σε παραμεθόριο περιοχή, αν ασχολείστε με βιολογικές καλλιέργειες κ.ο.κ. Μέχρι εδώ είστε ΝΕΟΣ ΑΓΡΟΤΗΣ.. Αυτό είναι πλεονέκτημα να ενταχθείτε στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού (μπορείτε βέβαια και να αγοράσετε ή να μισθώσετε αγροτική εκμετάλλευση, της οποίας το μέγεθος θα

μετρηθεί για τις αγροτικές καλλιέργειες με το παραγόμενο προϊόν σε σχέση με τις εργατοώρες που θα προσφέρει ο αγρότης. Για τα ζώα το μέγεθος της εκμετάλλευσης με τις ζωικές μονάδες : π.χ 7 πρόβατα = 1 Ζ.Μ) Σε κάθε περίπτωση το αγροτικό εισόδημα πρέπει να είναι μεγαλύτερο από τα άλλα εισοδήματα(εκτός ορισμένων εξαιρέσεων). Αν θέλεις να ασχοληθείς και με δεύτερο επάγγελμα στον Αγροτουρισμό ή στην αγροτοβιοτεχνία, έχεις την δυνατότητα μέσα από το Δ' Κ.Π.Σ.:

A) ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ).

B) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ 2007 - 2013 που δίνουν το δικαίωμα στους αγρότες να ενισχύσουν το εισόδημά τους στις 2 κατηγορίες :

1) **ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ** (τουριστικά καταλύματα, κάμπινγκ, ταβέρνες, χώρους αναψυχής κ.λ.π....)

2) **ΑΓΡΟΒΙΟΤΕΧΝΙΑ** (τυποποίηση αγροτικών προϊόντων, εργαστήριο Λαϊκής Τέχνης κ.λ.π....).

Αφού αποφασίσετε ότι σας ταιριάζει καλύτερα , τα τουριστικά καταλύματα και ειδικότερα επιπλωμένα διαμερίσματα, πρέπει να διαθέσετε ένα οικόπεδο οικοδομήσιμο εντός οικισμού ή ένα αγρόκτημα άνω των 4 στρεμμάτων εκτός οικισμού. Εγώ προτείνω ως ιδανικό ένα αγρόκτημα 8 στρεμμάτων ιδιόκτητο.

Η επόμενη κίνηση είναι να βρούμε 2 καλούς συνεργάτες :

1) Έναν **γεωτεχνικό μελετητή**

2) Έναν **πολιτικό μηχανικό**, για να μας κάνει το τοπογραφικό, για να πάρουμε την καταλληλότητα του

α) δεν πρέπει να είναι χαρακτηρισμένο δάσος (σχετική βεβαίωση από το δασαρχείο),

β) δεν πρέπει να είναι αρχαιολογικός χώρος(σχετική βεβαίωση από την αρχαιολογία),

γ) βεβαίωση από την πολεοδομία για τους όρους δόμησης για να ξέρουμε πόσα Τ.Μ οικοδομής δικαιούμαστε να χτίσουμε,(σε αγρόκτημα 8 στρεμμάτων συνήθως χτίζουμε 300 τμ., ισόγειο και έναν όροφο (δεν συμπεριλαμβάνονται τα Τ.Μ του υπογείου)).

Επίσης ο μηχανικός θα μας φτιάξει στην Β' φάση τα αρχιτεκτονικά σχέδια κάτοψης, όψης, τομές, κάλυψης, τα οποία πρέπει να σταλούν στην τεχνική υπηρεσία του Ε.Ο.Τ για έγκριση.

Στην Γ' φάση ο μηχανικός θα προχωρήσει στην ολοκληρωμένη τεχνική μελέτη με τα σχέδια τα οποία θα υποβάλλει στην πολεοδομία για έκδοση οικοδομικής άδειας. Για να παραλάβουμε την άδεια οικοδομής, εκτός από την αμοιβή του μηχανικού πρέπει να πληρώσουμε τις φορολογικές επιβαρύνσεις στην Δ.Ο.Υ και μία προκαταβολή στο Ι.Κ.Α.

Παράλληλα με τον μηχανικό πρέπει να ετοιμάζετε και η οικονομικοτεχνική μελέτη από έναν μελετητή γεωτεχνικό ή γεωπόνο. Στην μελέτη αυτή θα παρουσιάζεται αναλυτικά η υπάρχουσα οικονομική κατάσταση και τα οικονομικά στοιχεία που θα προκύψουν από το δεύτερο επάγγελμα. Συνημμένα βεβαίωση κατοικίας από τον δήμο, συμβόλαιο κατοικίας, πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης, βεβαίωση σπουδών ή επαγγελματικής κατάρτισης και βεβαίωση ασφάλισης. Όλα τα παραπάνω υποβάλλονται στον Ο.Τ.Α της περιοχής σου, ο οποίος τα προωθεί στην διευ/νση Αγροτικής Ανάπτυξης του Νομού όπου γίνεται ο πρωτοβάθμιος έλεγχος και ο έλεγχος της υπάρχουσας κατάστασης με αυτοψία. Στην συνέχεια προωθούνται για δευτεροβάθμιο έλεγχο στην περιφέρεια η οποία σε συνεργασία με το υπουργείο Γεωργίας συντάσσουν τον οριστικό πίνακα των Δικαιούχων. Αν κάποιος νομίζει ότι αδικήθηκε μπορεί να υποβάλλει ένσταση σε τακτό χρονικό διάστημα. Επίσης αν κάποιος δεν κάνει χρήση της έγκρισης παίρνει την σειρά του ο επόμενος επιλαχών στον πίνακα. Η γραπτή έγκριση που έχουμε πάρει, αναφέρει και ποιες είναι οι επιλέξιμες δαπάνες ανά κωδικό (όλες οι εργασίες και ο εξοπλισμός είναι με κωδικούς για την ηλεκτρονική παρακολούθηση, την πρόοδο και τον έλεγχο των έργων).

Τώρα είμαστε έτοιμοι να ξεκινήσουμε με έναν καλό εργολάβο ή με αυτεπιστασία. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να συντάξουμε ένα αναλυτικό συμφωνητικό με τον εργολάβο ή με τα συνεργεία που θα

δουλέψουν υπό την επιστασία του ιδιοκτήτη και πάντα με την επίβλεψη του μηχανικού. Σε κάθε συμφωνητικό η παραλαβή και η εξόφληση θα γίνεται με έγγραφη έγκριση του μηχανικού για την καλή εκτέλεση του έργου. Την επιδότηση μπορούμε να την πάρουμε σε 2 ή 3 δόσεις σύμφωνα με την πρόοδο των εργασιών και πάντα με τα τιμολόγια και τις αποδείξεις παροχής υπηρεσιών και μέχρι το όριο που έχουμε πάρει έγκριση, επειδή η επιδότηση κυμαίνεται από 45% - 50%. Το υπόλοιπο θα πρέπει να το βάλουμε με δικά μας χρήματα ή με δάνειο, σε όποια τράπεζα δίνει με το χαμηλότερο επιτόκιο, με τα λιγότερα έξοδα δανείου και με τις μικρότερες εγγυήσεις. Σε κάθε περίπτωση θα μπει μια υποθήκη το ακίνητο και θα ζητηθεί η εγγραφή του στο υποθηκοφυλακείο. Επίσης θα ζητηθεί από την τράπεζα και το ασφαλιστήριο πυρός και σεισμού. Όλα αυτά αυξάνουν τα έξοδα του δανείου που πρέπει να τα γνωρίζουμε από πριν, για να υπολογίσουμε από πριν ακριβώς τις δόσεις και με ποια έσοδα θα τις εξοφλούμε, για να μην βρεθούμε στην δυσάρεστη θέση του πλειστηριασμού. Θα πρέπει να συνεργαστούμε και με έναν μηχανολόγο για την σύνταξη μελέτης, ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, καλοριφέρ και πυροπροστασίας (σχετική βεβαίωση από την πυροσβεστική υπηρεσία). Αφού όλα τα παραπάνω έχουν εξελιχθεί ομαλά και φτάσαμε στην αποπεράτωση των 6 επιπλωμένων διαμερισμάτων(4 δύχωρα και 2 μονόχωρα σύνολο 310 τμ.). Με την έναρξη των εργασιών πρέπει να έχουμε κάνει έναρξη στην Δ.Ο.Υ και εγγραφή στο επιμελητήριο. Θα συνεργαστούμε με έναν λογιστή διότι θα τηρούμε βιβλία εσόδων - εξόδων και απόδοση Φ.Π.Α, αν δημιουργηθεί μεγάλο αποθεματικό Φ.Π.Α έχουμε δικαίωμα να ζητήσουμε επιστροφή το μεγαλύτερο μέρος του αφού προηγηθεί ο απαραίτητος φορολογικός έλεγχος. Για την ηλεκτροδότηση εκτός από το σχέδιο των εγκαταστάσεων θεωρημένο από τον Σύλλογο των ηλεκτρολόγων, θα πρέπει να πάρουμε και την έγκριση της Δ.Ο.Υ αφού της προσκομίσουμε τα τιμολόγια και τις αποδείξεις που πληρώσαμε για την οικοδομή. Επίσης στην Δ.Ο.Υ. πρέπει να αποδείξουμε και το πόθεν αίσχος για τα χρήματα που διαθέσαμε ως ίδια συμμετοχή για την οικοδομή. Η κάθε περίπτωση ίσως χρειασθεί και κάποια άλλα δευτερεύοντα δικαιολογητικά ή διαδικασίες προετοιμασίας για τις μελέτες. Σε συνεννόηση με τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες και συνεχής συνεργασία με τον μελετητή σας μπορούν να αντιμετωπιστούν.

ΑΔΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Για να θέσουμε σε νόμιμη λειτουργία την επιχείρησή μας, θα χρειαστούμε και το Ειδικό Σήμα Λειτουργίας από τον Ε.Ο.Τ, το οποίο θα μας χορηγηθεί αφού προσκομίσουμε και τα παρακάτω:

- 1)** Πιστοποιητικό Ποινικού Μητρώου,
- 2)** Πιστοποιητικό πυρασφάλειας
- 3)** Βεβαίωση έναρξης εργασιών από τη Δ Ο Υ
- 4)** Βεβαίωση Υγειονομικού για τα λήμματα
- 5)** Βεβαίωση Δήμου για το πόσιμο νερό,
- 6)** Μια σειρά Αρχιτεκτονικών Σχεδίων,
- 7)** Παράβολο υπέρ Δημοσίου 5.87 ευρώ ανά δωμάτιο
- 8)** Έντυπα κατηγοριοποίησης
- 9)** Πινακίδες Τιμών(Τιμοκαταλόγων)
- 10)** Παράβολο στην Τράπεζα Ελλάδος 5.87 ευρώ ανά δωμάτιο
- 11)** Παράβολο υπέρ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ 5 ευρώ ανά δωμάτιο.
- 12)** Παράβολο υπέρ ΤΕΑΠΠΕΡΤ 11.74 ευρώ

Αφού είχατε την υπομονή και την επιμονή ολοκληρώσατε (& δαμάσατε το τέρας της γραφειοκρατίας).

Για ερωτήσεις - διευκρινήσεις σχετικά με τη συμπλήρωση του εντύπου μπορείτε να απευθύνεστε :

- Στο Δήμο / Κοινότητα του τόπου της μόνιμης κατοικίας σας,
- Στην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση - Διευ/νση Αγροτικής Ανάπτυξης (Διευ/νση Γεωργίας),
- Στην Περιφέρεια - Διευ/νση Γεωργικής Ανάπτυξης,
- Στο Υπουργείο Γεωργίας - Διευ/νση Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων (τηλ.: 210 - 4079 έως 4082)

Προσοχή πρέπει να δοθεί, στην προβολή και διαφήμιση της επιχείρησης, με προσπέκτους, κάρτες, χάρτες, τουριστικούς οδηγούς, εκθέσεις τουρισμού, Internet και Μ.Μ.Ε.

Με βαρύτητα στην φιλοξενία, συνέπεια και καθαριότητα, θα φτιάξετε μια αλυσίδα πελατών. Παρ' όλες τις δυσκολίες, σας συνιστώ να το τολμήσετε όσοι έχετε τις προϋποθέσεις, διότι ο τουρισμός έχει μέλλον .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, και συγκεκριμένα ο αγροτουρισμός με τον οποίο ασχοληθήκαμε στην εργασία, αποτελούν, μαζί με τα απαραίτητα έργα υποδομής, τη βάση για τον εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς της Ελλάδος. Οι ειδικές αυτές μορφές τουρισμού μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με τον παραθεριστικό τουρισμό, που ανθεί στις παραθαλάσσιες ιδίως περιοχές, εμπλουτίζοντας, διευρύνοντας και διαφοροποιώντας το τουριστικό προϊόν της χώρας μας, καλύπτοντας την αντίστοιχη ζήτηση, που φαίνεται να είναι αυξανόμενη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε βέβαια, το ότι οι ήπιες αυτές μορφές τουρισμού θα ενισχύσουν τις οποίες προσπάθειες για την προστασία του περιβάλλοντος, αφού απευθύνονται σε τουρίστες ευαισθητοποιημένους σε θέματα που αφορούν τη διάσωση του πλανήτη από τη ρύπανση και την εξάντληση των φυσικών πόρων. Με την ανάπτυξή τους μπορεί να επιτευχθεί η απομάκρυνση μέρους της τουριστικής δραστηριότητας από τα παράλια εκείνα της Ελλάδας, που έχουν κορεστεί τουριστικά. Η αποκέντρωση αυτή της τουριστικής κίνησης και η διοχέτευση της σε άλλες περιοχές της χώρας (ηπειρωτικά, λιγότερο αναπτυγμένα παράλια και νησιά, ορεινές τοποθεσίες), θα δώσει σε περισσότερες περιοχές της χώρας τη δυνατότητα να αναπτυχθούν τουριστικά. Τα οφέλη που θα προέλθουν από την εφαρμογή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, επεκτείνονται τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο, θα αποτελέσουν πιλοτική ενέργεια και η τυχόν επέκτασή τους στην υπόλοιπη Ελλάδα, θα βοηθήσει στην εισροή επιπλέον τουριστικού συναλλάγματος στη χώρα μας. Σε τοπικό επίπεδο, τα οφέλη αυτό είναι ακόμη πιο ξεκάθαρα, αφού η οικονομία των παραλιακών και νησιωτικών περιοχών της Ελλάδας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον τουρισμό. Οι εργαζόμενοι στις τουριστικές επιχειρήσεις θα απασχολούνται περισσότερους μήνες αν όχι δωδεκάμηνη βάση, πράγμα που σημαίνει ότι θα υπάρξει αύξηση του εισοδήματος των εργαζομένων. Αντίθετα ο ΟΑΕΔ με τη μείωση των ανέργων θα έχει τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσει εκπαιδευτικά προγράμματα για την καλύτερη κατάρτιση των απασχολούμενων στα τουριστικά επαγγέλματα. Επίσης, λόγω της δημιουργούμενης τουριστικής κίνησης, θα προκύψει η ανάγκη επέκτασης της γεωργικής παραγωγής, για την κάλυψη των πρόσθετων αναγκών και θα επέλθει κινητικότητα στο εσωτερικό εμπόριο, με την ενεργοποίηση των κλάδων προσφοράς υπηρεσιών (μεταφορές, τηλεπικοινωνίες, τράπεζες, ταξιδιωτικά γραφεία). Τα ελληνικά τουριστικά γραφεία θα πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται με γρήγορο ρυθμό, με κυρίαρχη εξέλιξη την τάση καθετοποίησης εκ μέρους των μεγάλων tour operators, που ευνοείται από την ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση επιχειρήσεων, κεφαλαίων και εργαζομένων στην ενοποιούμενη ευρωπαϊκή αγορά. Η δημιουργία της ενιαίας αγοράς, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου στην Ευρώπη και τις άλλες χώρες, η αύξηση του χρόνου διακοπών και του μέσου όρου ζωής, είναι οι παράγοντες που θα επιδράσουν θετικά στον τουρισμό όλων των ευρωπαϊκών κρατών και ιδιαίτερα των Μεσογειακών, όπου ανήκει η χώρα μας. Η Μεσόγειος, ως ένας από τους μεγαλύτερους δέκτες του παγκόσμιου τουρισμού, αναμένεται να εξακολουθήσει να παρουσιάζει άνοδο παρά τον εσωτερικό ανταγωνισμό. Για να μπορέσει βέβαια η χώρα μας να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις που παρουσιάζονται θα πρέπει πρώτα να υπάρξει ενιαία κρατική τουριστική πολιτική.

Η εφαρμογή του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα δε συνιστά μια οποιαδήποτε πολιτική ανάπτυξη είναι μια διαφορετική προσέγγιση στο πλαίσιο της αγροτικής πολιτικής που έχει στο επίκεντρό της τον άνθρωπο της υπαίθρου. Σήμερα βρισκόμαστε σε καθοριστικό σημείο όσον αφορά το μέλλον της αγροτικής υπαίθρου, της Περιφέρειας της Αγροτικής παραγωγής και των παραδοσιακών προϊόντων καθώς και αποτελεσματικά της διάσωσης των ηθών και εθίμων και των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της χώρας μας. Με τον Αγροτουρισμό μπορούμε να δώσουμε διέξοδο στην ανεργία, να πετύχουμε την παραμονή των κατοίκων στις περιοχές τους, τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την ανακαίνιση σπιτιών και αρχοντικών που αφέθηκαν στον χρόνο, την προσφορά ενός παράλληλου ήπιου τουριστικού προϊόντος. Η ελληνική υπαίθρος, ιδιαίτερα οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές παρουσιάζουν μια ύφεση καθώς οι νέοι φεύγουν άρα ο Μέσος Όρος ηλικίας αυξάνεται, η ανεργία αυξάνεται, το αγροτικό εισόδημα μειώνεται και δεν διαφαίνεται καμία διέξοδος. Ο Αγροτουρισμός μπορεί να δώσει ώθηση στις

αγροτικές περιοχές, που έχουν υποστεί τις επιπτώσεις της μειονεκτικής ανάπτυξης, της ερήμωσης, της γήρανσης του πληθυσμού, της απαξίωσης της αγροτικής οικονομίας. Σήμερα υπάρχουν στην Ελλάδα πολλές ορεινές περιοχές που αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο είτε να εξαφανιστούν ολοκληρωτικά, λόγω της αραιοκατοίκησης που συνδέεται με τη μεγάλη ηλικία, είτε να αποκτήσουν έναν εντελώς νέο πληθυσμό που τυχαίνει να φτάσει εκεί ως μετανάστης από κάποια άλλη χώρα, κινδυνεύοντας έτσι να χαθεί ένα μεγάλο κομμάτι ιστορικής συνέχειας. Σε συνδυασμό με την ανάγκη να επαναδιοργανωθούν, να αναστρέψουν τη φθορά, να ευαισθητοποιήσουν και να δραστηριοποιήσουν τους νέους ανθρώπους, αλλά και να ανταποκριθούν στα νέα δεδομένα που επιβάλλουν οι ευρωπαϊκές τάσεις για την πολυλειτουργική γεωργία, ο Αγροτουρισμός θα αποτελέσει το μεγάλο κίνητρο για μια άλλη διάσταση στο «Επιχειρείν». Ο Αγροτουρισμός ως βασική μορφή επιχείρησης έχει την προσφορά φιλοξενίας, από τον αγρότη ή τον κάτοικο αγροτικής περιοχής, ο οποίος για τον λόγο αυτό, εξοπλίζει και προσαρμόζει κατάλληλα το δικό του κατάλυμα ή δημιουργεί ένα καινούργιο μέσα σε αγροτικό χώρο, σύμφωνα πάντα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα και την παράδοση της περιοχής του. Σε συνδυασμό με το σπιτικό παραδοσιακό φαγητό, τη χρήση των ντόπιων αγροτικών προϊόντων κι ένα σύνολο υπηρεσιών και δραστηριοτήτων δεδομένου, ότι ο τουρίστας επιδιώκει να μη μένει παθητικός, ολοκληρώνεται το τουριστικό προϊόν. Αποτελεί για τον κάθε κάτοικο της υπαίθρου που ασχολείται με αυτόν, ένα συμπλήρωμα στο εισόδημα του και σπανιότερα την κύρια απασχόληση του. Με αυτόν τον τρόπο δεν απαιτείται από τον αγρότη να μεταβληθεί σε ξενοδόχο ή τουριστικό πράκτορα, ούτε και να εγκαταλείψει τις βασικές του ασχολίες. Αντίθετα, η διατήρηση των αγροτικών και λοιπών παραδοσιακών ασχολιών απαιτείται προκειμένου να διατηρήσουμε την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής και να μην επικεντρώνουμε σ' έναν και μόνο κλάδο της οικονομίας, όπως συνέβη στο παρελθόν, σε τόπους που εγκατέλειψαν κάθε άλλη δραστηριότητα για να ασχοληθούν αποκλειστικά με τον τουρισμό.

Ο Αγροτουρισμός είναι σήμερα για την Ελλάδα ένα επιχειρηματικό πεδίο με μέλλον και εξέλιξη και μια δοκιμασμένη και αναμφισβήτητα επιτυχημένη κατευθυντήρια πολιτική που απαντά στις προκλήσεις της πολυλειτουργικής γεωργίας καθώς και στα προβλήματα που αφορούν στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος, την περιφερειακή ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος και παράλληλα αποτελεί μια απάντηση στην ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ποιότητα ζωής. Χρειάζεται μελέτη, συστηματική έρευνα, καλή διάθεση, θετική προσέγγιση, άρτια υποδομή και ολοκληρωμένη προσπάθεια σε παράλληλους τομείς. Είναι ουσιαστικά μια επιχειρηματική κίνηση, με το ρίσκο και τις ανάγκες που θα είχε μια οποιαδήποτε άλλη επιχείρηση. Ωστόσο, πρόκειται για ένα πεδίο πολλά υποσχόμενο. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι στη χώρα μας ανακαλύπτουν την ανάγκη επιστροφής σε έναν πιο φυσικό τρόπο ζωής, την ομορφιά της επαφής με την φύση, τη συγκίνηση της επιστροφής σε παλιά ήθη, έθιμα, ασχολίες, σε έναν κόσμο ατόφιο, αυθεντικό και όχι ολότελα χαμένο. Η πίεση της ζωής στις πόλεις αναγκάζει όλο και περισσότερους να βρουν μια διέξοδο. Ο Αγροτουρισμός μπορεί να γίνει αυτή η διαφυγή, είτε πρόκειται για μέρος των ετήσιων διακοπών, είτε για Σαββατοκύριακα και μικρές αποδράσεις. Ο Αγροτουρισμός δεν είναι απλά μια μορφή τουρισμού. Είναι μεράκι, προσωπική ενασχόληση, πάθος, ιδεολογία και μια διαφορετική προσέγγιση στον τρόπο ζωής.

Προτάσεις

Πολλά θα μπορούσαν να αναφερθούν σαν προτάσεις για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Παρακάτω παραθέτονται εκείνες τις προτάσεις που πιστεύουμε ότι είναι οι βασικότερες:

1. Μελέτες ανάπτυξης

Είναι αναγκαία η οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών ανάπτυξης, δεδομένου ότι η ικανοποίηση μπορεί να προέλθει από τις περιοχές αυτές. Χρειάζονται μετρήσεις της ανάπτυξης για να γίνει γνωστή η έκταση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας λόγω του αγροτουρισμού. Επιπλέον οι μετρήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν μέτρο σύγκρισης για μελλοντικό σχεδιασμό, παρακολούθηση, έλεγχο και εκτίμηση των συνεχιζόμενων επιδοτούμενων προγραμμάτων.

2. Ομαδοποίηση έργων:

Να σχεδιαστεί ένα πρόγραμμα δράσης που η βασική φιλοσοφία του θα είναι ο εντοπισμός και η υλοποίηση ενοτήτων έργων και δράσεων χωρικού και οριζοντίου χαρακτήρα που θα συμβάλλουν αποδεδειγμένα στην αλλαγή της εικόνας των διάφορων περιοχών της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού και να δημιουργηθούν βάσιμες προοπτικές για το μέλλον του τουρισμού της. Απαιτείται η δημιουργία (όπου δεν υπάρχουν), ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση ειδικών τουριστικών υποδομών, οικότουριστικά, πολιτιστικά μονοπάτια, ορειβατικά καταφύγια, πίστες αναρρίχησης, μαρίνες και καταδυτικά πάρκα, καθώς και η ανάδειξη σπηλαίων.

3. Έλεγχος – Αναπτυξιακές εταιρίες

Οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς θα πρέπει να έχουν την αρμοδιότητα να παρακολουθούν και να ελέγχουν τη λειτουργία των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, πρέπει ν' αρχίσει μεγαλύτερη διαφήμιση και συλλογή στατιστικών στοιχείων, όσον αφορά τον κάθε νομό που προσφέρει αγροτουρισμό. Οι τοπικές αναπτυξιακές εταιρίες θα πρέπει ν' αναλάβουν την προώθηση των προγραμμάτων αγροτικών περιοχών οι οποίες χρειάζονται ανάπτυξη.

4. Προβολή τοπικών ιδιαιτεροτήτων

Ανάδειξη του ανθρωπογενούς, πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος, ανάδειξη των αρχαιολογικών μας χώρων, αναστηλώσεις μνημείων και γενικά παράλληλη (και υποστηρικτική) προώθηση και άλλων μορφών τουρισμού πλην του αγροτουρισμού. Να ενθαρρυνθούν οι οικισμοί να αναδεικνύουν τα τοπικά χαρακτηριστικά τους μέσα από εκδηλώσεις τοπικού και πολιτισμικού χαρακτήρα, όπου θα φαίνεται η πλούσια παράδοση κάθε τόπου.

5. Ανθρώπινοι πόροι – Εκπαίδευση

Στον τομέα των ανθρωπίνων πόρων να επιστευστεί και να μπει σε εφαρμογή η κατάρτιση του τοπικού πληθυσμού που θα λειτουργήσει ως βάση για την ανάληψη πρωτοβουλιών επιχειρηματικού χαρακτήρα στον τομέα του αγροτουρισμού. Πρέπει λοιπόν να συντελεστεί η επιμόρφωση στελεχών των δημοσίων φορέων στο θέμα αγροτουρισμός και εκείνοι με την σειρά τους να μεταδώσουν την γνώση τους στον τοπικό πληθυσμό. Πολιτική και περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι απαραίτητες για την ευαισθητοποίηση των κατοίκων σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης.

6. Ενημέρωση των ντόπιων κατοίκων

Οι αγρότες θα πρέπει να πληροφορηθούν τις προοπτικές του αγροτουρισμού. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν εκτός από καταλύματα ν' αναπτύξουν επιπρόσθετο εισόδημα, προσφέροντας υποστήριξη στον αγροτουρισμό, π.χ. εκτροφή αλόγων για ιππασία, οδηγοί μονοπατιών, υποδομή για αθλητικές δραστηριότητες.

7. Μάρκετινγκ

Χρησιμοποίηση όλων των τεχνικών και των λειτουργιών μάρκετινγκ στον αγροτουρισμό με ιδιαίτερη έμφαση στην έρευνα αγοράς (διεθνούς- εθνικής-τοπικής), που θα επιτρέψει να επιλεγούν οι ομάδες πελατών που υπάρχουν, αλλά και που, μέσω της έρευνας αυτής, θα αναδεικνύονται οι απαιτήσεις και η ανάγκη συνεχούς παρακολούθησης των εξελίξεων στην προσφορά αυτού του τουριστικού τύπου: στην διαμόρφωση και προώθηση του προϊόντος και στην διαφήμιση για την προβολή του.

8. Κατάλληλη βιβλιογραφία:

Η συγγραφή άρθρων που να αναφέρονται στον αγροτουρισμό στην Ελλάδα. Κάτι τέτοιο έχουν κάνει πολύ λίγοι ερευνητές, έτσι η βιβλιογραφία για την Ελλάδα παραμένει αρκετά φτωχή. Με την συγγραφή σχετικών άρθρων μπορεί να προωθηθεί σημαντικά ο τόπος μας.

9. Αναστήλωση αγροτικών εγκαταλελειμμένων σπιτιών

Αποκατάσταση των αγροτικών σπιτιών στους παραδοσιακούς οικισμούς για εξυπηρέτηση των αναγκών του αγροτουρισμού, με την θέσπιση ειδικών κινήτρων που θα διευκολύνουν την αναστήλωση και με την ρύθμιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος σε περιπτώσεις μακρόχρονης εγκατάλειψης. Στο συγκεκριμένο θέμα θα μπορούσαν αυτά τα οικήματα να απαλλοτριωθούν από το κράτος και, αφού ανακαινιστούν, να διατεθούν σε τοπικούς παράγοντες (π.χ. Δήμους) για αγροτουριστικούς σκοπούς.

Οι παραπάνω προτάσεις είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, άλλες άμεσα και άλλες σε βάθος χρόνου χωρίς ιδιαίτερα υψηλό κόστος. Όπου οι μελέτες εφαρμογής και υλοποίησης αναφέρονται στα θέματα κόστους, θα μπορούσε να μπει η παράμετρος του ανταποδοτικού κόστους, ή καλύτερα της ανταποδοτικής χρέωσης. Επί παραδείγματι αν επιλεγεί η πρόταση της απαλλοτρίωσης των παλαιών οικημάτων από το κράτος και, μετά από κατάλληλη ανακαίνιση, της απόδοσης τους στους τοπικούς φορείς, θα μπορούσε το κόστος της ανασύλωσης να καλυφθεί σταδιακά από τα έσοδα της χρήσης τους. Τέλος, θα μπορούσαν να μελετηθούν και, εφ' όσον κριθούν κερδοφόρες, να υλοποιηθούν λύσεις οικολογικών χωριών και μάλιστα με ενεργή συμμετοχή κατοίκων, μελλοντικών κατοίκων και τουριστών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αγροτουριστική Α.Ε. (2003). Ο τουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης της υπαίθρου. Άξονες πολιτικής για τον Αγροτουρισμό. Αθήνα: Έκδοση της Αγροτουριστική Α.Ε.

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001) Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Κριτική ΑΕ, Αθήνα, 2001

Κοκκώσης Χ. (2000). Τουριστική Ανάπτυξη και φέρουσα ικανότητα στα νησιά στο Τουριστική Ανάπτυξη. Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις (σελ. 81-98), Τσάρτας Π.(Επιμ.) Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.

Τσάρτας, Π. , Μάρκου, Α. και Μανώλογλου, Ε. (2000). *Ποιοτικά χαρακτηριστικά και τάσεις ζήτησης εσωτερικού τουρισμού*. Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού .

Τσάρτας, Π., (1996). *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*, Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.

Τσάρτας, Π. και Θανοπούλου, Μ. (1994). *Γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*. Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους. Κέντρο Ερευνών Για Τις Γυναίκες Της Μεσογείου. Αθήνα: ΚΕΓΜΕ.

Τσάρτας, Π. (1991). *Αγροτουρισμός: Μεταβολή στο πρότυπο του μαζικού τουρισμού*. Αθήνα: Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

ΕΛ.Ο.Τ. (2003). Ελληνική Προδιαγραφή. Αγροτουρισμός- Ορολογία και γενικές απαιτήσεις για τους παροχείς υπηρεσιών αγροτουρισμού. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης Α.Ε., ΑΛΟΤΠΡΔ1417 (29/12/2003).

Ανδριώτης Κωνσταντίνος,(1998) Αειφορία και εναλλακτικός Τουρισμός, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Ασκελή Στέλλα, (2004), Επιχειρήστε αγροτουριστικά, Εκδόσεις Κέρκυρα.

Μανώλης Σφακιανάκης, (2000) Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Εκδόσεις "Ελλάς"

Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας –Αγροτουρισμός, Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ανθοπούλου Θ., (2006), Όψεις και Δυναμικές Επιχειρηματικότητας Γυναικών της Υπαίθρου στην Παραγωγή Τροφίμου. Μια πρώτη εμπειρική προσέγγιση (Περιφέρεια Πελοποννήσου). Εισήγηση στο 9ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΤ.ΑΓΡ.Ο. Αθήνα 2-4/11/2006

Ιακωβίδου Ο., (2006), Εμπειρίες στην Ανάπτυξη Αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Αρτεμάκης Μιχάλης, (1998) Εναλλακτικές μορφές –Πράσινος τουρισμός στην Κρήτη , στο :ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, τχ 236.

Αβδελλή Θεολογία, M Sc Environmental and Development Education, Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ/νση Α/θμιας Εκπαίδευσης Πειραιά.

Όλγα Ιακωβίδου (2006) Εμπειρίες από την ανάπτυξη του Αγροτικού Τουρισμού στην Ελλάδα , Εισήγηση στο 1^ο συνέδριο τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα.

Όλγα Ιακωβίδου,(2000) Χαρακτηριστικά ζήτησης των εν δυνάμει περιηγητών αγροτουριστικών προορισμών, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα Τουρισμός σε νησιωτικές περιοχές και ειδικούς προορισμούς, Αθήνα .

Όλγα Ιακωβίδου (1991). Αγροτικός τουρισμός: νέα προοπτική απασχόλησης του γεωργικού πληθυσμού, Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα.

Όλγα Ιακωβίδου (1988). Επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στην αγροτική κοινωνία της Χαλκιδικής, διδακτορική διατριβή και παραρτήματα. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

[Αγροτουρισμός και Άλλες Μορφές Εναλλακτικού Τουρισμού](#)

[Αναπτυξιακή Χαλκιδικής Α.Ε.-Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία Ο.Τ.Α.](#)

[Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων](#)

[Green Agenda](#)

[Σύνδεσμος Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδα](#)

[ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ](#)

[In.gr Αγροτουρισμός](#)

[Αγροτουρισμός στην Ελλάδα](#)

[Αγροτουρισμός στην Κρήτη](#)

[ΠΑΣΕΓΕΣ](#)

[Agrotourismos.gr](#)

[Οικολογική Επιθεώρηση ισότοπος για το περιβάλλον και την οικολογία](#)

[**Αγροτική Ανάπτυξη - ΕΣΠΑ 2007 - 2013**](#)

[Agro-Tour.Net](#)

[Εναλλακτικός Τουρισμός στην Δυτική Κρήτη](#)

[Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.](#)

[Nature Lab: gastronomy & hikes](#)

[Αναπτυξιακή Ημαθίας](#)

[Βάμος, ένας παραδοσιακός προορισμός στην Κρήτη](#)

[Βάση Πολιτιστικών Πόρων Ιστορικής Κοινότητας Αμπελακίων](#)

[A typology for defining agritourism](#)

[Milia Mountain Retreat](#)

[Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Παρακοίλων](#)

[**Αγροτικός Συνεταιρισμός Γυναικών Δήμου Υδρούσας Άνδρος**](#)

[Arolithos Traditional Cretan Village](#)

[**Ξενώνες ΘΑΛΟΡΗ - Καπετανιανά, Κρήτη**](#)

[**Έναγρον Οικοτουριστικό Χωριό**](#)

[Τοπική Αντζέντα 21](#)

[**Αειφόρος ανάπτυξη**](#)

[Agrocert](#)

[Πρωτόκολλο του Κιότο](#)

[E.O.T.](#)